

Fylkesmannen
i Buskerud

Tilstandsrapport 2017

Kommunereform – flyktningssituasjonen – økonomi – samfunnsutvikling og folkehelse – barnehage, barnevern og utdanning – helse og omsorg – sosiale tjenester – landbruk – miljø – planlegging, bolig- og bygningsrett – samfunnssikkerhet og beredskap

Innhold

Reformåret 2016	7
Kommunereform	8
Flyktningssituasjonen	10
Befolkning og økonomi	12
Befolkningsutvikling.....	12
Finansielle nøkkeltall	14
Skatteinngangen	14
Resultatutvikling	15
Gjelds- og fondsutvikling.....	17
Prioritering.....	20
Behovsprofil	20
Frie inntekter	22
Netto driftsutgifter - tjenesteområder	23
Skjønnsmidler	24
Barn og unge	26
Barnehage	26
Ny rammeplan	27
Ansatte i barnehagen	28
Grunnskole	30
Elevenes arbeidsmiljø	30
Hva koster en grunnskoleplass	31
Spesialundervisning	32
Utbytte av opplæringen	33
Ansatte i skolen	36
Barnevern.....	38
Helse og sosial	42
Førerkortreform 2016.....	42
Sosial	45
Fattigdom og sosialhjelp i Buskerud	45
Utenforskap og ekstremisme i Buskerud	50
Tett oppfølging hjelper	52

Helse- og omsorg	53
Samhandlingsreformen	53
Kompetanse og rekruttering	57
Rehabilitering og opptrening	61
Klager og tilsyn	64
Bruk av tvang for de mest hjelpetrengende	66
Landbruk og miljø	68
Jordbruk	68
Kulturlandskap	68
Husdyr	74
Rovvilt	76
Skogbruk	78
Tømmeromsetning	78
Nyplanting	80
Forurensning	81
Tilsyn	81
Vann	82
Klima	84
Planer og beredskap	88
Byggesak	88
Kontroll av enkeltkommuner	88
Stor økning i antall klagesaker	89
Plansaker	90
Samordningsprosjektet - ny måte å jobbe på	91
Planlegging på tvers	92
Beredskap	93
Fylkesmannen i Buskerud	94
Organisasjonen	94

VISJON

Fylkesmannen - til beste for Buskerud

Reformåret 2016

De første månedene av 2016 var preget av flyktningsituasjonen, som viste seg å ikke bli slik som ventet. For øvrig var 2016 i stor grad preget av arbeidet med kommunereformen.

Flyktningsituasjonen

Vi planla et betydelig arbeid for å understøtte nasjonale myndigheters og kommunenes arbeid med flyktningsituasjonen i 2016, basert på erfaringene fra slutten av 2015. Prognosene slo ikke til, og behovet ble betydelig mindre enn planlagt.

Kommunereformen

Arbeidet med kommunereform var en høyt prioritert oppgave i 2016. Vi deltok på mange politiske møter og folkemøter i kommunene i løpet av første halvår. Andre mai presenterte vi en foreløpig skisse til ny kommunestruktur i Buskerud, basert på de kommunestyrevedtakene som forelå på daværende tidspunkt. Endelig tilråding var i hovedsak lik skissen.

Klimapolitikk

Vi satte i 2016 i gang et arbeid for at embetet skulle være en regional kompetansebase for norsk klimapolitikk. Både på vinterens kommunesamling og på vårens ordfører- og rådmannssamling var klima et viktig tema. Det er imidlertid et stort arbeid å redusere klimautslippene fra de store utslippssektorene i fylket. Informasjon om statlig støtteordning for å redusere klimagassutslipp har vært viktig i dialogen med kommunene. Arbeidet med klima vil prioriteres også i 2017.

Kommuneøkonomi

Vi fulgte ROBEK-kommunene Nedre Eiker og Hole tett gjennom hele 2016. Gjennom deltakelse i et utviklingsnettverk i regi av KS har vi hatt et svært fruktbart samarbeid med begge kommunene.

Målsettingen med samarbeidet har vært å få til en felles situasjonsbeskrivelse, god økonomistyring og samarbeid mellom administrasjon og politikere. Dette har bidratt til en positiv utvikling i begge kommunene. Denne utviklingen har imidlertid ikke vært tilstrekkelig for å kunne gi et likeverdig tjenestetilbud til innbyggerne i Nedre Eiker. Gjennom hele høsten bisto embetet derfor med økonomiske analyser og tydeliggjøring av kommunens økonomiske utvikling. Nedre Eiker fattet før årsskifte vedtak om å danne en ny kommune sammen med Drammen og Svelvik.

Fylkesmannsembetene i landet går en spennende tid i møte i arbeidet med fylkesmannsreformen. Dette vil prege arbeidet i årene som kommer.

Beste hilsen

Runar Schau Carlsen

Fung. fylkesmann i Buskerud

*Kommunene har
behov for mer tid for
å etablere nye, større
kommuner*

Kommunereform

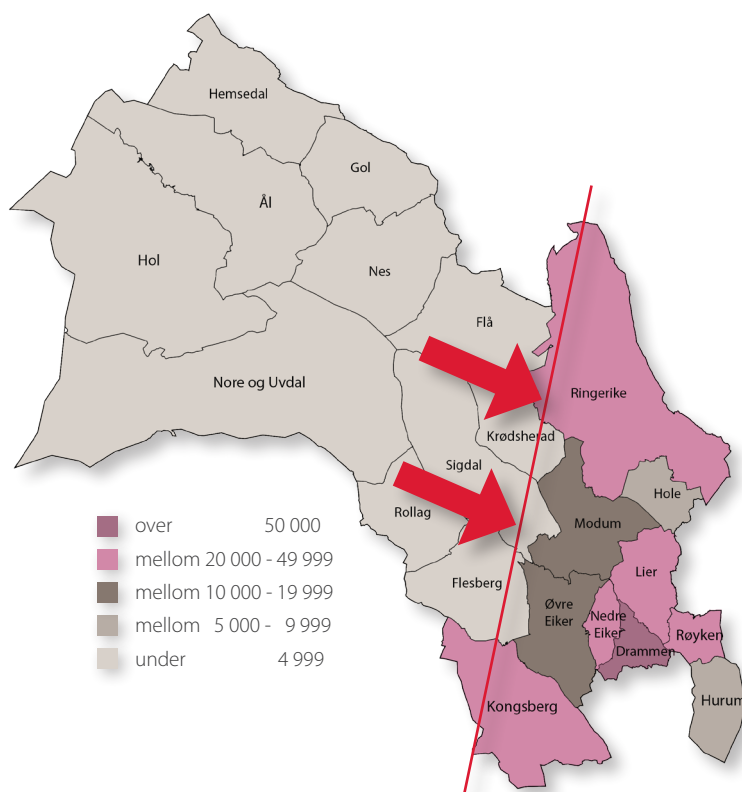
Det ser ut til at kommunene i Buskerud trenger lengre tid på å omstille seg fra utstrakt bruk av interkommunalt samarbeid til å danne nye, større kommuner.

Buskerud har 280.000 innbyggere fordelt på 15.000 kvadratkilometer (km²). 247.000 av fylkets innbyggere bor i 10 kommuner i nedre del av Buskerud fordelt på 4.500 km². De resterende 11 kommunene har alle under 5.000 innbyggere hver. Nore og Uvdal har et areal på 2.500 km² og 2.500 innbyggere.

I 2016 har Fylkesmannen fulgt opp kommunene med sikte på at de skal ha et godt grunnlag for å treffe sine endelige valg. For å sikre forutsigbarhet for kommunene utarbeidet Fylkesmannen en foreløpig skisse til nytt kommune kart for Buskerud. Dette kartet ble tegnet på bakgrunn av informasjon innhentet fra kommunene og Fylkesmannens kunnskap om kommunene. Hensikten med dette var at kommunene skulle ha mulighet til å kommentere og komme med innspill til Fylkesmannens skisse før den endelige innstillingen til departementet ble utarbeidet.

Ved utarbeidelsen av Fylkesmannens tilrådning ble det i stor grad tatt hensyn til frivillighetsaspektet, dog med henstilling om videre utredning med sikte på kommunesammenslåing på et senere tidspunkt. Frivillighetsaspektet ble fraveket for Ringeriksregionen og Drammensregionen på bakgrunn av reformens mål for i størst mulig grad å legge til rette for en samordnet og helhetlig samfunnsutvikling.

Etter at Fylkesmannens innstilling ble lagt frem har Nedre Eiker kommune på eget initiativ vedtatt å danne ny kommune med Drammen og Svelvik. Kommunen presiserer også i sin innstilling følgende: «Nedre Eiker kommune vil arbeide for en storkommune i vår region bestående av Øvre Eiker, Nedre Eiker, Lier, Svelvik, Drammen og andre interesserte kommuner som er operativ fra 01.01.2020».

På bakgrunn av store økonomiske utfordringer i budsjett og økonomiplan for perioden 2017 – 2020 for kommunene i Numedal, Flesberg, Rollag og Nore og Uvdal tok Fylkesmannen kontakt i oktober 2016 for å se om de igjen kunne vurdere muligheten for å danne en ny kommune. Kommunene i Numedal var ikke modne for en slik avgjørelse i denne omgang.

Fylkesmannens tilrådning:

- **Numedal:** Kongsberg og/eller de 3 Numedalskommunene iverksetter/fortsetter en prosess med sikte på kommunesammenslutning på et seinere tidspunkt enn det som følger av dagens reform.
- **Hallingdal:** De 6 kommunene iverksetter/fortsetter en prosess med sikte på kommunesammenslutning på et seinere tidspunkt enn det som følger av dagens reform.
- **Ringeriksregionen:** Jevnaker (Oppland) er en del av Ringeriksregionen. Ringerike, Hole og Jevnaker slås sammen til en ny kommune nå.
- **Midtfylket:** Modum, Sigdal og Krødsherad iverksetter en prosess med sikte på kommunesammenslutning på et seinere tidspunkt enn det som følger av dagens reform.
- **Hurum og Røyken:** Hurum, Røyken og Asker slås sammen til en ny kommune nå.
- **Drammensregionen:** Drammen, Svelvik, Nedre Eiker, Lier og Øvre Eiker slås sammen til en ny kommune nå.

Les tilbakemeldingen til Kommunal- og moderniseringsdepartementet på Fylkesmannens side om kommunereformen i Buskerud: <http://prosjekt.fylkesmannen.no/Kommunereform>

Regjeringens mål for en ny kommunereform:

1. Gode og likeverdige tjenester til innbyggerne
2. Helhetlig og samordnet samfunnsutvikling
3. Bærekraftige og økonomisk robuste kommuner
4. Styrke lokaldemokratiet og gi større kommuner flere oppgaver

Flyktninger

Flere kommuner i Buskerud mottok en stor andel av de flyktningene som kom til Norge i løpet av 2016. På Kongsberg ble det blant annet opprettet et mottak med ett tusen plasser.

Denne situasjonen medførte at Fylkesmannen over noen måneder samlet fylkesberedskapsrådet til ukentlige informasjonsmøter. Fylkesmannen deltok på folkemøter i berørte kommuner og hadde tett kontakt med de kommunene som trengte juridisk veiledning, blant annet rundt etablering av mottak og forholdet til plan- og bygningsloven.

Fylkesmannen har gjennom faglige samlinger rettet mot fylkeskommunen, kommunene, institusjonene og tillitsvalgte på områdene barnehage, utdanning og barnevern sørget for å heve kompetansen innenfor lovforståelse, kvaliteten på opplæringen, mottak og oppfølging av flyktninger.

Fylkesmannen har hatt dialogmøter med Kongsberg og Ringerike kommuner på bakgrunn av det store antallet flyktninger disse kommunene mottok i 2015. Hensikten var å få informasjon om hvordan kommunene ivaretok nyankomne flyktnings rett til grunnskoleopplæring og hvilke utfordringer de stod ovenfor i mottaksfasen. Begge kommunene opplyste i møtene at de

i løpet av kort tid skulle få på plass et grunnskoletilbud til alle barn i mottak, som har rett til det. For å dra lærdom av Kongsberg og Ringerike fikk kommunene anledning til å redegjøre for sine erfaringer i møte med andre Buskerudkommuner på flyktningekonferansen som Fylkesmannen arrangerte høsten 2016.

Fylkesmannen har også understøttet de nasjonale myndighetene ved å tildele veiledningstimer til kommuner/skoler med liten erfaring innenfor andrespråkspedagogikk for å styrke opplæringstilbudet. Veiledningen gjennomføres i 2017, og det vil bli vurdert om tilbudet skal fortsette og eventuelt styrkes.

Fylkesmannen har ført tilsyn med omsorgssenteret for enslige mindreårige asylsøkere i Ringerike. Det økte belegget som ble tillatt i 2015 har etter det Fylkesmannen har sett, ikke ført til endringer av negativ art for beboerne. Vi har blant annet sett på skoletilbud og behov for oppfølging av psykiatri/spesialisthelsetjenesten.

Enslige mindreårige i Buskerud

Fylkesmannen har ansvar for å oppnevne representanter for enslige mindreårige asylsøkere (EMA). Representantens hovedoppgave er å ivareta barnets interesser i asylsaken og ellers utføre de oppgaver som tilkommer en verge i henhold til annen lovgivning.

Oppnevning av representanter for EMA har vært en prioritert oppgave gjennom året. Det har også vært en prioritert oppgave å rekruttere, lære opp og veilede nye representanter, for å kunne dekke behovet etter de store ankomstene og åpning av tre nye EMA mottak i Buskerud i siste halvdel av 2015.

I Buskerud er det EMA mottak i Hemsedal, Hol og Modum for barn fra 15 år med totalt 110 plasser og på Ringerike er det et omsorgssenter for barn under 15 år med 32 plasser.

I tillegg til EMA som bor på mottak og omsorgssenter, bor det også asylsøkere som selv har oppgitt å være under 18 år, på ulike voksenmottak i Buskerud. Disse asylsøkerne har da blitt vurdert til å være over 18 år under registrering ved ankomst. Der det foreligger tilstrekkelig tvil rundt riktig alder får de oppnevnt en representant.

I 2016 registrerte Politiets Utlendingsenhet i overkant av 300 enslige mindreårige asylsøkere. Selv om ankomsten av asylsøkere til Norge har vært betydelig lavere i 2016 enn i 2015, har vi opplevd en jevn tilflytning til mottakene i Buskerud. UDI har gjennomført en nedbygging av mottakskapasiteten og har lagt ned flere mottak i andre deler av landet, mens mottakene og omsorgssenteret i Buskerud også har tatt imot barn som har måttet flytte.

Høsten 2016 har vært en turbulent tid i EMA mottakene. Dette skyldes at mange har fått avslag på sine asylsøknader og mange har fått begrenset oppholdstillatelse. Dette har medført en situasjon med mye uro og fortvilelse blant barna, noe som igjen har ført til at representantene har måttet stå i meget krevende og utfordrende oppdrag. Sekundærtraumatisering ble derfor også et viktig tema på nasjonalt todagers seminar for representanter, verger og saksbehandlere, som ble arrangert av Fylkesmannen i Oslo og Akershus i november.

Befolkningsutvikling

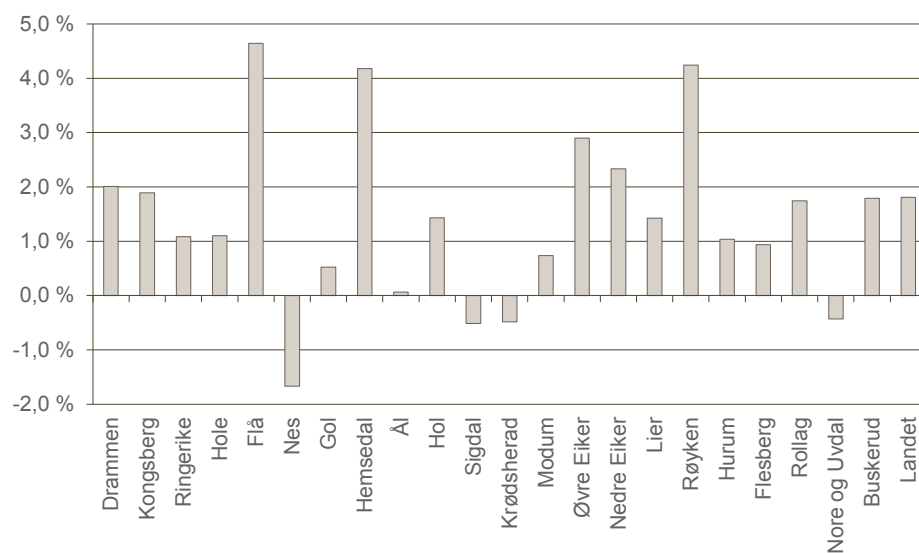
Folketallet har stor økonomisk betydning for kommunene

På landsbasis økte folketallet med 0,9 %, mens folketallet i Buskerud økte med 0,7 %, en økning på 2 030 personer i Buskerud i 2016. Pr. 1. januar 2017 var 279 714 personer bosatt i fylket.

Størst prosentvis økning har Øvre Eiker og Røyken, begge med 2 %. 7 av kommunene har en nedgang i folketallet. Størst prosentvis nedgang har Nes kommune med 1,9 %. Innbyggertilskuddet fordeles basert på folketallet, og skatteinntektene beregnes per innbygger ved nyttår. Generelt må en kommune følge veksten på landsbasis, for ikke å bli blant de kommunene som i neste omgang kommer dårligst ut økonomisk.

Kommune	Innbyggere 01.01.17	%-vis vekst
Drammen	68 363	0,7 %
Kongsberg	27 216	0,8 %
Ringerike	30 034	0,8 %
Hole	6 772	0,1 %
Flå	1 081	0,7 %
Nes	3 357	-1,9 %
Gol	4 612	0,7 %
Hemsedal	2 442	0,8 %
Ål	4 719	0,2 %
Hol	4 535	0,8 %
Sigdal	3 502	-0,3 %
Krødsherad	2 257	-0,8 %
Modum	13 786	-0,1 %
Øvre Eiker	18 562	2,0 %
Nedre Eiker	24 718	1,2 %
Lier	25 740	0,0 %
Røyken	21 931	2,0 %
Hurum	9 462	0,5 %
Flesberg	2 696	-0,1 %
Rollag	1 399	-0,4 %
Nore og Uvdal	2 530	-0,7 %
Buskerud	279 714	0,7 %

Folketallsutviklingen siste 3 år

Diagrammet viser folketallsutviklingen i kommunene i Buskerud i perioden 01.01.15 - 01.01.17.

I denne perioden har folketallet i Buskerud økt med 1,8 %, dvs. samme økning som landet for øvrig. 7 av kommunene i Buskerud har en høyere vekst i folketallet enn landsgjennomsnittet. Høyest ligger Flå med 4,6 %. Deretter følger Hemsedal og Røyken, begge med 4,2 % økning. 4 av kommunene har en nedgang i folketallet. Størst nedgang har Nes kommune med 1,7 %.

*Syv av kommunene
i Buskerud hadde en
nedgang i folketallet*

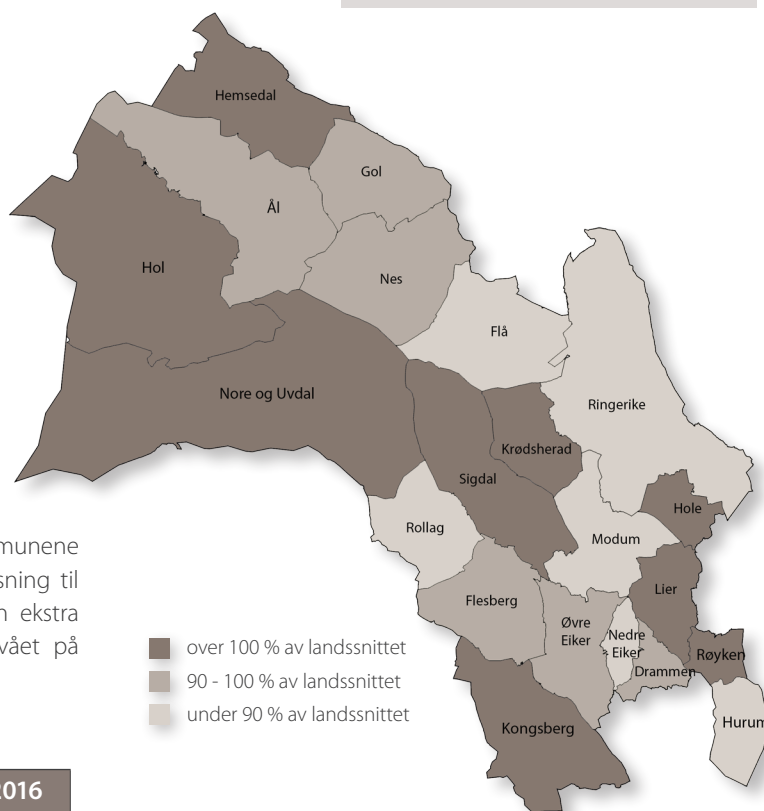
*En stor del av de
økte inntektene er
engangsinntekter
for 2016*

Finansielle nøkkeltall

Høy skatteinngang

Skatteinntektene i 2016 ble høyere enn forventet. På landsbasis fikk kommunene totalt 1,34 mrd. kr mer enn anslått.

I 2016 økte skatteinntektene med 9,7 prosent for kommunene på landsbasis. Grunnen til den høye veksten er tilpasning til skattereformen i 2016. Merskatteveksten i 2016 ga en ekstra inntekt for året 2016, og vil i liten grad påvirke nivået på forventede skatteinntekter i 2017 og fremover.

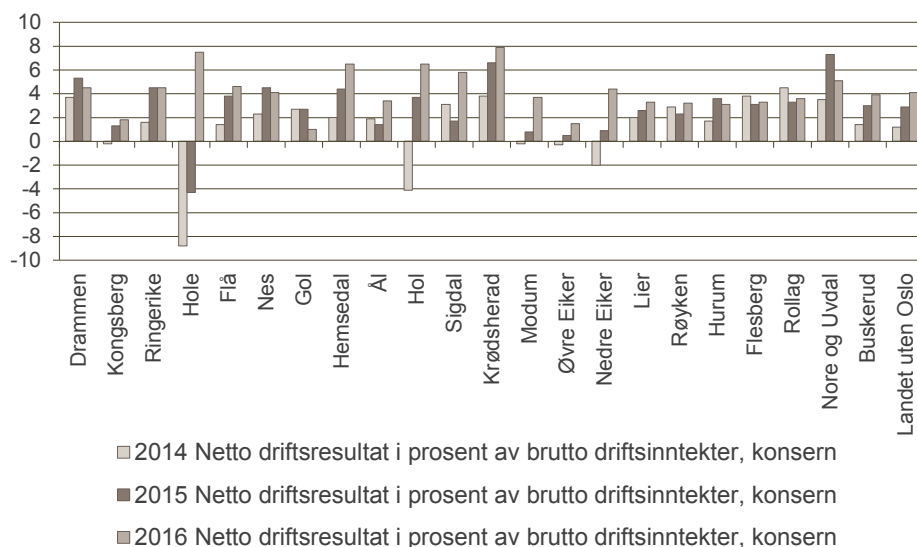

Kommune	I % av landet	Økning i 2016
Drammen	97,1 %	10,9 %
Kongsberg	105,7 %	5,1 %
Ringerike	86,6 %	9,9 %
Hole	111,7 %	45,1 %
Flå	87,6 %	6,7 %
Nes	91,5 %	13,4 %
Gol	94,0 %	8,2 %
Hemsedal	100,2 %	8,3 %
Ål	95,6 %	7,8 %
Hol	126,8 %	9,0 %
Sigdal	105,6 %	22,3 %
Krødsherad	103,3 %	8,3 %
Modum	86,1 %	11,6 %
Øvre Eiker	90,9 %	9,0 %
Nedre Eiker	83,2 %	7,8 %
Lier	110,6 %	10,9 %
Røyken	100,5 %	10,3 %
Hurum	89,7 %	7,6 %
Flesberg	90,7 %	9,7 %
Rollag	88,3 %	4,8 %
Nore og Uvdal	112,6 %	3,3 %

Skatteutviklingen for kommunene i Buskerud i 2016 viser at 9 av kommunene har en skatteutvikling som er lik eller høyere enn landsgjennomsnittet. Hole har den høyeste skatteinngangen på 45 prosent og ligger nå på 111,7 % av landsgjennomsnittet. I 2015 hadde kommunen en skatteinntekt på 84,5 % av landsgjennomsnittet. Det er grunn til å anta at kommunen for 2016 er tilbake til et normalt skattenivå. 6 av kommunene ligger under 90 % av landsgjennomsnittet, Nedre Eiker, Modum, Ringerike, Flå, Rollag og Hurum. Nedre Eiker ligger lavest med 83,2 % av landsgjennomsnittet.

Resultatutvikling

Netto driftsresultat

Kommunene på landsbasis fikk et netto driftsresultat på 4 % av driftsinntektene i 2016. En vesentlig årsak til de gode resultatene i 2016 er skatteveksten som ble betydelig høyere enn forutsatt. Merskatteveksten er i hovedsak engangsinntekter i 2016 og gir derfor ikke grunnlag for et økt driftsnivå i 2017.

For kommunene i Buskerud er resultatet økt fra 3 % i 2015 til 3,9 % i 2016. Alle kommunene i Buskerud hadde i 2016 positivt netto driftsresultat.

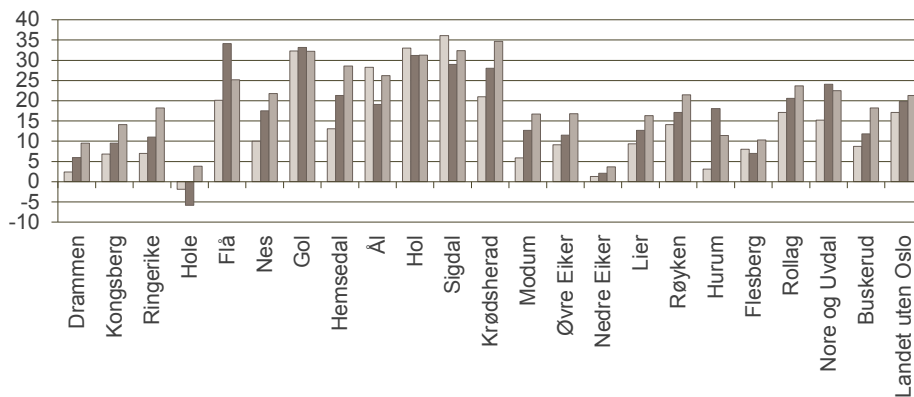
Ved utgangen av 2016 er Hole og Nedre Eiker kommune registrert i ROBEK (register over betinget kontroll).

Nedre Eiker kommunes resultat er betydelig forbedret og kommunen vil med det positive resultatet i 2016 dekke inn akkumulert underskudd. Kommunen vil derved meldes ut av ROBEK når regnskapet for 2016 formelt er godkjent.

Hole kommunes resultat viser en betydelig forbedring fra et negativt resultat på 4,3 % i 2015 til et positivt resultat på 7,5 % i 2016. Dette betyr at kommunens akkumulerte underskudd vil bli redusert i stor grad.

Det er viktig at kommunene benytter det gode resultatet i 2016 til å dekke inn akkumulert underskudd og bygge opp disposisjonsfond, slik at kommunene står bedre rustet til å takle svingninger i økonomien fremover.

Arbeidskapital

- 2014 Arbeidskapital ex. premieavvik i prosent av brutto driftsinntekter, konsern
- 2015 Arbeidskapital ex. premieavvik i prosent av brutto driftsinntekter, konsern
- 2016 Arbeidskapital ex. premieavvik i prosent av brutto driftsinntekter, konsern

Likviditeten er økt i 2016 fra 11,8 % i 2015 til 18,2 % i 2016. Kommunene på landsbasis har en gjennomsnittlig arbeidskapital på 21,3 %.

17 av fylkets 21 kommuner har hatt en positiv utvikling i 2016. 10 av kommunene har en arbeidskapital under landsgjennomsnittet. Både Hole og Nedre Eiker har en lav arbeidskapital på henholdsvis 3,8 % og 3,7 %. En så lav arbeidskapital indikerer behov for å trekke på kassakreditten i perioder av året.

Kommune	Likviditet 1 2016	Likviditet 2 2016
Drammen	2,12	0,92
Kongsberg	1,88	0,91
Ringerike	2,90	1,42
Hole	1,52	0,92
Flå	3,26	2,69
Nes	2,59	1,77
Gol	3,67	2,77
Hemsedal	2,97	1,76
Ål	3,19	1,93
Hol	3,97	3,17
Sigdal	3,15	1,85
Krødsherad	3,10	2,37
Modum	2,50	1,41
Øvre Eiker	2,32	0,97
Nedre Eiker	1,59	0,68
Lier	2,34	1,02
Røyken	2,90	2,24
Hurum	2,69	1,20
Flesberg	1,94	1,14
Rollag	2,36	1,64
Nore og Uvdal	2,49	1,59

Tabellen viser likviditetsgrader:

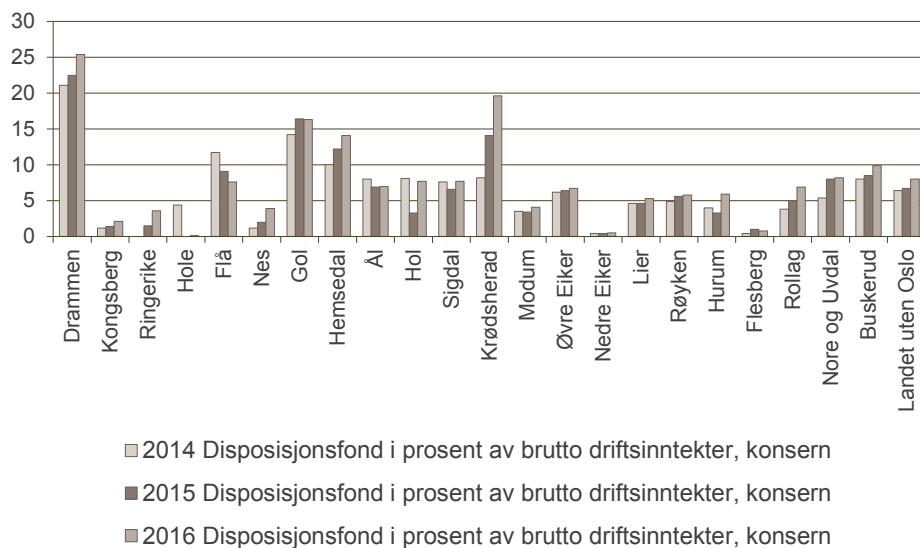
Likviditetsgrad 1 er et forholdstall mellom omløpsmidler og kortsiktig gjeld. Jo høyere forholdstallet er jo bedre er kommunens betalingsevne. Størrelsen på denne indikatoren bør være over 2.

Likviditetsgrad 2 er forholdstallet mellom de mest likvide midlene dvs. kasse, bankinnskudd. Størrelsen på denne indikatoren bør være over 1.

Kongsberg, Hole og Nedre Eiker ligger under den anbefalte verdi på begge indikatorene noe som indikerer en anstrengt likviditet.

Gjelds- og fondsutvikling

Disposisjonsfond

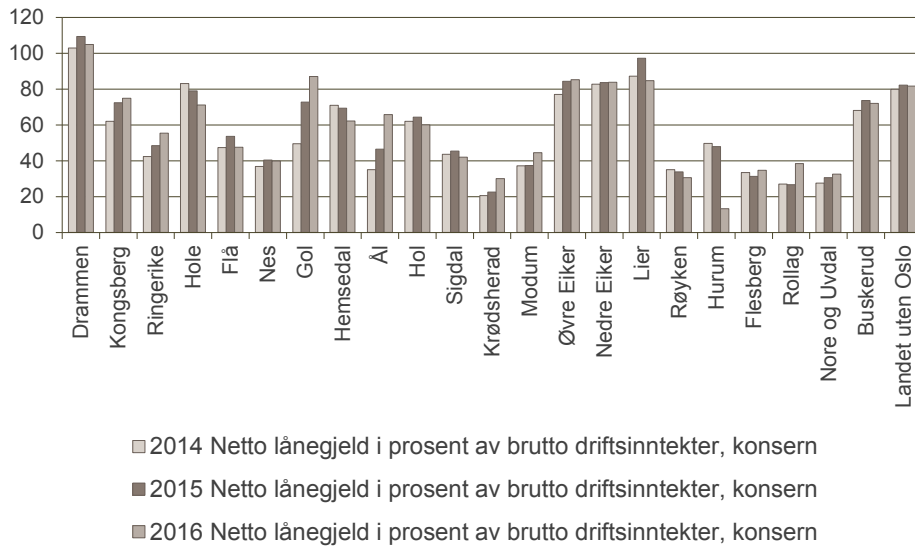

Oversikten viser at kommunene i Buskerud samlet har et disposisjonsfond på knapt 10 %. Dette er en forbedring fra 8 % i 2015. Det er generelt anbefalt at kommunene bør ha et disposisjonsfond over 5 %. 14 av kommunene i Buskerud ligger over dette nivået. 18 av kommunene har styrket disposisjonsfondet i 2016. Regnskapsresultatet både i 2015 og

2016 var godt for kommunene. Det er derfor viktig at kommunene bygger opp fondsreserven til å kunne takle svingninger fremover. Drammen har et disposisjonsfond på over 20 %. Hole, Nedre Eiker og Flesberg har et disposisjonsfond på under 1 %. Dette er svært lavt.

Netto lånegjeld

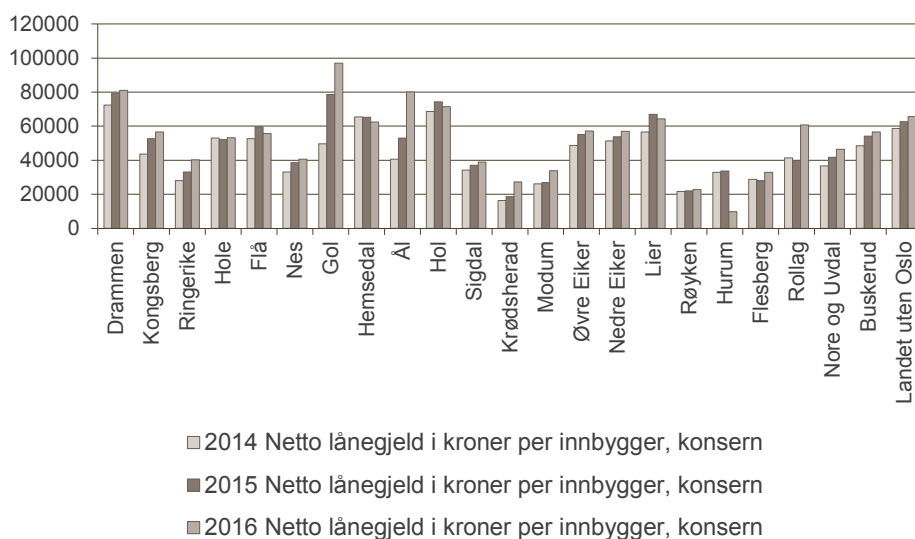
På landsbasis utgjør kommunenes gjeldsbelastning 82 % av driftsinntektene. Omtrent uforandret fra 2015. For kommunene i Buskerud viser gjeldsbelastningen en svak nedgang fra 2015 og ligger på 72 % i 2016. 5 av kommunene har en gjeldsbelastning på over 75 %, Drammen, Gol, Øvre Eiker, Nedre Eiker og Lier.

reduseres kommunenes økonomiske handlefrihet. Spesielt de av kommunene som har en svak driftsbalanse er svært utsatt.

10 av kommunene har en netto gjeldsbelastning under 50 % av driftsinntektene.

En netto lånegjeld som ligger over 75 % av driftsinntektene vurderes som høy, men sammensetningen av gjelden må også tas med i en slik vurdering. Med høy gjeldsbelastning

Når man hensyntar Røyken kommunes totale lånegjeld inkl. REAS, utgjør lånegjelden over 100 % av driftsinntektene.

Diagrammet viser netto lånegjeld i kr per innbygger. Lånegjelden per innbygger har økt fra 2015 til 2016 på landsbasis og utgjør om lag kr 65 600 per innbygger.

3 av kommunene, Drammen, Gol og Ål har en lånegjeld på over kr 80 000 per innbygger. 9 av kommunene har en lånegjeld under kr 50 000 per innbygger.

Renteekspontert gjeld

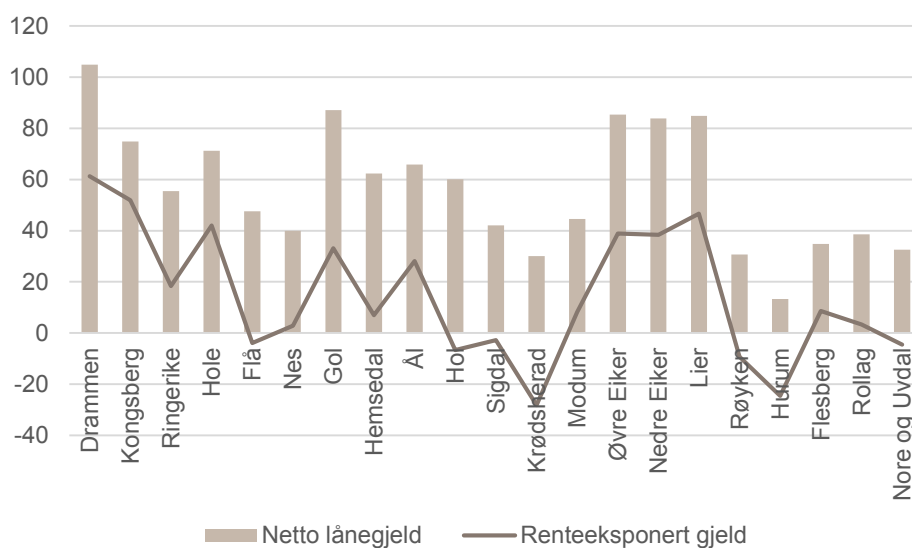
Kommune	Netto lånegjeld	Renteekspontert gjeld
Drammen	104,9	61,3
Kongsberg	74,9	51,9
Ringerike	55,5	18,4
Hole	71,2	42
Flå	47,6	-3,9
Nes	39,9	2,9
Gol	87,1	33,1
Hemsedal	62,3	7
Ål	65,8	28,1
Hol	60,1	-6,7
Sigdal	42,1	-2,8
Krødsherad	30,1	-28,2
Modum	44,6	8,2
Øvre Eiker	85,3	38,9
Nedre Eiker	83,8	38,4
Lier	84,8	46,6
Røyken	30,7	-9,3
Hurum	13,3	-24,6
Flesberg	34,8	8,6
Rollag	38,5	3,3
Nore og Uvdal	32,5	-4,5

Tabellen viser netto lånegjeld og netto renteekspontert gjeld i prosent av brutto driftsutgifter.

Netto renteekspontert gjeld gir en indikasjon på hvor stor del av gjelden som kommunekonsernet må dekke renteutgiftene på selv og hvordan en renteendring vil slå ut på kommunekonsernets økonomi. Variabelen tar utgangspunkt i innrapportert regnskap samt tall fra Husbanken og Vegvesenet på rentekompensasjonsordningene.

Utlån som forskutteringer, ansvarlige lån osv. kan være rentefrie. Det er ikke tatt hensyn til hvordan endringer i renten kan påvirke forvaltningen av pensjonsmidlene, og i neste omgang pensjonspremiene og kostnadene.

Drammen og Kongsberg har den høyeste renteeksponterte gjelden i Buskerud.

Prioritering

I KOSTRA benyttes begrepet prioritering gjennomgående for nøkkeltall der netto driftsutgifter for de ulike tjenesteområdene er beregnet per innbygger. For å kunne sammenligne kommunene benyttes nøkkeltall for tjenesteområdene der man ser utgiftene i forhold til antall innbyggere i den definerte målgruppen. Dermed får man korrigert for forskjeller i alderssammensetning mellom kommunene. Brukerbetalinger og øremerkede tilskudd er trukket ut. Dette er utgifter som må dekkes av kommunens frie inntekter.

Det er tre tjenesteområder i kommunene som skiller seg klart ut når det gjelder andel netto driftsutgifter av samlede netto driftsutgifter. Diagrammet vises for hvert av disse tre områdene etter behovsprofil og frie inntekter. For kommunene i Buskerud utgjorde andelen for disse tre områdene 73,8 prosent av samlede netto driftsutgifter i 2016. Fordelt på disse områdene er andelen henholdsvis 14,5 prosent for barnehage, 24 prosent for grunnskole og 35,3 prosent for helse og omsorg.

Behovsprofil

	0 år	1-5 år	6-15 år	16-18 år	19-24 år	25-66 år	67-79 år	80 år og over
Drammen	1,1	5,8	11,8	3,5	7,2	55,4	10,8	4,4
Kongsberg	1	5,4	12,2	3,5	7,1	54,9	11,3	4,5
Ringerike	0,8	4,9	11	3,4	7,4	55,3	12,2	5
Hole	1	6,7	12,6	3,3	5,7	56,1	10,2	4,4
Flå	0,7	4,3	10,8	3,6	6,5	53,1	12,9	8
Nes	0,8	4,1	10,6	3,5	7,1	53,7	13,5	6,7
Gol	1	4,7	11,7	3,9	6,6	52,9	13,3	5,8
Hemsedal	0,8	5,3	12,7	4,1	7,3	56,5	8,9	4,4
Ål	0,6	4,8	13,3	3,9	7	51,5	12,2	6,7
Hol	0,9	4,2	10,2	3,6	6,7	55,3	13,5	5,6
Sigdal	0,5	4,6	12,1	4	5,5	54,2	13	6
Krødsherad	0,6	6,2	10,9	3,1	4,9	56,5	12,8	5
Modum	0,8	5,6	11,3	3,7	6,4	55,4	12,1	4,8
Øvre Eiker	1,1	5,8	12,3	3,7	7,3	55	10,5	4,2
Nedre Eiker	1	6	12,9	4,1	7,3	55,1	10,1	3,4
Lier	0,9	6,2	13,3	3,8	6,8	54,9	10,6	3,4
Røyken	1,2	6,6	13,7	4	6,8	55,1	9,9	2,7
Hurum	0,7	4,8	12,2	4	6,5	54	13,5	4,3
Flesberg	0,9	5,6	12,2	4,1	6,9	52,7	12,6	5
Rollag	0,8	4,2	9,2	5,2	8,1	50,9	14,1	7,5
Nore og Uvdal	0,8	4,3	11	4	8	51,6	13,3	7,1

Tabellen gir en indikasjon på kommunenes behov for tjenester til ulike aldersgrupper etter andelen av befolkningen. Det er store variasjoner mellom kommunene.

Frie inntekter

Frie inntekter 2016 i kroner pr. innbygger

Frie inntekter	Ramme-tilskudd	Skatt på inntekt og formue	Eiendomsskatt	Andre direkte og indirekte skatter	Sum frie inntekter
Drammen	22 299	27 691	-	-	49 990
Kongsberg	19 774	30 151	2 938	-	52 863
Ringerike	24 114	24 685	1 806	11	50 616
Hole	20 662	32 062	1 947	-	54 671
Flå	42 665	25 013	2 794	2 483	72 955
Nes	30 073	25 350	6 621	2 174	64 218
Gol	29 841	26 797	5 475	398	62 510
Hemsedal	28 034	28 550	4 038	1 123	61 746
Ål	30 716	27 410	5 408	1 471	65 005
Hol	18 735	31 138	15 033	8 795	73 701
Sigdal	30 223	30 434	4 959	24	65 640
Krødsherad	31 919	29 906	867	103	62 795
Modum	26 310	23 777	1 740	1 023	52 850
Øvre Eiker	23 224	25 610	-	-	48 834
Nedre Eiker	25 645	23 632	-	-	49 277
Lier	20 113	31 757	-	-	51 870
Røyken	21 444	28 280	-	-	49 724
Hurum	24 681	25 644	-	-	50 324
Flesberg	34 031	25 570	4 943	681	65 225
Rollag	46 949	23 081	9 018	2 384	81 432
Nore og Uvdal	33 341	23 203	16 013	14 268	86 825

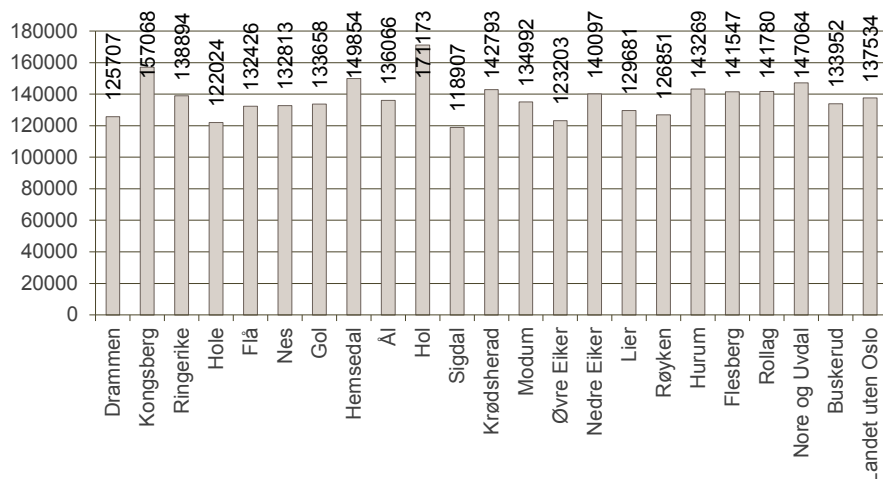
Tabellen viser en oversikt over kommunenes frie inntekter fordelt på inntektstyper inkl. eiendomsskatt.

Nore og Uvdal og Rollag har høyest inntekter per innbygger. Ser vi på frie inntekter uten eiendomsskatt og andre direkte og indirekte skatter ligger Rollag, Flå, Krødsherad og Sigdal best an med over 60.000 kr pr. innbygger.

Øvre Eiker, Nedre Eiker, Røyken og Drammen hadde i 2016 frie inntekter under 50.000 kr pr. innbygger og hadde lavest frie inntekter pr. innbygger av kommunene i fylket.

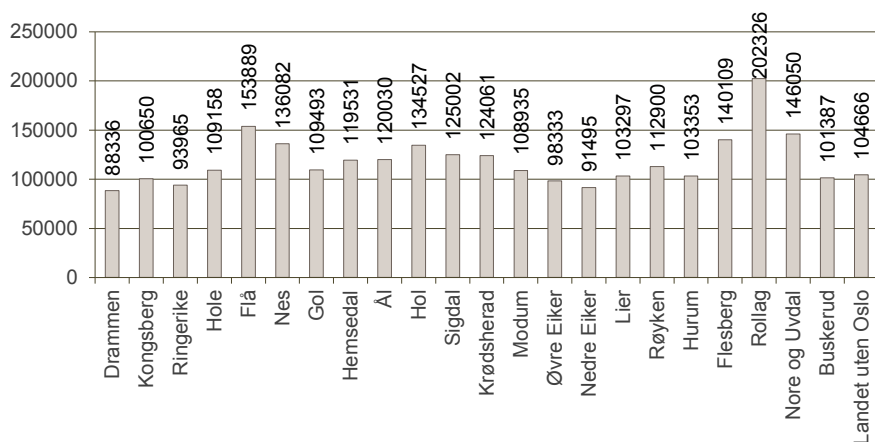
Netto driftsutgifter - tjenesteområder

Netto driftsutgifter per innbygger 1-5 år i kroner, barnehager, konsern

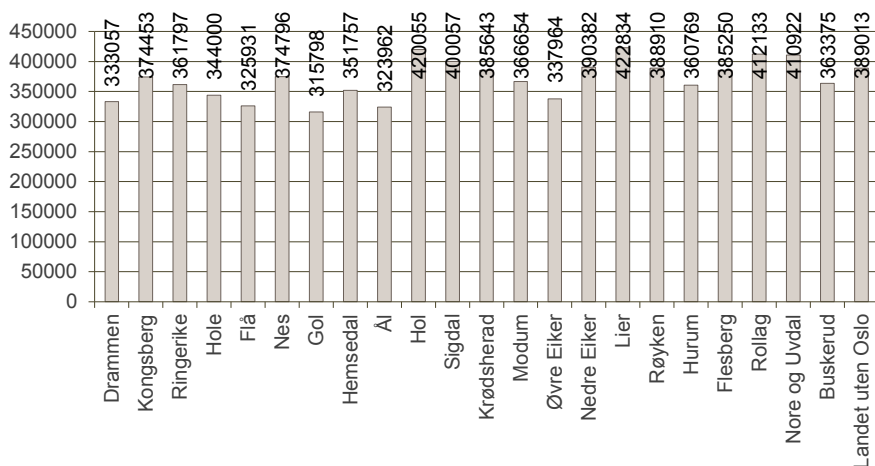
Diagrammet viser at Hol kommune disponerer mest av sine frie midler per innbygger 1 – 5 år i barnehage. Deretter følger Kongsberg kommune. Prioritering må sees i forhold til frie inntekter per innbygger.

Netto driftsutgifter til grunnskolesektor (202, 215, 222, 223), per innbygger 6-15 år, konsern

Diagrammet viser at Rollag kommune bruker mest per innbygger i aktuell aldersgruppe. Deretter følger Flå kommune. Dette er små kommuner med høye frie inntekter.

Netto driftsutgifter, pleie og omsorg pr. innbygger 80 år og over, konsern

Diagrammet viser at Lier, Hol, Rollag og Nore og Uvdal har utgifter over 400 000 kr per innbygger over 80 år til pleie og omsorg i 2016.

Skjønnsmidler

Fylkesmannen tildeler ordinære skjønnsmidler to ganger pr. år. Første fordeling behandles høsten året før tildelingen og offentliggjøres sammen med statsbudsjettet. De tilbakeholdte midlene tildeles etter søknad fra kommunene.

Kommune	1. fordeling	2. fordeling
Drammen	2 000 000	2 000 000
Kongsberg	2 300 000	500 000
Ringerike	2 000 000	1 000 000
Hole		1 700 000
Nes		500 000
Gol		1 000 000
Ål		900 000
Sigdal	2 400 000	
Krødsherad		500 000
Modum	2 500 000	1 000 000
Øvre Eiker	2 600 000	500 000
Nedre Eiker	5 000 000	2 230 000
Hurum	750 000	500 000
Rollag	1 920 000	
Til sammen	21 470 000	12 330 000

Formålet med skjønnsmidlene er å fange opp forhold som ikke blir godt nok ivare tatt i inntektssystemet og gjennom andre faste tilskuddsordninger

Prosjekter 2016

Prosjektmidlene skal gis som støtte til fornyings- og innovasjonsprosjekter i kommunene, slik at kommunene kan prøve ut nye løsninger på sine utfordringer.

Fylkesmannen hadde i 2016 en total skjønnsramme på 37,6 millioner kroner til fordeling på kommunene i Buskerud. Av denne rammen ble 3,45 millioner kroner fordelt til prosjekter. I 2016 var det arbeidet med velferdsteknologi i 3 av regionene som ble løftet frem. Til sammen 1,2 millioner kroner ble i 2016 fordelt til dette prosjektet.

2016 var første år kommunene søkte om midler gjennom prosjektskjønnsdatabasen. Dette er en integrert søknads- og rapporteringsdatabase (ISORD). <https://prosjektskjonn.fylkesmannen.no>

Region	Prosjekt	Beløp	Mottaker av midlene
Drammensregionen:	Service- og kanalstrategi	450 000	Drammen kommune
	Velferdsteknologi	450 000	Nedre Eiker kommune
Kongsbergregionen:	Velferdsteknologi	450 000	Kongsberg kommune
	Sak/arkiv	450 000	Kongsberg kommune
Ringeriksregionen:	Pilot felles plankontor	500 000	Ringerike kommune
Midt Buskerud:	Fritid 123	450 000	Modum kommune
Hallingdal:	Felles løft for tidlig innsats i Hallingdal Steg 3	400 000	Hemsedal kommune
	Velferdsteknologi	300 000	Ål kommune
Til sammen		3 450 000	

Kostra

Hvilke kommuner er dyre eller billige i drift? Hvilke kommuner har størst økonomisk handlefrihet? Det er store forskjeller i kommunenes kostnader, og inntekter de har til disposisjon etter at minstestandarder og lovpålagte tjenester er dekket.

Hvor forskjellige økonomiske rammebetingelser har kommunene?

Kommunene er pålagt å drive blant annet skoler, helsevesen, og pleie og omsorg for eldre og funksjonshemmede etter bestemte retningslinjer. Disse retningslinjene skal sørge for en minstestandard i tjenestene de tilbyr befolkningen sin. Hvilke kommuner er dyre i drift, hvilke er billige i drift, og hvilke kommuner har et relativt stort eller lite økonomisk handlerom?

For å kunne svare på disse spørsmålene, deles kommunene inn i kommunegrupper etter følgende kriterier:

- Hvor store er kommunens bundne kostnader, det vil si kostnadene deres ved å nå minstestandarder og tilby lovpålagte tjenester. Kommunene står imidlertid overfor ulike kostnader for å innfri oppgavene sine, noe som avhenger av demografi og sosiale og geografiske forhold
- Folkemengden. Driften av små kommuner skiller seg fra driften av store kommuner
- Frie disponible inntekter, det vil si inntektene som står til disposisjon etter av minstestandarder og lovpålagte oppgaver er dekket

KOSTRA (KOmmune-STat-RApportering) er et nasjonalt informasjonssystem som gir styringsinformasjon om kommunal virksomhet.

I nøkkeltallene sammenstilles data som rapporteres direkte fra kommunene til Statistisk Sentralbyrå (SSB) og tall hentet fra nasjonale registre utenfor SSB. Denne rapporten baserer seg på ureviderte tall per 15. mars 2017.

Gruppe 1	Små kommuner med middels bundne kostnader per innbygger, lave frie disponible inntekter	Krødsherad, Flesberg
Gruppe 2	Små kommuner med middels bundne kostnader per innbygger, middels frie disponible inntekter	Nes, Gol, Hemsedal, Sigdal
Gruppe 3	Små kommuner med middels bundne kostnader per innbygger, høye frie disponible inntekter	Ål, Hol
Gruppe 5	Små kommuner med høye bundne kostnader per innbygger, middels frie disponible inntekter	Flå
Gruppe 6	Små kommuner med høye bundne kostnader per innbygger, høye frie disponible inntekter	Rollag, Nore og Uvdal
Gruppe 7	Mellomstore kommuner med lave bundne kostnader per innbygger, lave frie disponible inntekter	Øvre Eiker, Hurum
Gruppe 8	Mellomstore kommuner med lave bundne kostnader per innbygger, middels frie disponible inntekter	Hole
Gruppe 10	Mellomstore kommuner med middels bundne kostnader per innbygger, lave frie disponible inntekter	Modum
Gruppe 13	Store kommuner utenom de fire største byene	Drammen, Kongsberg, Ringerike, Nedre Eiker, Lier, Røyken

Barnehage

Flere ansatte med utdanning

I Buskerud får alle barn som har rett til barnehageplass et tilbud om plass. I 2016 hadde 90,5 % av alle barn i aldersgruppen 1 – 5 år plass i barnehage, og stadig flere velger heltidsplass for sine barn. Vi ser at andelen minoritetsspråklige barn stiger, og 21,2 % av barna i barnehagene i Buskerud er minoritetsspråklige. Kommunene gjør en fortløpende innsats for at alle barn får innfridd retten til plass. De fleste kommunene i Buskerud tilbyr også plass til barn som ikke har rett på barnehageplass etter loven.

Det er et mål at alle barnehager i Buskerud skal gi likeverdig tilbud av høy kvalitet. Kompetansen til personalet er den viktigste ressursen i barnehagene og en forutsetning for et barnehagetilbud med høy kvalitet. Det er derfor et mål å øke antall ansatte med barnehagefaglig- og barnefaglig kompetanse i barnehagene.

Med innføringen av rett til barnehageplass i 2009, og dermed økning i antall barnehageplasser, kom behovet for flere ansatte med godkjent barnehagelærer-utdannelse i barnehagene og ansatte med barne- og barnehagefaglig bakgrunn. Fylkesmannen har over år jobbet med å utvikle ulike kompetanseutviklingstilbud både for assistenter uten formell bakgrunn, barne- og ungdomsarbeidere og barnehagelærere. Fylkesmannen har hatt fokus på både å rekruttere og å beholde ansatte med barnehagefaglig bakgrunn.

Mer kompetanse i barnehagene (Kilde: BASIL)

Oversikt ansatte i barnehagene	Buskerud 2016	Buskerud 2015	Buskerud 2014	Buskerud 2013
Styrere				
Antall styrere	312	308	325	328
Årsverk styrere	254,23	254,17	263,95	265,88
Pedagogiske ledere				
Antall pedagogiske ledere	1364	1370	1274	1305
Årsverk pedagogiske ledere	1262,45	1265,53	1192,49	1208,7
Barnehagelærere				
Antall barnehagelærer eller tilsvarende	32	31	57	0
Årsverk barnehagelærer eller tilsvarende	21,42	21,7	43,53	0
Barne- og ungdomsarbeider				
Antall barne- og ungdomsarbeider	553	502	433	373
Årsverk barne- og ungdomsarbeider	495,04	444,99	388,46	0
Assistenter				
Antall assistenter	1650	1652	1725	2207
Årsverk assistenter	1368,25	1360,79	1454,06	1857,54

* Kategorien Barne- og ungdomsarbeider ble først registrert i BASIL fra 2014

** Kategorien Barnehagelærer ble først registrert i BASIL fra 2014

I Buskerud får alle barn som har rett til barnehageplass et tilbud om plass

Ny rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver

I 2016 ble det sendt ut høring på forslag til ny rammeplan. Den nye rammeplanen skal etter planen tre i kraft 1. august 2017.

De viktigste forslagene til endring er:

- Omfang og form. En kortere og tydeligere rammeplan
- Mye «læreboktekst» og normative beskrivelser er tatt ut
- Forslaget inneholder få «bør»-bestemmelser
- Fortsatt mulighet for lokal tilpasning og variasjon

Vinteren 2016 ble det gjennomført lokal høringskonferanse om ny rammeplan hvor det deltok 340 ansatte fra barnehagene i Buskerud.

Det er utarbeidet en skisse for implementeringsarbeidet for ny rammeplan ut i alle kommunene.

Det vil bli gjennomført en dialogkonferanse våren 2017 for eiere, styreere og barnehagemyndigheter og andre i Buskerud.

Fylkesmannen vil deretter ha fokus på at barnehagemyndighetene setter i gang tiltak i egen kommune/region slik at alle ansatte får økt kompetansen sin på ny rammeplan.

Barns rett til spesialpedagogisk hjelp er flyttet til barnehageloven

1. august 2016 ble reglene om rett til spesialpedagogisk hjelp og rett til tegnspråkopplæring for barn under opplæringspliktig alder flyttet fra opplæringsloven til barnehageloven.

Flere av de nye bestemmelsene er kun en videreføring av det som tidligere gjaldt etter opplæringsloven, men det er også gjort noen endringer fra det som gjaldt tidligere.

Endring er:

- Lovfestet retten til tidlig hjelp og støtte, bhg.l. § 19a andre ledd

- Sakkyndig vurdering skal nå også gjøre en vurdering av om barnets behov kan avhjelpes innenfor det ordinære tilbudet, bhg.l. § 19d andre ledd bokstav c
- Hvis et barn flytter gjelder vedtak fra fraflytterkommunen til nytt vedtak er fattet, bhg.l. § 19e tredje ledd og § 19h femte ledd
- PP-tjenesten skal bistå barnehagene i arbeidet med kompetanse- og organisasjonsutvikling, bhg.l. § 19c andre ledd
- Kommunen plikter å tilrettelegge tilbudet for barn med nedsatt funksjonsevne, bhg.l. § 19 h
- Fritak for foreldrebetalingen er fjernet. Foreldre skal ikke betale for hjelpen, men de skal betale for barnehageplassen

Ansatte i barnehagen

Dispensasjoner fra utdanningskravet i barnehagen (kilde: BASIL)

Utdanning ansatte i barnehagene	Buskerud 2013	Buskerud 2014	Buskerud 2015	Buskerud 2016
Styrere				
Styrere med førskolelærerutdanning	291	294	286	273
Styrere med annen pedagogisk utdanning	22	17	10	28
Andel styrere med godkjent utdanning	95,4 %	95,7 %	96,1 %	96,5 %
Pedagogiske ledere				
Pedagogiske ledere med førskolelærerutdanning	1156	1176	1288	1246
Pedagogiske ledere med videreutdanning i barnehagepedagogikk	8	15	9	209
Andel pedagogiske ledere med godkjent utdanning	89,2 %	93,5 %	94,7 %	95,5 %
Assistenter				
Assistenter	2207	1725	1652	1650
Assistenter med førskolelærerutdanning	40	0	0	0
Assistenter med barne- og ungdomsarbeiderfag	373	0	0	0

Tabellen over viser at andelen ansatte med dispensasjon fra utdanningskravet har gått kraftig ned i perioden 2013 – 2016. I 2010 var andelen ansatte med dispensasjoner ca. 15 % mens den i 2016 var på 3,7 %. Fylkesmannen i Buskerud har siden 2008 hatt fokus på å rekruttere og beholde barnehagelærere til barnehagen. Vi har blant annet jobbet sammen med høgskolen, organisasjonene og kommunene for å øke andelen studieplasser og iverksatt tiltak for å rekruttere flere kvalifiserte søkere til barnehagelærerutdanningen i vår region. De iverksatte tiltakene kan ha bidratt til økt rekruttering av barnehagelærere og redusert antall dispensasjoner i barnehagene.

I 2014 kom det en ny strategiplan «Kompetanse for framtidens barnehage – strategi for kompetanse og rekruttering 2014 – 2020». Målet med planen er at alle ansatte i barnehagen skal få et kompetanseløft. Fylkesmannen opprettholder fokuset på å rekruttere og beholde barnehagelærere og andre med barnehagefaglig kompetanse også i 2017. Fra 2016 fikk ansatte i barnehagene som tok arbeidsplassbasert barnehagelærerutdanning og tilleggstudanning i barnehagepedagogikk anledning til å søke om bidrag fra Utdanningsdirektoratet. I 2017 blir bidragsordningen «tilretteleggingsmidler» utvidet til også å gjelde flere studietilbud

for pedagoger som jobber i barnehagene. Fylkesmannen har involvert kommunene og høgskolen for å finne ut hvilke videreutdanninger som skal gi mulighet til å søke om midler.

Fylkesmannen har i 2013 – 2016 hatt spesielt fokus på å heve kvaliteten og statusen til assistentgruppen. I denne perioden har vi i samarbeid med Buskerud fylkeskommune gjennomført kurs for assistenter slik at de forberedes til å ta fagbrev som barne- og ungdomsarbeidere. Fram til i dag har 155 assistenter gjennomført forberedelseskurs til å ta eksamen som barne- og ungdomsarbeider/praksiskandidat. Ytterligere 96 assistenter er under kursing og er meldt opp til eksamen våren 2017.

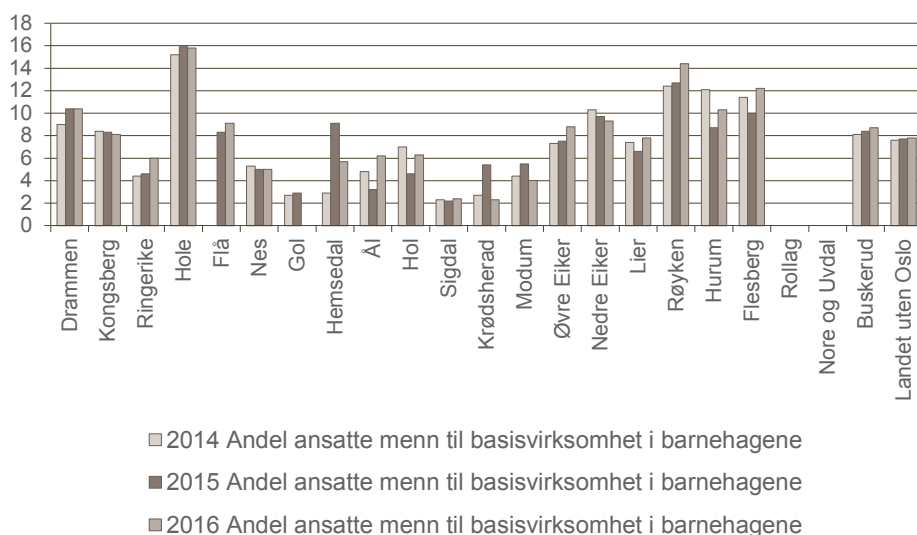
Som vi ser av tabellen «Mer kompetanse i barnehagen» under tema flere ansatte med utdanning i barnehagene, har antall barne- og ungdomsarbeidere økt fra 373 i 2013 til 553 i 2016. Dette kan tyde på at tiltaket som er satt i verk fungerer.

I 2017 skal Utdanningsdirektoratet revidere kompetansestrategien for barnehage. Fylkesmannen i Buskerud vil ta aktiv del i dette arbeidet.

*Hole, Røyken og
Flesberg har høyest
andel menn i
barnehagene*

Flere menn jobber i barnehagene

Rekruttering av menn til barnehagen (Kilde: Kostra)

Antall menn som jobber i barnehagene har steget med 0,6 prosentpoeng fra 2014 til 2016, men det er store forskjeller mellom kommunene når det gjelder andelen mannlige ansatte. Hole, Røyken og Flesberg har høyest andel menn i barnehagene. I Flesberg utgjør dette 5 menn av totalt 52 ansatte. Drammen har høyest antall mannlige ansatte med 95. Rollag, Nore og Uvdal og Gol har ingen menn i sine barnehager. Det kan være flere grunner til at barnehager ikke har mannlige ansatte. En grunn kan være stabilitet i arbeidsstokken som fører til liten utskifting i personalet, men det kan også hende at barnehageeier ikke prioriterer å ansette menn.

Fylkesmannen har gjennom flere år hatt fokus på rekruttering av menn i barnehagene. I 2016 hadde vi totalt syv Menn i barnehage-nettverk (Mib-nettverk) i Buskerud. Disse er Mib Eiker, Mib Hole, Mib Drammen, Mib Kongsberg, Mib Hallingdal, Mib Røyken og Mib Ringerike, og totalt er 13 kommuner involvert. Nettverkene bidrar aktivt i rekrutteringsarbeidet gjennom skole- og messebesøk. I tillegg arbeider de for å ivareta mannlige ansatte slik at de blir værende i yrket. Mib-nettverkene har også fokus på likestillingsarbeid i barnehagene.

For å øke rekrutteringen og statusen til barnehageyrket på sikt har Fylkesmannen invitert barnehager i Buskerud til å søke på midler til «Lekeressurs i barnehagen». Dette er et tiltak der gutter i ungdomsskolealder får tilbud om å jobbe i barnehagen om ettermiddagen og/eller ferier. Tiltaket skal bidra til at unge gutter får et positivt syn på barnehageyrket og velge en utdanningsvei som på sikt fører til fast jobb i barnehageyrket. Guttene får under sitt opphold i barnehagene veiledning fra mannlige ansatte i barnehagen.

I 2015/2016 gjennomførte 26 barnehager i 8 kommuner «Lekeressurs i barnehagen». 13 ungdomsskoler var involvert i prosjektet, 116 ungdomsskolegutter har fått arbeid som lekeressurs og 39 mannlige ansatte har veiledet dem i arbeidet. I tillegg har blant annet Drammen kommune bidratt inn med midler slik at flere gutter enn tidligere får mulighet til å jobbe i barnehagene. Tiltaket er meget godt mottatt av elever og lærere i involverte ungdomsskoler samt ansatte, barn og foreldre i barnehagene. I lys av prosjektet føler mannlige veiledere seg mer verdsatt i barnehagen. I 2016/2017 har 30 barnehager i Buskerud fått tildelt midler til prosjektet.

Grunnskole

Elevenes arbeidsmiljø

Læringsmiljø

Mer enn 6 prosent av elevene ved 20 grunnskoler i Buskerud, har oppgitt at de blir mobbet 3 eller flere ganger i løpet av en måned de 3 siste årene. Det viser oppsummeringer fra «Elevundersøkelsen» som er en del av Utdanningsdirektoratets aktiviteter innen «læringsmiljøprosjektet». I møter med skoleeier har Fylkesmannen hatt særlig fokus på skoler med høye mobbetall.

De to siste årene har kommunene og fylkeskommunen iverksatt et fellestiltak vedrørende psykososialt miljø i skolene. I samarbeid med Buskerud fylkeskommune, mobbeombudet i Buskerud, KS og lokal høyskole har Fylkesmannen medvirket til gjennomføring av kompetanseheving for PP-tjenestene.

I tillegg er det i samarbeid med PP-tjenesten i Drammen gjennomført et utviklingsarbeid og spredning av kompetanse om skolevegring/bekymringsfylt skolefravær. Fylkesmannen ser at det er behov for økt kompetanse om medvirkning til tverrfaglig/tverrsektorielt arbeid på dette området.

Mobbeombudet i Buskerud, Bodil J. Houg er tilsatt i fylkeskommunen og har som oppgave å bidra til at elevenes rett til et trygt og godt skolemiljø ivaretas. Denne aktiviteten har ført til oppmerksomhet i media og økt fokus på anti-mobbetiltak i skolene. Utviklingsveilederne i Buskerud medvirker også til å spre kompetanse om utvikling av et godt læringsmiljø i skolene.

Fylkesmannen mottar en rekke henvendelser fra foreldre, lærere og skoleledere om barn/unge som ikke har et godt psyko-sosialt miljø. På grunnlag av slike henvendelser er det det siste året gjennomført noen hendelsesbaserte tilsyn om dette temaet. Fylkesmannen behandler årlig klager etter bestemmelsene i opplæringsloven kap 9a.

Fylkesmannen ser at det er iverksatt ulike tiltak som har ført til økt fokus på elevenes rett til et godt psykososialt miljø og vi mener at dette vil føre til bedret miljø for de elevene det gjelder. I tråd med oppdragene gitt via Utdanningsdirektoratet vil Fylkesmannen ha et enda sterkere fokus på dette området i årene framover.

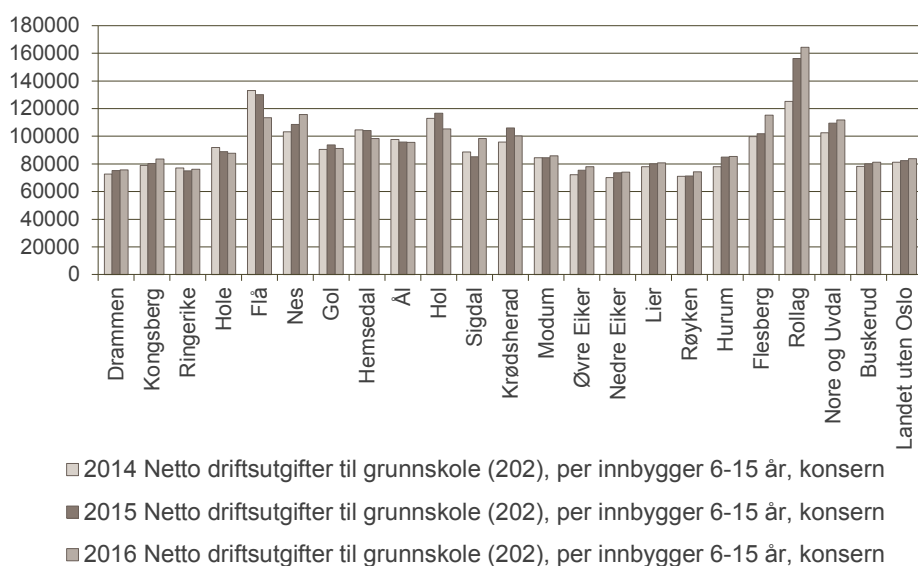
**Stort fokus på tiltak
mot mobbing**

Hva koster en grunnskoleplass

Tabellen viser årlige utgifter per elev i grunnskolen, men bare utgifter til undervisning (post 202). Blant kommunene i Buskerud er variasjonene store. I 2015 brukte en av minste kommunene kr 156 188 per elev, mens hos en av de større kommunene kostet en elev bare litt over kr 70 000 Drammen, Røyken, Nedre Eiker og Ringerike brukte i 2015 rundt kr 75 000 per elev. Den store ulikheten kan komme av at noen kommuner kan ta ut stordriftsfordeler. (kilde: Kostra).

I tabellen vises differansen i driftsutgifter fra 2014.

Netto driftsutgifter til grunnskole (202), per innbygger 6-15 år, konsern

Spesialundervisning

Hva er spesialundervisning?

"Elever som ikke har eller kan få tilfredsstillende utbytte av den ordinære opplæringen, har rett til spesialundervisning. En sentral retningslinje i forbindelse med spesialundervisning er likeverdsprinsippet. Dette prinsippet innebærer at elever med rett til spesialundervisning skal ha et opplæringstilbud som er likeverdig med tilbudet andre elever får", jf. "Veilederen Spesialundervisning" som ligger på www.Udir.no.

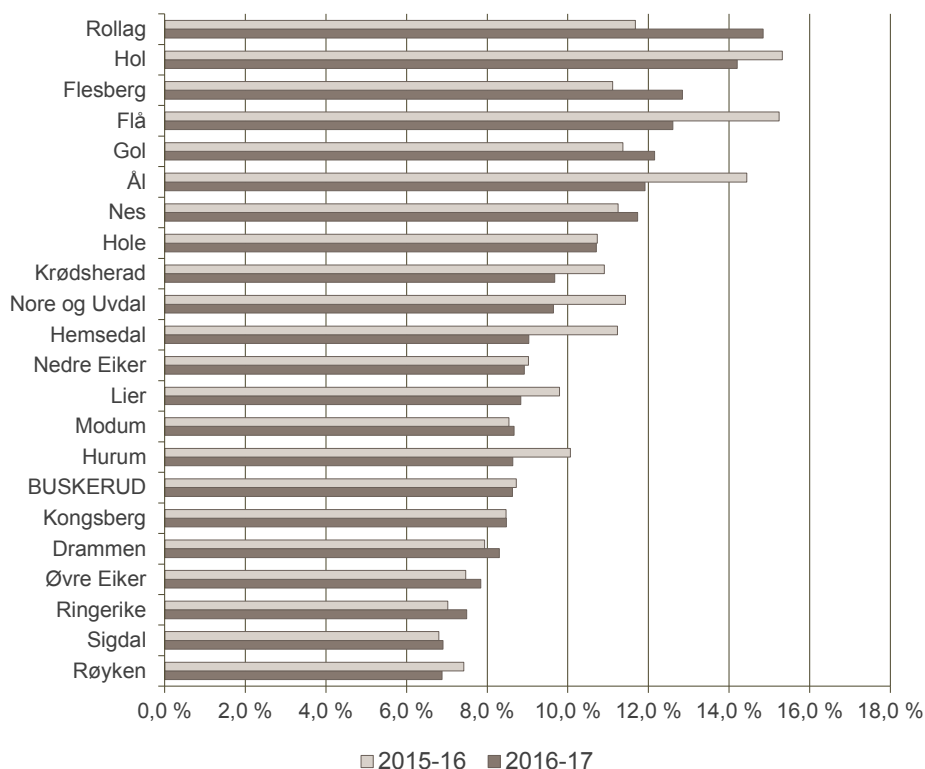
Retten til spesialundervisning, og gjennomføringen av denne, er regulert i opplæringsloven kapittel 5.

Kommunene i Buskerud har, i likhet med resten av landet, hatt en jevn økning i andelen barn som får spesialundervisning. De siste årene er kurven imidlertid på vei ned.

Andel vedtak siste år

Til tross for nedgangen viser GSI-tallene for 2016/17 at 17 av de 21 kommunene i Buskerud ligger over landsgjennomsnittet på 7,8 %. Andelen elever med vedtak 2015/16 varierer mellom 6,9 % og 14,8 %.

Andel elever med vedtak om spesialundervisning

Utbytte av opplæringen

Større fokus på elevens læring og utbytte av opplæringen

De siste årene har sentrale myndigheter hatt stort fokus på elevens læring og utbytte av opplæringen. Dette gjenspeiles i satsinger som «Vurdering for læring», der alle skolene i Buskerud har deltatt, og «Ungdomstrinn i utvikling». Opplæringsloven har fått et nytt kapittel om vurdering, og Elevundersøkelsen har fått spørsmål der elevene selv får svare på spørsmål knyttet til skolens opplæring- og vurderingspraksis.

Nasjonalt tilsyn

I perioden 2014 – 2017 har fylkesmannsembetene ført felles nasjonalt tilsyn med elevens utbytte av opplæringen der skolens arbeid med elevenes utbytte av opplæringen har hatt hovedfokus. Det overordnede formålet med tilsynet er å bidra til at alle elever får et godt utbytte av opplæringen ut fra sine forutsetninger. Fylkesmannen har blant annet undersøkt skolens arbeid med opplæringen i fag, undervisningsvurdering for å øke elevenes læringsutbytte, undervisningsvurdering som grunnlag for tilpasset opplæring og spesialundervisning og skolens vurderinger av

behov for særskilt språkopplæring. I perioden 2014 – 2016 er det ført 4 tilsyn på ulike skoler hvert år på dette temaet. I 2014 ble det gitt totalt 11 pålegg etter endelig rapport, i 2015 totalt 3 pålegg og 2016 ingen pålegg. Det er lagt vekt på å gi kommuner og skoler veiledning før, under og etter tilsynet, og Fylkesmannen opplever at kommuner og skoler er meget motivert for å rette opp lovbrudd som ikke er i tråd med lovverket, gjerne før endelig rapport skrives.

Færre klager

De senere årene har antall klager på standpunktkarakterer stadig gått nedover. Fylkesmannen vurderer at årsaken til nedgangen kan være økt kunnskap om lovverket og økt kompetanse innenfor vurdering. Fylkesmannen har de senere årene hatt fokus på veiledning til kommuner og skoler som hadde flest klager på standpunktkarakterer og vurderingspraksis som ikke har hatt god nok kvalitet. Fylkesmannen har bidratt til kompetanseheving på skoler (og kommuner) som har størst behov.

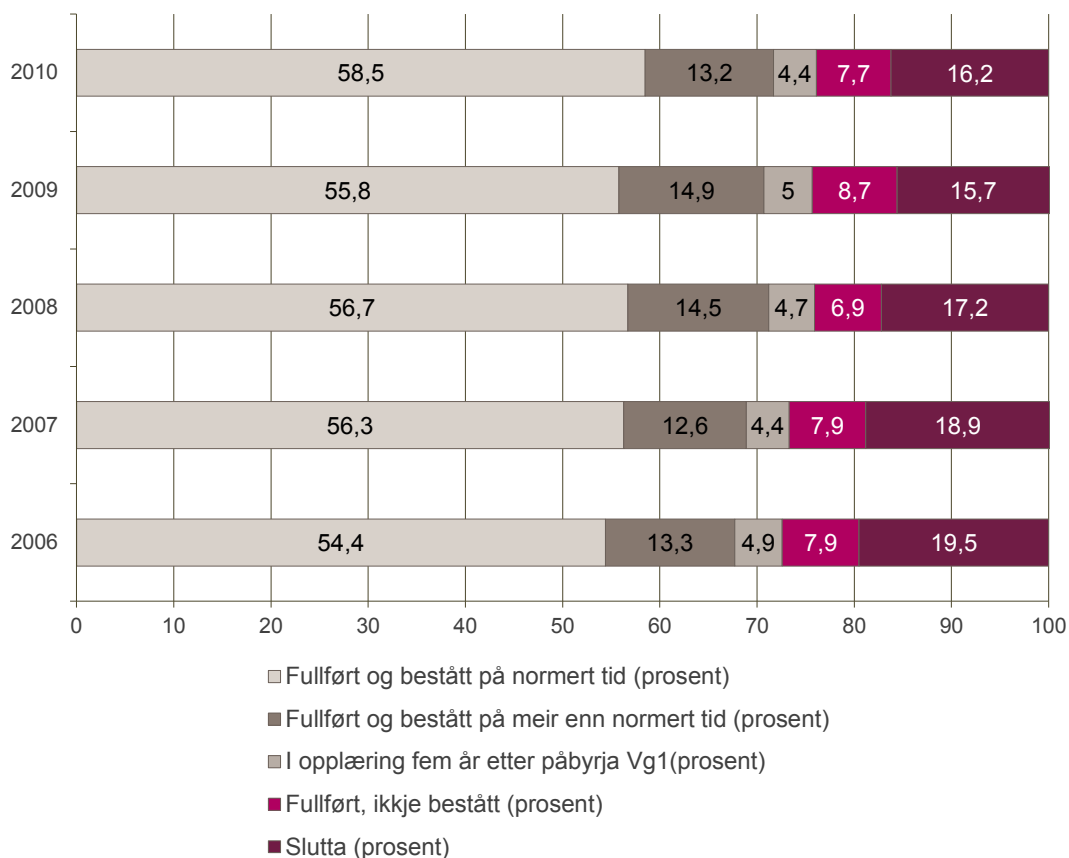
Gjennomsnittlige grunnskolepoeng øker

Tabellen viser gjennomsnittlige grunnskolepoeng på 10. trinn på grunnskolen. Grunnskolepoeng er en samlet poengsum beregnet ut fra alle standpunkt- og eksamenskarakterer på vitnemålet. Disse er med på å danne grunnlaget for opptak til videregående skole.

Tabellen viser at de fleste kommunene i Buskerud har en positiv utvikling når det gjelder grunnskolepoeng. Det vil si at tendensen er at elevenes karaktersnitt blir høyere og de får flere fordypningspoeng enn før. Unntaket er utviklingen i Flå og Rollag der det varierer fra år til år. Tabellen viser at Buskerud fylke ligger over landsgjennomsnittet i skoleåret 2015/16, men fremdeles ligger 10 kommuner i Buskerud lavere enn landsgjennomsnittet.

Nasjonalt - Fylke - Kommune - Enhet	2013-14	2014-15	2015-16
Drammen	40,2	41,0	41,8
Flesberg	41,1	40,4	41,4
Flå	41,2	40,2	39,2
Gol	36,5	38,2	38,6
Hemsedal	37,0	39,2	39,1
Hol	40,2	40,1	40,6
Hole	41,9	42,6	43,7
Hurum	41,3	42,0	41,5
Kongsberg	41,2	42,8	42,2
Krødsherad	36,3	39,2	39,4
Lier	41,9	41,7	42,2
Modum	37,0	40,4	39,4
Nedre Eiker	40,2	40,4	40,6
Nes	41,4	42,3	43,5
Nore og Uvdal	36,8	39,8	37,8
Ringerike	38,3	38,5	40,3
Rollag	42,2	38,0	41,6
Røyken	41,2	42,3	42,4
Sigdal	39,2	42,3	41,3
Øvre Eiker	39,4	40,2	40,8
Ål	39,0	40,5	41,0
Hele landet	40,4	40,8	41,2
Buskerud	40,1	40,9	41,4

Flere elever fullfører og består videregående opplæring

Buskerud fylke, Videregående skole, Gjennomføring, Alle eierformer,
Alle trinn, Begge kjønn, Alle utdanningsprogram

Tabellen viser at andelen elever som fullfører og består videregående opplæring på normert tid i Buskerud, øker i perioden 2006 - 2010. Samtidig ser vi at andelen elever som slutter i videregående opplæring går ned, selv om den går noe opp mellom 2009 og 2010. De andre tallene holder seg relativt stabil.

Ut fra det ovennevnte kan vi se at resultater fra grunnskolen og gjennomføringsgraden i videregående opplæring for Buskerud viser positive tendenser. Det kan være flere årsaker til denne utviklingen, og det kan hende at tiltakene knyttet til det økte fokuset på elevens læring og utbytte av opplæringen kan være en medvirkende årsak.

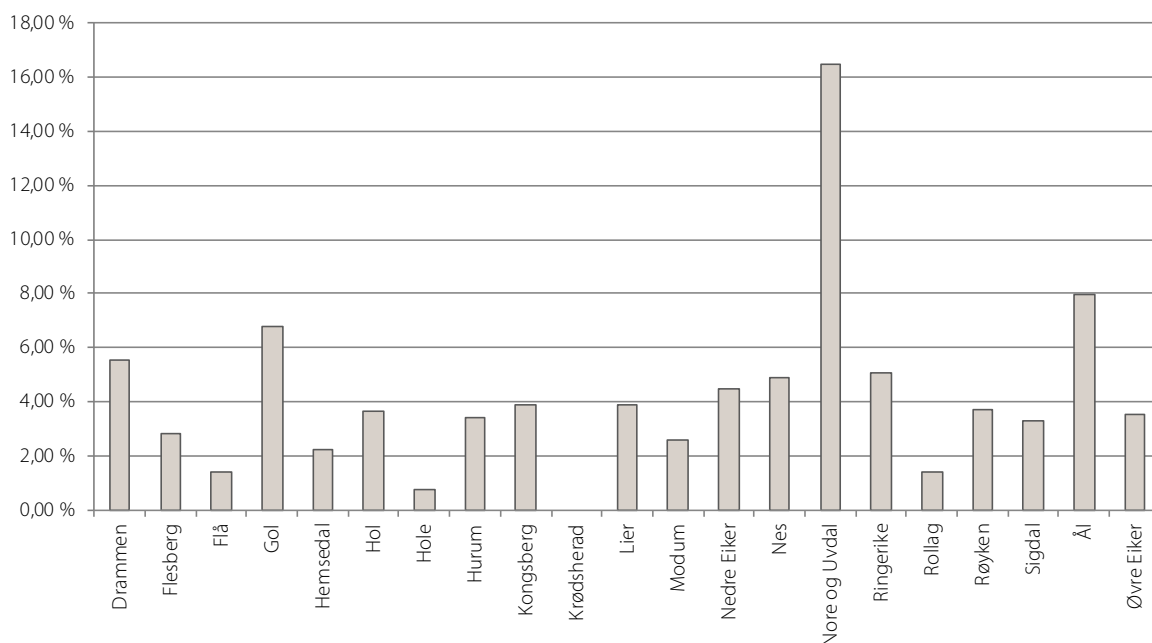
Ansatte i skolen

Mange lærere oppfyller ikke kompetansekravet

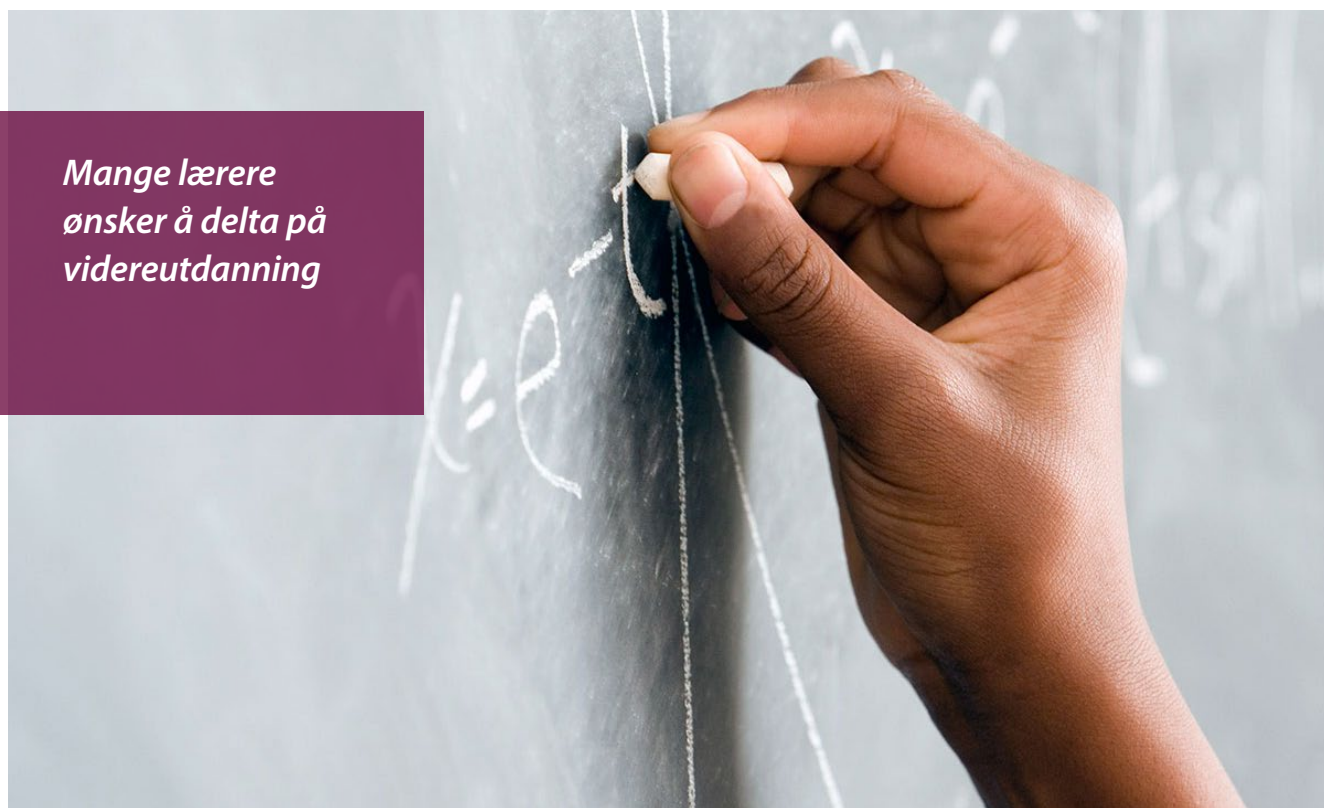
Per 1. oktober 2016 ble det registrert 3 343 lærere ved de kommunale skolene i Buskerud. Lærerne gir til sammen 1 821 740 undervisningstimer til elevene.

Opplæringsloven § 10-1 stiller kompetansekrav til lærere som tilsettes i grunnskolen. Av alle undervisningstimer gitt i de kommunale grunnskolene er 4,4 % gitt av personer som ikke oppfyller dette kompetansekravet.

Andelen undervisningstimer gitt av personale uten kompetanse for tilsetting

*Mange lærere
ønsker å delta på
videreutdanning*

	Matematikk	Engelsk	Norsk
Drammen	87	102	84
Flesberg	6	1	2
Flå	2	2	1
Gol	9	2	6
Hemsedal	6	8	5
Hol	10	15	6
Hole	6	13	9
Hurum	34	20	30
Kongsberg	73	72	58
Krødsherad	3	8	3
Lier	23	38	15
Modum	49	57	37
Nedre Eiker	41	48	23
Nes	10	4	1
Nore og Uvdal	2	10	5
Ringerike	39	49	34
Rollag	8	4	1
Røyken	51	79	40
Sigdal	11	13	4
Ål	32	23	18
Øvre Eiker	39	36	27
Buskerud	541	604	409

Opplæringsloven § 10-2 stiller ytterligere krav om kompetanse for lærere som underviser i fagene norsk, matematikk, engelsk, samisk og norsk tegnspråk. Dette kan sees på som en vurdering av det kompetansebehovet som finnes i skolene i kommunene. Tabellen viser antall lærere som underviser i ett fag de formelt sett, etter § 10-2, ikke har anledning til å undervise i på grunn av manglende fordypning i faget.

Av disse lærerne er de aller fleste lærere på barnetrinnet.

Etter- og videreutdanning for undervisningspersonell

Inneværende skoleår deltar 283 lærere i videreutdanning innen «Kompetanse for kvalitet». Det var langt flere lærere som skoleeier ønsket skulle delta i videreutdanningen, men som ikke fikk plass. Med endrede krav til formell kompetanse i engelsk, norsk og matematikk, er det i også Buskerud et stort behov for videreutdanning særlig i disse tre basisfagene.

Utdanningsdirektoratet har bedt Fylkesmannen i Buskerud sammen med noen andre embeter om å bidra til å få i gang regionale/lokale tilbud til slik videreutdanning. Prosessen har kommet lengst i Hallingdal hvor det planlegges å gjennomføre videreutdanning i engelsk for barnetrinnet. Kommunene i Hallingdal samarbeider med kommuner i Valdres om opplæringstiltak. Høgskolen på Vestlandet har ansvaret for videreutdanningen, men opplæringsstedet blir Gol. Det er en forutsetning at det blir tilstrekkelig antall søkere til studiet.

Det er også igangsatt en prosess for å få til samarbeid mellom Høgskolen i Sørøst-Norge om tilbud videreutdanning i engelsk i Drammen og om tilbud i norsk i Ringerike. For innværende år har det ikke lyktes å få til slike tilbud.

Fra 2017 er føringene fra Kunnskapsdepartementet/ Utdanningsdirektoratet at statlige midler til støtte for etterutdanning til undervisningspersonell i større grad skal tildeles skoleeierne. Dette vil i tiden framover utfordre høgskolene, kommunene og andre skoleeiere til å få til gode tilbud for økt kompetanse i skolene.

Barnevern

Tilsyn og bekymringsmeldinger

I siste halvår 2014 ble 25 % av meldingene til barneverntjenestene i Buskerud henlagt allerede etter den første gjennomgangen, uten at det ble iverksatt ytterligere undersøkelser. I løpet av 2015 og 2016 har henleggelser vært en del av temaet for tilsyn med alle de 12 barneverntjenestene i fylket. Fylkesmannen har ført tilsyn i 5 barneverntjenester, og har veiledet de resterende 7 barneverntjenestene ved at de selv har gjennomført en egenvurdering av virksomheten.

Ved å gjennomgå meldingene i 4 av de 5 barneverntjenestene avdekket Fylkesmannen lovbrudd og/eller svakheter ved arbeidsrutiner og styringen av arbeidet. I de 7 barneverntjenestene som gjennomførte egenvurdering, ble det til sammen gjort 16 funn rundt det samme temaet. Bare i én av de 12 barneverntjenestene ble det ikke avdekket forbedringspunkter på dette området.

Ved rapporteringen etter siste halvår 2016 hadde andelen meldinger som ble henlagt etter den første gjennomgangen sunket fra 25 % til 16 %.

Fylkesmannen mener fremdeles at andelen meldinger som blir henlagt, er høy. Sett i sammenheng med antallet saker som blir undersøkt, men henlagt uten tiltak, ble 69 % av de 1 561 meldingene til barneverntjenestene i Buskerud siste halvår henlagt uten at tiltak ble iverksatt.

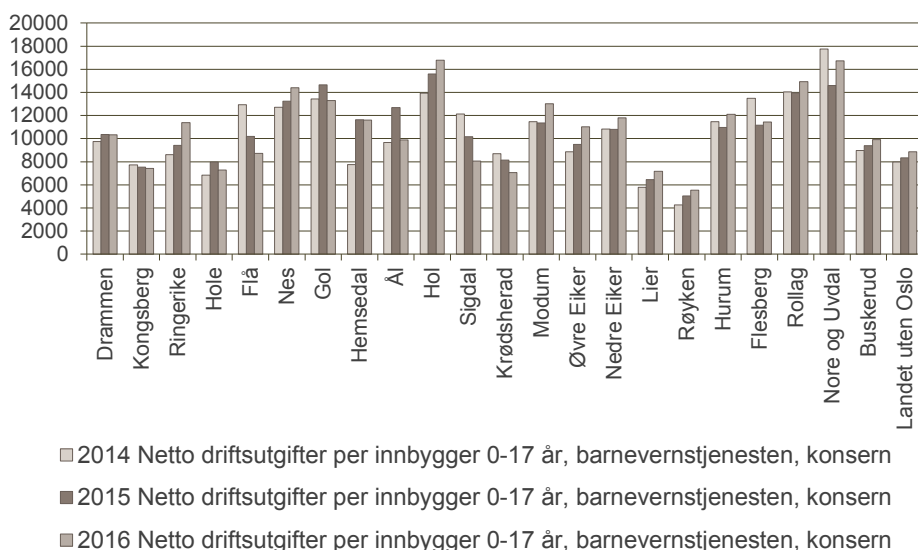
Det finnes ingen entydig forklaring på hvorfor bare 3 av 10 meldinger til barneverntjenesten fører til tiltak. Fylkesmannen vil følge utviklingen nøye, både gjennom rapportering og dialog med kommunene.

Kostnader i barnevernet

Tabellen viser hvor mye kommunene bruker i netto driftsutgifter til barnevern fordelt på antall innbyggere i aldersgruppen 0-17 år. Kommunene i Buskerud bruker ca kr 1 000 mer enn landsgjennomsnittet.

Tallene er forholdsvis stabile for de tre siste årene i de fleste kommunene, men viser en ganske sterk nedgang i Flå, Ål og Sigdal, og en tilsvarende sterk økning i Ringerike, Modum og Nore og Uvdal. Røyken er fremdeles den kommunen som bruker minst, ca kr 5 500, Nore og Uvdal bruker mest, ca kr 17 000. Det er vanskelig å finne en sikker forklaring på de store forskjellene, men det kan ha sammenheng med kommunenes øvrige tiltaksapparat og kostbare enkeltsaker (som kan gi store utslag i mindre kommuner).

De store variasjonene gjenspeiles både i andelen barnevernsbarn, i at enkeltsaker gjør større utslag i mindre kommuner og i en noe ulik tilnærming i den enkelte kommune. Utgiftene for enkelte barn kan være svært høye, p.g.a. alvorlig problematikk og omfattende tiltak. Volds- og overgrepssaker, misbruk av rusmidler og psykiske problemer er fremdeles økende. Dette medfører store utfordringer og høye krav til de ansattes kompetanse.

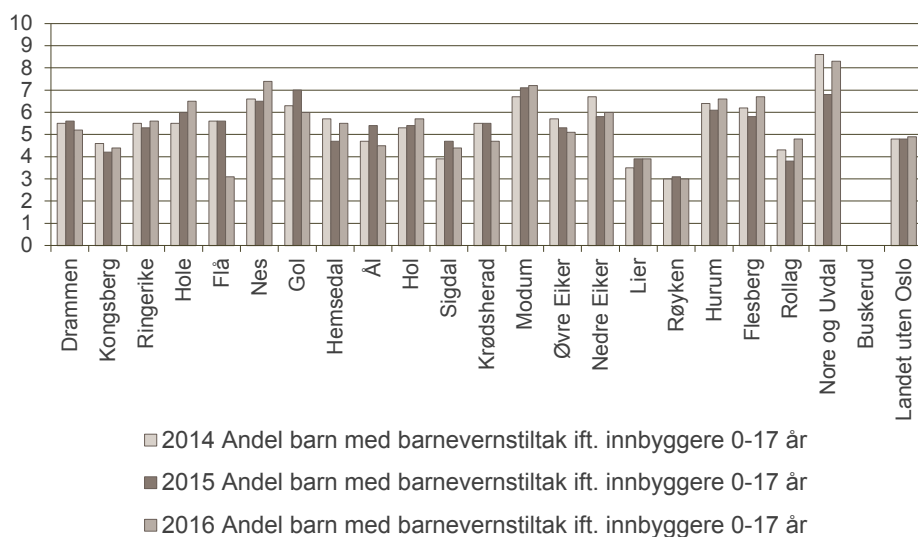
Netto driftsutgifter

Hvor mange barn får hjelp av barnevernet?

Tabellen viser andelen av barn i aldersgruppen 0-17 år som har barneverntiltak. (de totale tallene for Buskerud mangler.)

Den totale andelen barn med barnevernstiltak i Buskerud har tradisjonelt ligget likt med landsgjennomsnittet – eller ubetydelig over. For 2016 har antallet gjennomgåtte meldinger og avsluttede undersøkelser økt med ca 10 %. Det er også en svak økning i totalantall barn med tiltak.

Utviklingen fra i fjor viser en ganske stabil situasjon, men at andelen barn med barnevernstiltak har steget litt i tolv kommuner, mens den har sunket litt i sju kommuner. Det er også nå store variasjoner mellom kommunene i andelen barn med barnevernstiltak (ca 3 % i Røyken og ca 8,5 % i Nore og Uvdal). Det er grunn til å merke seg at kommuner med lave netto utgifter til barnevern samsvarer godt med kommuner med lav andel barn med barnevernstiltak.

Barn med barnevernstiltak

Økt bemanning - færre hasteflyttinger

Det siste året er bemanningen i de kommunale barnevern-tjenestene i Buskerud økt med til sammen 24 stillinger. Denne økningen viser en vilje til å satse på bedre tjenester i kommunene, og øremerkede tilskudd fra staten utgjør bare 2,8 av disse stillingene. Den økte satsingen i kommunene har ført til at arbeidsbelastningen pr besatt stilling er redusert fra 18,6 saker til 16,2 saker det siste halve året. Den økte bemanningen kan også være forklaringen på at antall hasteflyttinger er redusert fra 86 til 66 i den samme perioden. Bedre tid til å arbeide systematisk og planmessig fører til redusert behov for hasteflyttinger.

Utbetalte tilskudd for kalenderåret 2016

	1	2	3	4	5
Drammen	741 124	522 627			6 160 000
Kongsberg	860 704	516 368			1 750 000
Ringerike	5 735 432	219 065			2 800 000
Hole		156 475			1 400 000
Flå		15 648			
Nes	140 692	31 295			
Gol	364 076	-			
Hemsedal	3 556 904	31 295			
Ål	1 132 764	46 943			2 100 000*
Hol	2 837 940	93 885			
Sigdal		-			
Krødsherad		-			
Modum	1 386 152	281 655			4 550 000*
Øvre Eiker		300 432			2 800 000
Nedre Eiker	133 556	219 065			3 500 000
Lier		328 598			2 100 000
Røyken		328 598			1 400 000
Hurum		93 885			2 100 000
Flesberg		31 295			
Rollag		15 648			
Nore og Uvdal	34 016	31 295			2 100 000*

1. Tilskudd til grunnskoleopplæring til barn og unge som søker opphold i Norge
2. Leirskoletilskudd
3. Svømmeopplæring for nyankomne
4. Svømmeopplæring i barnehage
5. Øremerkede midler til styrking av den kommunale barneverntjenesten

* Vertskommuner for interkommunale tjenester

Fylkesmannen er positiv til at det foreslås et krav om skriftlig begrunnelser også for å henlegge meldinger

Fører kortreform 2016

For å ha rett til å kjøre bil må man ha tilstrekkelig god nok helse. Det er først og fremst den enkeltes ansvar å kjøre trafikksikkert.

Alle som skal søke om eller fornye fører kort må fylle ut en egenerklæring om helse på trafikkstasjonen. Hvis fører har en sykdom eller tilstand som kan virke inn på kjoreevnen må man i tillegg få helseattest fra sin lege. Også alle som fører større kjøretøy og persontransport må helseattest fra lege.

1. oktober 2016 trådte nye helsekrav for fører rett for motorkjøretøy i kraft. Tidligere var det mange medisinske tilstander hvor man måtte søke Fylkesmannen om dispensasjon for å få rett til å kjøre. Nå er det legene som i større grad må gjøre den faglige vurderingen av om helsekravene er oppfylt og om sykdommen/ tilstanden likevel er forenlig med å kjøre bil. Helsedirektoratet har utarbeidet en detaljert veileder med helsekrav som legen må bruke i sin vurdering. Legen er medisinsk sakkyndig for vegmyndighetene, det er vegmyndighetene som avgjør om en person får fører kort eller ikke.

De nye helsekravene fører trolig til at Fylkesmannen vil få mindre arbeid med fører kort i årene som kommer. I annet halvår 2016 førte det imidlertid til et økt behov for utadrettet arbeid med opplæring og veiledning kombinert med et etterslep av gamle saker til behandling.

De siste årene har det vært en utvikling med stadig flere saker vedrørende helsekrav til fører rett. Denne økningen fortsatte helt fram til de nye kravene trådte i kraft. Første halvår 2015 hadde Fylkesmannen 590 saker hvor vi ga dispensasjon eller fant helsekravene oppfylt. Første halvår 2016 var tallet 698, en økning på 18,3 %.

For å sikre god opplæring ved innføringen av de nye helsekravene har Fylkesmannen valgt å bruke mer ressurser på dette i en overgangsfase, samtidig som den løpende saksbehandling ble noe nedprioritert. I løpet av september og oktober ble det holdt fem heldagskurs for leger i Drammen, Kongsberg, Hønefoss og Gol. I løpet av disse nådde vi ca. 175 av fylkets nær 300 fastleger, fra 72 ulike legekantor og fra alle kommuner.

På slutten av året har vi deltatt på møter med de ansatte på de distriktpsikiatriske sentre, samt andre avdelinger innen spesialisthelsetjenesten. Dette arbeidet vil fortsette ut over våren 2017.

De nye helsekravene har gitt mer ansvar og flere oppgaver til fastlegene. Kravene har også gitt utfordringer i fortolkning av forskriften. Fastlegene har aktivt møtt denne nye utfordringen og dette gjenspeiler seg i hyppige telefonsamtaler med behov for veiledning og drøfting med Fylkesmannen.

Fylkesmannen i Buskerud regner med å ha gjennomført implementeringen i løpet av første halvår 2017.

Førerett

Dersom man får en tilstand eller en sykdom som i lengre tid medfører at man ikke kan kjøre, har leger og psykologer etter helsepersonelloven § 34 plikt til å melde fra til Fylkesmannen. Fylkesmannen vurderer meldingene og gir en anbefaling til politiet om å tilbakekalle føreretten.

Vi ser at antall meldinger som førte til tilbakekall av føreretten økte fra 170 i perioden 1. oktober 2015 til 31. januar 2016, til 199 i tilsvarende periode denne vinteren. Dette er en økning på 17,1 %.

Tilskudd på helse og sosialfeltet

Tildeling for 2016 inkludert ubrukte midler som er overført til 2016

	Kompetanse- og innovasjonstilskuddet				Tilskudd til etablering og/eller videreutvikling av kommunale frisklivssentraler	Handlingsplanen mot uønskede svangerskap og abort - bedre seksuell helse
	Overgangs-ordning kompetansetiltak psykisk helse og rus	Kompetanse-tiltak i helse og omsorg	Tilskudd til opplæring ved brukerstyrt personlig assisjanse (BPA)	Innovasjon i helse og omsorgs-tjenestene		
Drammen	671 217	1 625 000	20 000	1 050 000		75 000
Kongsberg		628 500	56 000	202 000		
Ringerike		460 000	128 000	300 000		18 590
Hole		627 500		445 272	50 000	
Flå	61 610	71 000				
Nes	55 550	284 500		200 000		
Gol		255 000	10 000	500 000		
Hemsedal	87 175	220 000				
Ål	115 431	216 000		500 000	45 000	
Hol	202 391	72 500	7 500			
Sigdal						
Krødsherad	98 565	100 000	18 000			
Modum	482 869	120 000	44 000	400 000	500 000	
Øvre Eiker	137 998	424 500		586 000	260 000	72 664
Nedre Eiker	290 884	503 000	190 000	1 000 000		
Lier	41 882	160 000			115 000	
Røyken		571 000		400 000		10 000
Hurum	51 425	195 000	50 000		115 000	65 000
Flesberg	58 699	152 500		300 000		
Rollag		114 000				
Nore og Uvdal	121 875	122 000	58 000,00			
Utvikl. senter/stiftelser mv				2 516 591		190 000
TIL SAMMEN	2 477 571	6 922 000	581 500	5 883 272	1 085 000	431 254
	Kommunalt rusarbeid	Tjenestetilbud til voksne med langvarige og sammensatte behov for tjenester og barn og unge med sammensatte behov for tjenester		Psykologer i de kommunale helse- og omsorgs-tjenestene	Tiltak mot barnefattigdom	Boligsosialt arbeid
Drammen	9 446 348	2 300 000		2 220 000	1 600 000	1 200 000
Kongsberg	1 830 000			310 000		
Ringerike	3 904 000			620 000	790 428	421 551
Hole				620 000	245 000	620 000
Flå	457 500					
Nes	650 000					
Gol	1 525 000					
Hemsedal	1 249 900			510 000		
Ål						
Hol		418 926		310 000		
Sigdal	305 000			510 000		
Krødsherad	500 000					
Modum		3 264 927		1 130 000	580 000	
Øvre Eiker	3 000 000	2 254 552		510 000		
Nedre Eiker	2 052 188			310 000	660 000	423 054
Lier	2 009 804			310 000		
Røyken	1 830 000			510 000		
Hurum	2 074 000	1 830 000		620 000		
Flesberg						
Rollag						
Nore og Uvdal						
Utvikl. senter/stiftelser mv						
TIL SAMMEN	30 833 740	10 068 405		8 490 000	3 875 428	2 664 605

Sosial

Fattigdom og sosialhjelp i Buskerud

Norge er et av verdens beste land å bo i når det gjelder materiell og økonomisk levestandard. Likevel er det stadig flere barn som vokser opp i fattige familier.

Oppvekst i en lavinntektsfamilie er et komplekst og sammensatt problem, og handler om mer enn kun lav familieinntekt. Dårlige levekår utfordrer barns muligheter til å realisere sine rettigheter slik de er nedfelt i barnekonvensjonen.

Barnefattigdom i Norge handler ikke så mye om sosial nød eller mangel på mat, men handler mer om utenforskap og eksklusjon.

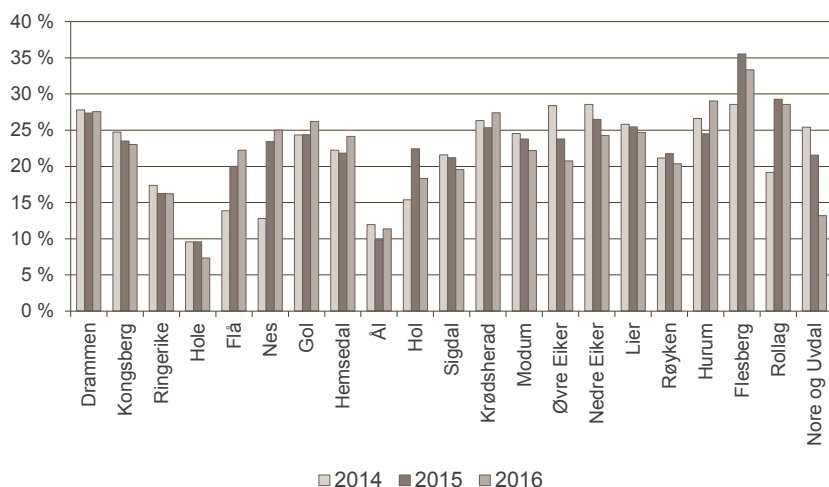
De siste tiårene har det blitt stadig flere barn som vokser opp i fattige familier, og det er ikke tilfeldig hvem det rammer. Det

er barna av ikke vestlige innvandrere som er vedvarende fattige. Hele 35 % av barn fra Asia, Afrika, Latin-Amerika og Øst-Europa, bor i husholdninger med lav inntekt. Det kan være flere årsaker til at disse husholdningene har lav inntekt: foreldre med innvandringsbakgrunn har ofte lavt utdanningsnivå, noe som gjør det vanskelig å komme inn på arbeidsmarkedet i Norge. Svak yrkestilknytning kan også ha sammenheng med at foreldrene ikke behersker norsk godt nok. Det er ofte flere å forsørge i husholdningen på grunn av store familier.

Stadig flere barn vokser opp i fattige familier

Andel sosialhjelpsmottakere med forsørgerplikt for barn under 18 år

Det å vokse opp i familier med lav inntekt, kan ha negative konsekvenser for barns velferd både på kort og lang sikt. I Norge som i de fleste andre vestlige land, brukes fattigdomsbegrepet for å betegne en situasjon der noen har så lite økonomiske ressurser at det er vanskelig eller umulig å delta i samfunnet på lik linje med andre.

FNs barnekonvensjon gir alle barn rett til tilfredsstillende levekår og alle barn rett til lek og fritid. Konvensjonene gjelder som norsk lov og skal ved motstrid gå foran bestemmelser i annen lovgivning.

Barn fra lavinntektsfamilier får ofte ikke disse rettighetene innfridd. Å være fattig i Norge handler i stor grad om å ikke ha tilgang til de samme godene som «vanlige barn» har. Dette betyr at kommuner som har høy andel av sosialhjelpsmottakere med forsørgeransvar for barn under 18 år, må ha et særlig fokus på barns rettigheter og for eksempel gjøre det mulig med deltakelse i fritidsaktiviteter mm som er vanlig på stedet de bor.

Andelen av alle som mottar sosialhjelp og som har forsørgeransvar for barn under 18 år, er over 20 % i 15 av 21 kommuner i fylket.

Tilsvarende har kommunene Drammen, Gol, Krødsherad, Hurum, Flesberg og Rollag en andel av sosialhjelpsmottakere med forsørgeransvar for barn under 18 år, på 25 % eller over. Av disse kommunene skiller Drammen, Flesberg og Rollag seg klart ut.

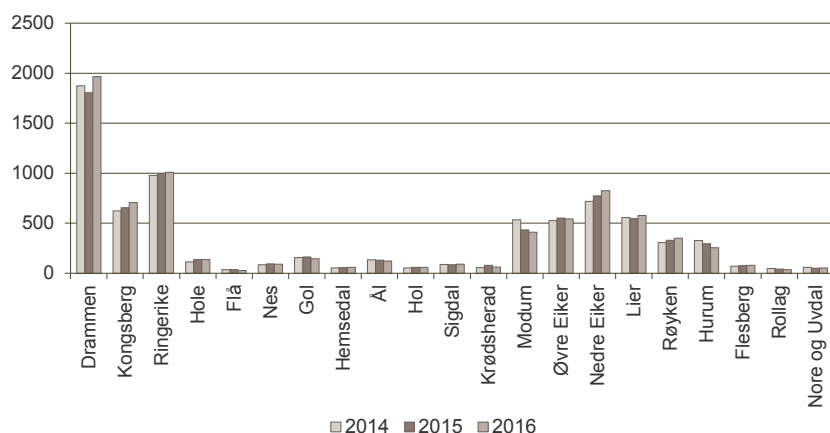
I to kommuner er andelen sosialhjelpsmottakere med forsørgeransvar for barn under 18 år, under 15 % av det totale antall mottakere av sosialhjelp. Dette er Hole og Ål kommune.

Andel barn som vokser opp i familie med inntekt under 60 % av medianinntekten

Kommune	2005	2010	2015
Drammen	13,9	14,8	19,4
Kongsberg	5,6	6,3	9
Ringerike	8,6	10,7	14,2
Hole	5,5	6	8,6
Flå	..	9,3	13,8
Nes	9,2	10,9	12,1
Gol	9,6	11,3	18
Hemsedal	14,6	9,9	12,4
Ål	8	10,6	10,1
Hol	7,2	9,2	11,8
Sigdal	7,7	9	12,8
Krødsherad	5,8	6,4	12,7
Modum	9	10,3	15,1
Øvre Eiker	9,4	8,1	10,7
Nedre Eiker	8,1	9,1	12,6
Lier	6,8	7,7	10
Røyken	5,5	5,6	7,9
Hurum	7	8,5	10,5
Flesberg	8,3	14,9	18,7
Rollag	5,1	..	12,1
Nore og Uvdal	9,5	10,8	14,1

I EU er vanlig mål for barnefattigdom å beregne hvor mange som vokser opp i familie med inntekt under 60 % av medianinntekt. I Norge øker realinntektene for alle grupper, men de med lave inntekter har likevel hatt minst økning, og forskjellene i befolkningen er økende. Ut fra EU måten å beregne barnefattigdom på vokser 13 % av barna i Buskerud opp i fattigdom, men hele 19 % av barna i Drammen. Drammen er nå den kommunen i landet med høyest beregnet barnefattigdom.

Andel sosialhjelpsmottaker per kommune

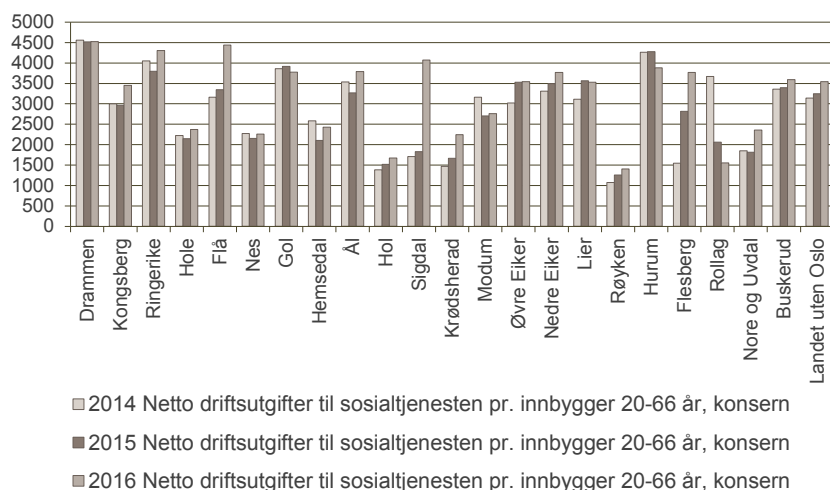
Andel sosialhjelpsmottakere kan gi en pekepinn på om a) Hvor store levekårsproblemer en gitt kommune hanskes med, b) Hvor høy terskelen er for å bli innvilget sosialhjelp i kommunene. Andel sosialhjelpsmottakere kan også sees i sammenheng med antall arbeidsledige i kommunen.

Fordi NAV både skal bidra til sosial og økonomisk trygghet og stimulere til at folk blir selvhjulpne, kan det være en indikator på at noe bør ses nærmere på både dersom andelen sosialhjelpsmottakere i en kommune er svært høy og dersom

den er svært lav. Dette gjelder ikke minst dersom kommunens forekomst av levekårsproblemer normalt skulle tilsi at kommunen hadde en høyere eller lavere andel sosialhjelpsmottakere enn hva som faktisk er tilfelle.

6 av 21 NAV-kontor har hatt en økning i andel sosialhjelpsmottakere fra 2015 til 2016. De fleste NAV kontorene har altså registrert enten stabil andel, eller nedgang i andel sosialhjelpsmottakere fra 2015 til 2016.

Netto driftsutgifter til sosialtjenesten per innbygger (20-66) per kommune

19 av 21 kommuner i Buskerud har hatt enten en oppgang i netto driftsutgifter eller stabilt nivå på driftsutgifter fra 2015 til 2016.

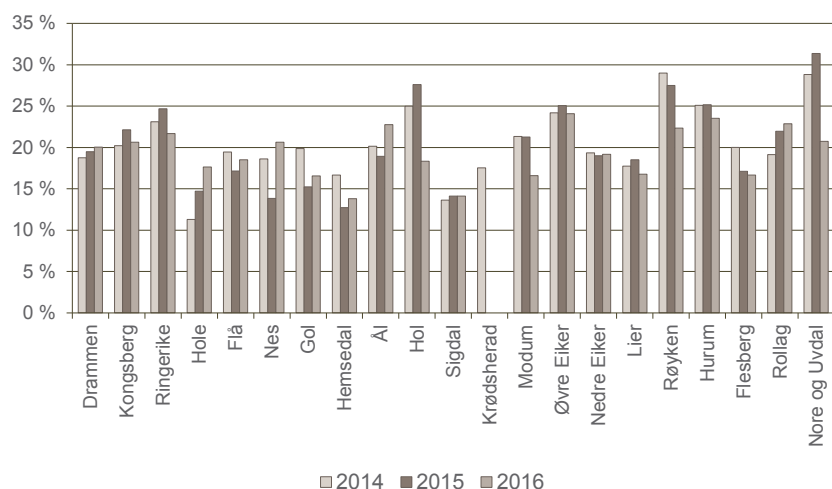
Drammen, Ringerike, Flå, Sigdal og Hurum kommuner skiller seg ut da de har relativt høye netto driftsutgifter (sammenlignet med landsgjennomsnittet og Buskerud-snittet).

Drammen, Ringerike, Flå, Gol, Ål, Sigdal, Hurum, Flesberg og Rollag ligger over lands- og fylkesgjennomsnittet når det gjelder

netto driftsutgifter. Sigdal er den kommunen i Buskerud som har hatt den største økningen i netto driftsutgifter fra 2015 til 2016. Sigdal er en liten kommune og selv små endringer vil kunne gi store statistiske utslag her.

Blant kommunene med den klareste reduksjonen i netto driftsutgifter finner vi Hurum og Rollag. Hurum har hatt en svak nedgang i andelen sosialhjelpsmottakere fra 2015 til 2016.

Andel sosialhjelpsmottakere mellom 18-24 år av alle sosialhjelpsmottakere per kommune

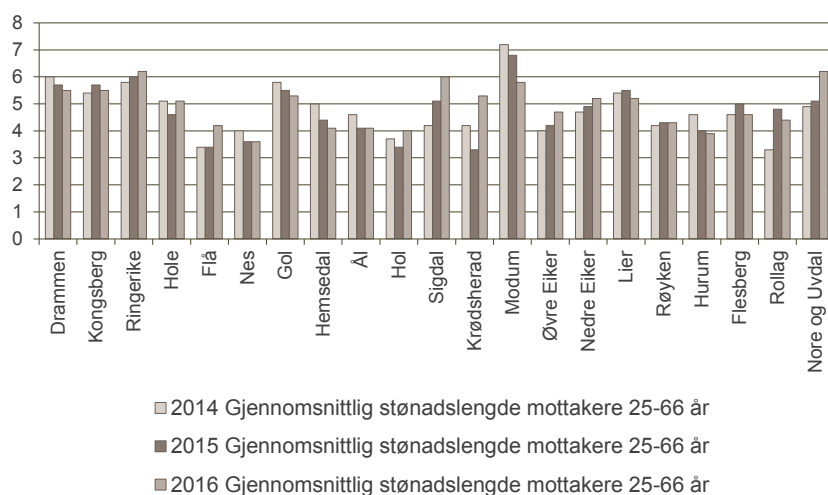
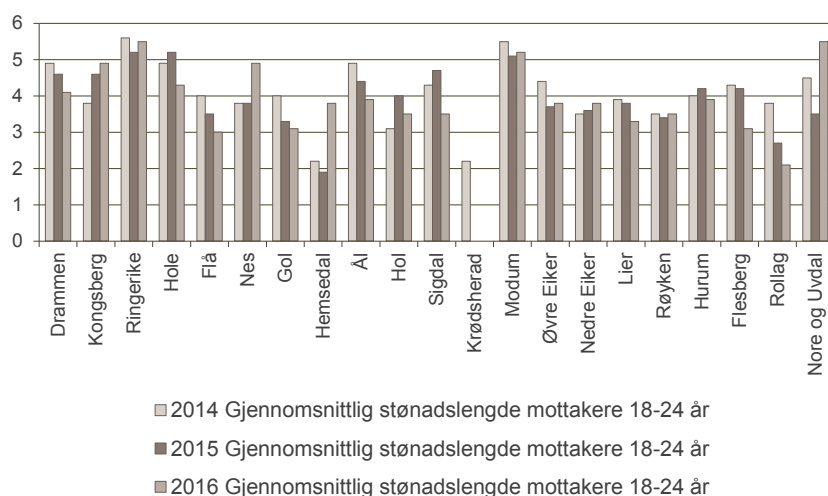
Statistikken viser at andelen unge som mottar sosialhjelp i omkring halvparten av kommunene har gått noe opp fra 2015 til 2016, i resten av kommunene ser vi en oppgang i andel unge som mottar stønad i samme periode. Kommuner som skiller seg ut med høy andel (over 20 %) unge sosialhjelpsmottakere er bla Kongsberg, Ringerike, Ål, Øvre Eiker, Røyken, Hurum og Rollag. Dette er i hovedsak mellomstore og små kommuner i fylket.

NAV har en egen garantiordning for ungdom. Unge under 20 år, som er uten skoleplass eller arbeid, skal få tilbud om et arbeidsrettet tiltak. Ungdom mellom 20-24 år skal få en aktivitetsplan. Målsettingen til NAV er bla økt gjennomføring i videregående opplæring.

Så langt viser tilsyn fra Fylkesmannen at mange NAV-kontor ved å opprette egne ungdomsteam prioriterer unge som gruppe når det gjelder tilbud om aktivitet og statlige tiltak.

Sosialhjelp skal være en kortvarig og midlertidig ytelse

Gjennomsnittlig stønadslengde (i måneder)

Sosialhjelp skal være en kortvarig og midlertidig ytelse. Det kan derfor være grunn til å se nærmere på hva som kan ligge til grunn dersom en høy andel sosialhjelpsmottakere mottar stønad i 6 måneder eller mer. Dette kan skyldes at en høy andel av kommunens sosialhjelpsmottakere er trygdet gjennom Folketrygdens ordninger og mottar supplerende sosialhjelp over mange år for å makte de månedlige utgiftene sine. Normalt vil det være lite kommunen kan gjøre for å påvirke dette. Men høy andel langtidsmottakere kan også skyldes en praksis der sosialtjenesten for eksempel på grunn av personalmangel, innvilger hjelp for lange perioder og unnlater å "følge opp" klientene med sikte på å bidra til selvhjulpenhet.

Tre av kommunene i Buskerud har en andel sosialhjelpsmottakere med stønad i 6 måneder eller mer i aldersgruppen 25-66 år. Av de unge mellom 18 og 24 år er det ikke noen av kommunene som rapporterer stønadsgjennomsnitt utover 6 måneder. Dette kan bla være resultat av satsing på unge, med egne ungdomsteam på mange NAV-kontor, samt egen ungdomsgaranti med dertil egne tiltak rettet mot spesielt ungdommer i NAV.

Utenforskap og ekstremisme i Buskerud

Fellesnevner for dem som velger ekstreme miljøer, er ofte at de kjenner på en form for utenforskap.

Hva som er årsaken til at en person føler seg utenfor kan være svært ulikt fra person til person. Noen felles kjennetegn kan likevel være mangel på nære relasjoner, mangel på jobb eller utdanning.

Hva kan være risikofaktor?

Man blir ikke radikalisert fordi man er fattig, men forskning viser at barn i fattige familier i mindre grad enn andre barn deltar i sosiale aktiviteter, og at det er en sammenheng mellom inntektssituasjonen til familien og barns psykososiale helse. Barn som er uten nære foresatte eller som har foreldre med rus eller psykiske lidelser, vil også være i en risiko for å vokse opp med en følelse av å være utenfor samfunnet.

Mennesker fra alle samfunnslag kan bli radikalisert, men dagens forskning viser en klar overrepresentasjon fra fattigdom og annen utenforskap. Mennesker som følger seg utenfor samfunnet har behov for tilhørighet og kan søke etter en mening og et fellesskap.

Høyre-radikale grupperinger i Buskerud

I følge RVTS *(Regionalt senter for vold og traumatisk stress) og Politiet i Søndre Buskerud er det nå økt rekruttering til høyre-radikale og nynazistiske grupperinger. Nedre Buskerud er i likhet med Agderfylkene områder i Norge hvor man ser at høyre-radikale har fotfeste, på samme måte som på 1980 tallet. Høyre-radikale grupperinger er nå mer synlige på nettet og har ved flere anledninger

Mennesker som føler seg utenfor samfunnet har behov for tilhørighet og kan søke etter en mening og et fellesskap

Radikalisering: er en prosess som under gitte forutsetninger kan føre til at en person i økende grad aksepterer bruk av vold for å nå politiske, ideologiske og religiøse mål. Prosessen kan være svært kompleks med mange faktorer som spiller inn eller en mer enkel prosess hvor noen få faktorer blir avgjørende.

Med voldelig ekstremisme menes personer og organisasjoner som er villige til å bruke vold for å nå sine politiske, ideologiske eller religiøse mål. Den voldelige ekstremismen kan være relatert til høyre-ekstremisme, venstre-ekstremisme, ekstrem islamisme m.m.

valgt Buskerud når de har hatt møter. Mens nasjonalistiske grupperingertidligere var små miljøer med felles uniformering, er det nå flere som engasjerer seg i innvandringsdebatten og fremsetter ekstreme ytringer som støtter nasjonalisme, anti-islamisme eller fascisme. Hoveddelen av aktivitetene foregår på nett, og flere innvandringsfiendtlige fora og nettsteder har høye medlemstall. På nettsidene www.frihetskampen.net beskrives mange aktiviteter i blant annet Buskerud.

Islam ekstremisme

PST rapporterer at antallet norske fremmedkrigere er sterkt redusert i forhold til tidligere. Grunnen skal være at det ekstreme miljøet i Norge er delvis oppløst og at flere fra miljøet enten har blitt drept eller sitter fengslet. Det er også av betydning for rekrutteringen at IS i Syria opplever sterkt tilbakeslag. Situasjonen for Buskerud avviker ikke fra resten av landet med hensyn til dette. I PST sin rapport om radikaliserings fra høsten 2016 refereres det til en undersøkelse som bekrefter at bildet av ekstrem islamisme i Norge er et multietnisk fenomen, preget av unge menn med lav utdanning, mye kriminalitet og løs tilknytning til arbeidslivet og skole. I tillegg har hele 17 % mistet en eller begge foreldrene i barndommen og 61 % av de som radikaliseres har innvandret til Norge i barndoms- og ungdomstiden.

Det har det siste året vært en sterk innstramming i asyl- og flyktningepolitikken. Fylkesmannen mottar bekymringsmeldinger fra representanter til enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger. I noen av henvendelsene påpekes det at situasjonen er blitt særlig krevende på mottakene etter at et stort antall asylsøkere har fått innvilget midlertidig opphold. Den utryggheten dette medfører kan for enkelte gi seg utslag i alvorlig psykiske problemer men også økt fare for radikaliserings. Frykten for avslag og utvisning fra Norge medfører også at mange fler enn tidligere rømmer fra mottakene og blir illegale flyktninger som lever utenfor samfunnet.

Motvirke radikaliserings

I Regjeringens handlingsplan mot radikaliserings beskrives følgende utførings: «*Det er i dag særlig tre utfordringer som gjør det krevende å forebygge og motvirke radikaliserings til voldelig ekstremisme. Den ene er fremveksten av internett og sosiale medier som en virtuell radikaliserings-arena. Den andre er internasjonale forhold som har fått stor betydning for trusselsituasjonen. Den tredje er faren for økt polarisering mellom ulike grupperinger.*»

I tiden fremover vil sannsynligvis polariseringen mellom norske ekstremistiske trusselaktører øke. Polariserings kan medføre rekruttering til og radikaliserings av ulike, og eventuelt nye, grupper. Det er særlig to dominerende motpoler innenfor voldelig ekstremisme i Norge i dag: ekstrem islamisme og islam-fiendtlig høyre-ekstremisme. Disse vil sannsynligvis komme til å påvirke radikaliserings og trusselbildet i tiden fremover og har en gjensidig påvirkning på hverandre.

Politiet i Nedre Buskerud har egen radikaliseringskoordinator og i tillegg jobber mange i politiet med å ha samtaler for å forsøke å motvirke radikaliserings. Fylkesmannen i Buskerud samarbeider også med RVTs som har et oppdrag med å bistå helsetjenestene og sosialtjenestene for å ivareta tematikken radikaliserings og voldelig ekstremisme. Sentrenes oppgave er å veilede og undervise relevante tjenester, drive nettverk og sørge for oppdatert og relevant informasjon.

www.radikalisering.no er en nettside med informasjon om myndighetenes arbeid for forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme. Her finnes linker til en rekke nyttige dokumenter, relevant forskning, samt statusrapporter for regjeringens arbeid på feltet.

RVTs har utarbeidet www.utveier.no som er en kunnskapsportal om radikaliserings og voldelig ekstremisme.

Tett oppfølging hjelper

Prosjekt med kunnskapsbasert praksis i NAV

I dette samarbeidsprosjektet er det gjennomført systematisk arbeid og forskning med mål om styrking av kvaliteten og kompetansen på NAV-kontorenes virkemidler, tjenester og arbeidsmetoder overfor brukere med sammensatte behov.

Fylkesmannen i Buskerud har i samarbeid med Fylkesmannen i Østfold, NAV Østfold/Buskerud, Høgskolen i Østfold, NAV-kontorene i Rygge, Moss, Røyken og Hurum, brukerorganisasjonene RIO Østfold og FFO i Buskerud og Østfold hatt et felles utviklings- og forskningsprosjekt fra 2013 til og med 2016. Prosjektet KLAR har vært en del av et nasjonalt forsøk, Praksis- og kunnskapsutvikling i NAV-kontor, initiert av Arbeids- og velferdsdirektoratet. Høgskolen i Østfold ved Erna Haug, har vært prosjektleder.

Prosjektet ble delt inn i flere innsatsområder hvor blant annet målet var å gi svar på effekten av Supported Employment i NAV og hvordan de involverte NAV-kontorene har tatt i bruk og benyttet et læringssystem for kompetanseutvikling.

Alle de fire NAV-kontorene har benyttet Supported Employment (SE) som metode for arbeidsinkludering overfor brukere med sammensatte behov. Fremgangsmåten tar utgangspunkt i praksisnær læring, der læring skjer ved utføring, rask jobbplassering og tett oppfølging av arbeidsforholdet. Metoden krever at den NAV-ansatte, dvs. jobbveileder, har like stort fokus på arbeidsgiver som på arbeidssøker. I løpet av prosjektperioden har de fire NAV-kontorene i tillegg til å gi tett oppfølging til den enkelte arbeidssøker, også skaffet seg økt kunnskap om arbeidsmarkedet og bedret inkluderingskompetanse.

Forskningsresultatene viser en positiv effekt for arbeidssøkere som mottok bistand fra NAV der SE ble benyttet som arbeidsmetode, målt mot kontrollgruppene både på samme kontor (kontroll 1) og utenfor (kontroll 2) de aktuelle NAV-kontorene som var med i prosjektet.

For å sikre at kunnskap ikke bare ble utviklet, men også delt og spredd i de fire NAV-kontorene, er det utviklet og benyttet et læringssystem for kunnskapsbaserende av

praksis. Kunnskapsutvikling i praksis skal være til nytte for organisasjonens daglige drift og springe ut fra hva de ansatte og organisasjonen har av behov for av læring for å kunne løse sine arbeidsoppgaver på en god og hensiktsmessig måte. Læring satt i system er derfor målrettet og legger opp til ulike læringsmetoder ut fra hva den enkelte ansatte trenger av kunnskap for å utføre sine arbeidsoppgaver i organisasjonen.

Det er utarbeidet tre veiledere i tillegg til sluttrapporten som vil komme i løpet av vårsemesteret 2017. Veilederne; «Supported Employment Veileder for NAV-kontor», «Supported Employment Læringssystem» og «Læringssystem for kompetanseutvikling i NAV-kontor». Sistnevnte veileder kan også tas i bruk ved andre organisasjoner som ønsker å benytte læringssystemet i utviklingen av kompetanse hos sine ansatte.

	Test gruppe Arbeidssøker i KLAR prosjektet	Kontroll 1 Arbeidssøker ved samme NAV kontor	Kontroll 2 Arbeidssøker ved andre NAV kontor
Arbeid	42	17	13
Arbeidstrening	16	9,5	10
Utdanning	4	1	1
Endring livskvalitet	1,28	0,45	0,53
	N164	N115	N89

PRAKSIS- OG KUNNSKAPSUTVIKLING I
NAV-KONTOR

Helse- og omsorg

Samhandlingsreformen

Økning i antall reinnleggelser av utskrevne pasienter per kommune per år

Reinnleggelse av utskrevne pasienter er en av Helse- og omsorgsdepartementets kvalitetsindikatorer for sykehusopphold. Indikatoren måler sannsynligheten for at eldre blir akutt innlagt på nytt innen 30 dager etter en tidligere utskrivning fra sykehus.

Selv om et sykehus har høy reinnleggsrate, er det ikke sikkert at dette skyldes svikt i behandling eller omsorg. Reinnleggelser er ikke bare et resultat av faktorer forbundet med behandling gitt på sykehuset. Noen reinnleggelser skyldes at pasientens

sykdomsbilde krever tett oppfølging og dermed hyppige sykehusinnleggelser, slik som pasienter med langtkommet kreftsykdom. Slike reinnleggelser vil kunne være en del av god pasientbehandling.

Andre ikke-planlagte reinnleggelser betraktes ofte som uttrykk for dårlig kvalitet i behandlingsforløpet. Slike reinnleggelser kan være påvirket av for eksempel for tidlig utskrivning, mangelfull oppfølging etter utskrivning og postoperative sårinfeksjoner. Fordi reinnleggelser kan være et tegn på både god og dårlig kvalitet, må denne indikatoren tolkes med innsikt og varsomhet.

Samhandling mellom spesialist- og primærhelsetjenesten i kommunene er avgjørende for at pasienter blir hensiktsmessig ivaretatt etter utskrivning, og tall for reinnleggelser kan dermed også være en samhandlingsindikator. Etter samhandlingsreformen har primærhelsetjenesten og kommunene fått et større ansvar.

Reinnleggelser per kommune per år

Kommune	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Drammen	12,4 %	12,3 %	12,0 %	13,0 %	13,0 %	12,4 %	13,5 %
Flesberg	11,3 %	13,9 %	11,2 %	13,7 %	11,2 %	14,9 %	14,9 %
Flå	10,6 %	5,5 %	8,5 %	11,0 %	6,7 %	9,2 %	8,3 %
Gol	6,5 %	11,1 %	10,2 %	10,2 %	10,8 %	9,6 %	12,7 %
Hemsedal	5,1 %	7,3 %	4,8 %	8,4 %	6,2 %	5,2 %	9,5 %
Hol	9,2 %	8,7 %	7,8 %	9,6 %	8,5 %	8,5 %	7,6 %
Hole	8,3 %	10,8 %	13,2 %	12,5 %	12,0 %	11,7 %	13,4 %
Hurum	8,9 %	11,5 %	11,0 %	13,4 %	14,2 %	12,8 %	14,0 %
Kongsberg	11,2 %	11,5 %	13,3 %	12,4 %	12,5 %	13,1 %	13,6 %
Krødsherad	8,5 %	9,2 %	7,2 %	6,7 %	11,3 %	11,5 %	12,3 %
Lier	11,8 %	10,9 %	12,5 %	12,7 %	12,0 %	12,1 %	13,5 %
Modum	11,6 %	10,6 %	10,9 %	11,0 %	10,7 %	11,0 %	11,5 %
Nedre Eiker	11,4 %	12,2 %	10,6 %	13,9 %	12,6 %	11,6 %	12,4 %
Nes	9,5 %	8,3 %	7,2 %	6,5 %	6,6 %	9,7 %	7,9 %
Nore og Uvdal	10,1 %	12,4 %	12,0 %	7,5 %	12,1 %	9,0 %	15,7 %
Ringerike	11,5 %	12,5 %	11,8 %	12,5 %	12,2 %	12,6 %	11,8 %
Rollag	6,7 %	12,2 %	10,0 %	13,8 %	9,0 %	9,3 %	14,3 %
Røyken	12,2 %	11,8 %	10,6 %	10,4 %	11,6 %	11,1 %	11,0 %
Sigdal	9,8 %	9,9 %	9,6 %	12,1 %	9,6 %	15,0 %	11,9 %
Øvre Eiker	10,7 %	10,7 %	10,6 %	10,7 %	12,6 %	11,4 %	12,2 %
Ål	13,4 %	11,0 %	10,0 %	7,7 %	8,8 %	10,0 %	8,6 %

I 2012 var det 15 kommuner av 21 som hadde mere enn 10 % reinnleggelser. I 2016 (tall per 01.09) er det 16 kommuner, men prosentandelen på reinnleggelser har fra 2012 til 2016 økt i 15 kommuner. Tabellen viser også at de kommunene som ligger under 10 % i 2016 er alle i Hallingdal. Hallingdal sjukestugu er en del av spesialisthelsetjenesten som driftes tett opp mot de nærliggende kommunene, dvs. de kommunene som ifølge tabellen har lavest reinnleggelse. Kommunal akutte døgnplasser (KAD) til disse kommunene er også lett tilgjengelig ved Hallingdal sjukestugu og dette kan være en av suksessfaktorene for lav reinnleggelse fra disse kommunene.

Tabellen viser at reinnleggelse fra de fleste kommuner øker selv om kommunene har bygget opp nye tilbud for å sikre faglig

forsvarlighet. I tillegg til at kommunene har etablert KAD plasser tar de kommunale institusjonene imot sykere pasienter fra sykehusene enn tidligere, hjemmetjenesten har økt kapasiteten for å kunne håndtere dårligere pasienter, kommunene har etablert innsatsteam og hjemmehabilitering, og det er økende press på fastlegene som får ansvar for sykere pasienter hjemme.

De kommunene som ligger høyest i antall reinnleggelser i 2016 er Numedalskommunene. En av grunnene til en høyere reinnleggesprosent kan være at disse kommunene ikke har nærhet til et lokalmedisinsk senter med KAD-plasser slik som Hallingdalskommunene.

**Tabell 2 Antall
utskrivningsklare pasienter**

Mnd.	2013	2014	2015	2016
12	69	125	108	
11	76	138	85	159
10	65	119	89	145
09	51	105	100	120
08	13	112	76	105
07	31	93	75	87
06	33	102	58	95
05	29	97	65	86
04	121	119	72	101
03	138	123	138	120
02	177	126	157	111
01	224	126	189	127
Total	1027	1385	1212	1256

**Tabell 3 Antall liggedager etter
pasienten er meldt utskrivningsklar**

Mnd.	2013	2014	2015	2016
01	892	442	510	485
02	654	539	403	544
03	554	790	590	381
04	477	562	263	328
05	94	348	181	359
06	127	277	134	320
07	127	320	307	277
08	41	348	238	379
09	170	337	333	374
10	241	369	329	409
11	238	662	323	427
12	206	481	316	
Total	3821	5475	3927	4283

Tabellen for utskrivningsklare somatiske pasienter i Vestre Viken hver måned fra og med 2013 til og med desember 2016. Dersom en beregner ca. 150 utskrivningsklare pasienter for desember i 2016, er det en ca. 37 % økning i perioden. Tabellen viser også at det var en sterk økning fra 2013 til 2014, men at antallet gikk ned i 2015 for så å gå opp igjen i 2016. Flere pasienter har altså blitt liggende på sykehus etter at de har blitt erklært utskrivningsklare av sykehuset. Økningen i antallet utskrivningsklare pasienter og at pasientene samtidig har vært sykere ved utskrivning enn tidligere, har stilt krav til at kommunene. De har måttet bygge opp et helse- og omsorgstjenestetilbud med både økt kapasitet og kompetanse ved institusjoner og hjemmetjenester, herunder styrket sykepleier- og legebemannning.

Innføringen av KAD plasser har hatt ulike effekter som varierer med hvordan tilbudet er organisert. KAD med god tilgang til legetjenester (samlokalisert med legevakt/god legeberedskap)

har hatt best effekt. For KAD med annen organisering er det ikke dokumentert effekt.

Det tar tid for kommunene å bygge opp disse helsetjenestene, og dette kan ha gjort sitt til at pasientenes liggedager har økt etter at pasientene er meldt utskrivningsklare. I evalueringsrapporten av Samhandlingsreformen, utført av Forskningsrådet, er det påpekt at det kommunale betalingsansvaret for utskrivningsklare pasienter har hatt betydelige effekter, både tilsiktede og utilsiktede. Liggetiden på sykehus har gått kraftig ned, men antallet innleggelser har økt påtagelig. Endringen i kommunenes betalingsplikt medførte en tydelig endring i antallet registrerte opphold for utskrivningsklare pasienter etter oppstart av Samhandlingsreformen fra 2012. I 2016 måtte kommunene betale 4 505 kr for hvert døgn en ferdigbehandlet pasient lå på sykehuset.

I tabell 3 er ikke desember 2016 med i tallmaterialet, men dersom stipulerte utskrivningsdager blir ca. 4600 for 2016, har det vært en økning på ca. 20 % siden 2013. Tabellen viser en særlig sterk økning fra 2013 til 2014 (ca. 43 %), en reduksjon i 2015 og en ny stigning i 2016.

I Forskningsrådets evalueringsrapport om Samhandlingsreformen er det opplyst at antallet innleggelser har økt påtagelig ved sykehusene. I evalueringsrapporten fra Forskningsrådet er det også konkludert med at: *«Samarbeidsavtalene og forhandlingene i forkant kan ha lagt grunnlaget for et forhandlingsregime snarere enn dialog. Avtalene har ikke bidratt til vesentlige endringer i opplevd samarbeid. Kommunene opplever ikke endret styrkeforhold og økt likeverd i forhandlinger og samarbeid. Noe av dette forklares ved at det fortsatt er sykehuslegene som har definisjonsmakten i vurdering og beslutning om en pasient er utskrivningsklar, mens medisinsk kompetanse på kommunesiden ofte ikke blir involvert i slike beslutninger. Det er*

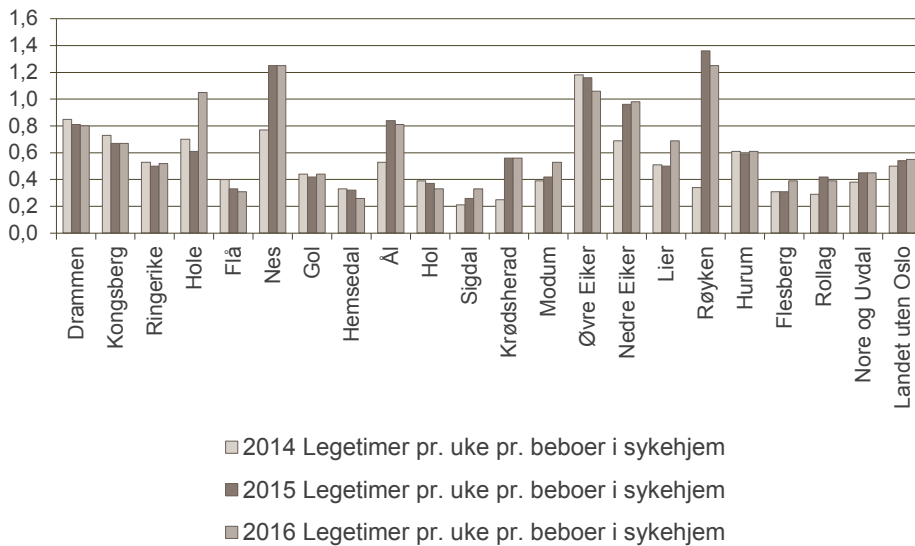
for øvrig utskrivningsklare pasienter som skaper størst uenighet, og som oftest havner i tvisteløsningsnemnden.» Dette viser at det fortsatt er et stykke igjen til at kommunene opplever at det er to likeverdige parter når sykehuset mener at pasienten er utskrivningsklar.

Statstilskuddene til kommunene har også ført til en vekst i kommunenes budsjetter for helse- og omsorgstjenester. Kommunene har styrket tilbudet innen helse- og omsorgstjenestene når det gjelder kompetanse gjennom hele døgnet i både institusjoner og hjemmetjenester, da pasientene har vært sikrere og mer behandlingstrengende ved utskrivning fra sykehus enn tidligere.

Elektronisk samhandling mellom helsepersonell i kommunen og sykehus er nå i stor grad etablert og rutinemessig innført og fører til bedre informasjonskvalitet og bedre pasientsikkerhet i overføringen.

Legetimer pr. uke pr. beboer i sykehjem

En forutsetning for at kommunene skal kunne ta imot og behandle sykere og mer behandlingskrevende pasienter etter utskrivning fra sykehus og redusere andelen som reinnlegges, er blant annet at de kommunale sykehjemmene har god dekning av leger som kan følge opp behandlingen som er gitt i sykehuset. Utviklingen i antall legetimer pr. uke pr. beboer er en indikator på om kommunene har tilstrekkelig legekompentanse i sykehjemmene. Fra 2013 - 2015 steg det gjennomsnittlige timetallet fra 0,48 timer til 0,71 timer pr. uke pr. beboer for kommunene i Buskerud. Flere av kommunene lå imidlertid fortsatt på et nivå lavere enn 0,5 legetimer pr. uke pr. beboer, som var den veiledende normen for legetjenester i sykehjem før samhandlingsreformen ble vedtatt. I tillegg har behovet økt etter samhandlingsreformen. Gjennomsnittet for landet utenom Oslo har fra 2013 til 2016 steget fra 0,50 til 0,55 legetimer pr. uke pr. beboer.

For 2016 viser tallene at 13 kommuner i Buskerud har enten det samme eller et økt timetall siden foregående år, mens 8 kommuner har noe nedgang i sitt timetall. Følgende 8 kommuner har fortsatt et legetimetall som er lavere enn 0,5 timer pr. uke pr. beboer: Flå (0,31), Gol (0,44), Hemsedal (0,26), Hol (0,33), Sigdal (0,33), Flesberg (0,39), Rollag (0,39) og Nore og Uvdal (0,45). Disse

kommunene har så lav legedekning ved sine sykehjem at det både på kortere og lengre sikt kan bli vanskelig for kommunene å møte det behovet beboerne har for medisinske tjenester, når det forventes at kommunene er i stand til å ta imot pasienter med stadig mer kompliserte medisinske tilstander. Kommunene Gol, Sigdal, Flesberg, Rollag og Nore og Uvdal er alle blant de kommunene i Buskerud som hadde høy andel reinnleggelser i 2016. Se tabell om reinnleggelser side 53.

Merknad til tallene og diagrammet: *De innrapporterte tallene for 2016 og tidligere år inkluderer legetjenester ved de kommunale øyeblikkelig hjelp tilbudene (KAD), da KOSTRA-statistikken ikke har skille mellom vanlige sykehjemslegetjenester og legetjenestene ved KAD-tilbudet. Dette kan gi et noe høyere timetall enn det som reelt sett brukes på legetjenester ved vanlige sykehjemsavdelinger. For Drammens del inkluderer tallene også legetimer som selges til Vestfold-kommunene Svelvik og Sande, men dette er likt for alle årene 2014, 2015 og 2016. For 2016 utgjør dette kun 0,08 av totalt 0,80 legetimer pr. uke pr. beboer.*

Kompetanse og rekruttering

Det er en gjennomgående tilbakemelding at tjenesteområdet rettet mot personer med utviklingshemming opplever betydelig kompetanse- og rekrutteringsutfordringer, fordi denne tjenesten har en høy andel personell uten helsefaglig utdanning.

Kommunene søker ofte dispensasjon fra kompetansekravet når det gjelder bruk av tvang overfor utviklingshemmede

Mange kommuner i Buskerud beskriver særskilte utfordringer med rekruttering av sykepleiere og vernepleiere, og har ønsker om tilbud om desentralisert og/eller deltidsutdanning for nevnte utdanninger i fylket for å lette rekrutteringen.

Fylkesmannen i Buskerud har tatt initiativ til å se på muligheter for et desentralisert utdanningsløp på deltid. Vi har kartlagt hvor mange ansatte som ønsker å ta en sykepleier eller

vernepleierutdanning. 15 kommuner meldte inn ønsker om utdanning av 190 sykepleiere og 70 vernepleiere. Det fremkom også at 26 sykepleiere med utenlandsk utdanning hadde behov for komplementerende utdanning for å få norsk autorisasjon. Det ble i 2016 tildelt midler fra Kompetanse- og innovasjonstilskuddet 2016 til utviklingssenteret i Drammen for å starte opp arbeidet med blant annet desentralisert høgskoleutdanning.

Endringer i samhandlingsperioden 2012-2016

Årsverk i brukerrettet tjeneste			
	2012	2015	2016
Drammen	1495,26	1392,36	1400,4
Kongsberg	681,21	768,64	792,1
Ringerike	752,5	843,36	847,41
Hole	165,04	170,55	167,02
Flå	38,33	37,7	36,64
Nes	131,46	151,43	154,55
Gol	134,62	146,9	147,65
Hemsedal	60,76	58,86	57,63
Ål	171,04	159,6	152,37
Hol	159,33	114,29	114,93
Sigdal	103,99	125,19	135,31
Krødsherad	54,73	63,52	64,59
Modum	353,38	369,37	377,01
Øvre Eiker	376,61	396,23	417,81
Nedre Eiker	467,55	432,85	456,66
Lier	542,63	533,29	566,18
Røyken	394,45	412,07	587,62
Hurum	201,28	201,6	208,1
Flesberg	77,85	78,96	76,82
Rollag	68,13	62,64	63,5
Nore og Uvdal	89,5	108,68	104,03
Buskerud	6519,65	6628,1	6928,35

Etter samhandlingsreformen 2012 har det vært jevn vekst i årsverk i brukerrettede helse- og omsorgstjenestene. I Buskerud har det vært en vekst i årsverk på 408,7 i brukerrettede tjenester. Noen kommuner har likevel hatt en nedgang til tross for økte krav i perioden.

Endringer i kompetansesammensetning 2012-2016

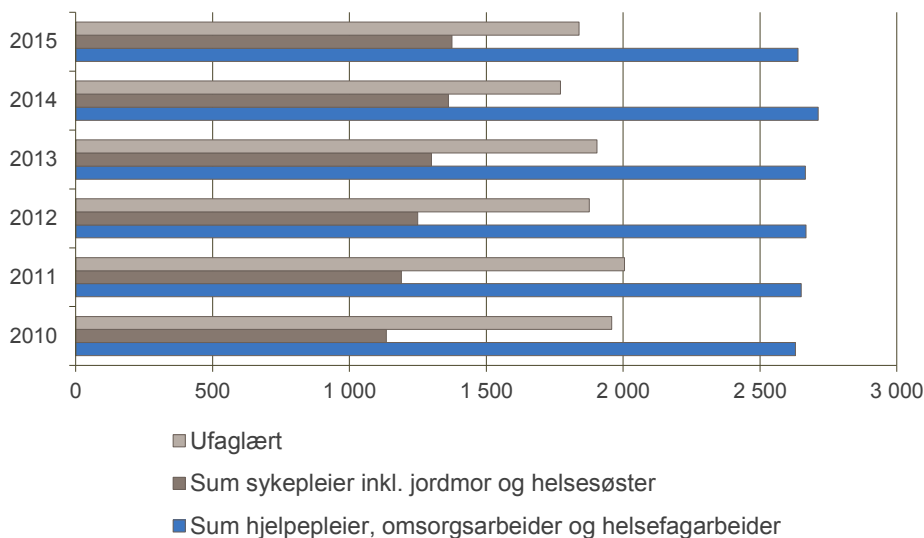
Kompetansesammensetning i brukerrettede helse- og omsorgstjenester	Buskerud 2012	Buskerud 2016
Årsverk sykepleiere	1220	1435
Årsverk vernepleiere	249	291
Årsverk helsefagarbeidere, omsorgsarbeidere, hjelpepleiere	2630	2696
Årsverk ufaglærte	1754	1617
leger i institusjon	28,80	29,41

Antall årsverk uten helsefaglig utdanning har gått ned. Den største endringen er at det er flere ansatte med utdanning på universitets- og høyskolenivå. Høyere kompetanse bidrar til å sikre mer virkningsfulle og trygge tjenester.

Årsverkutvikling i hjemmebaserte tjenester og institusjon i perioden 2010-2015

Diagrammene under viser hvor i tjenestene årsverkene utføres for sykepleiere, helsefagarbeidere og ufaglærte. Utviklingen for disse

tre gruppene har vært forskjellige etter samhandlingsreformen fra 2010 til og med 2015.

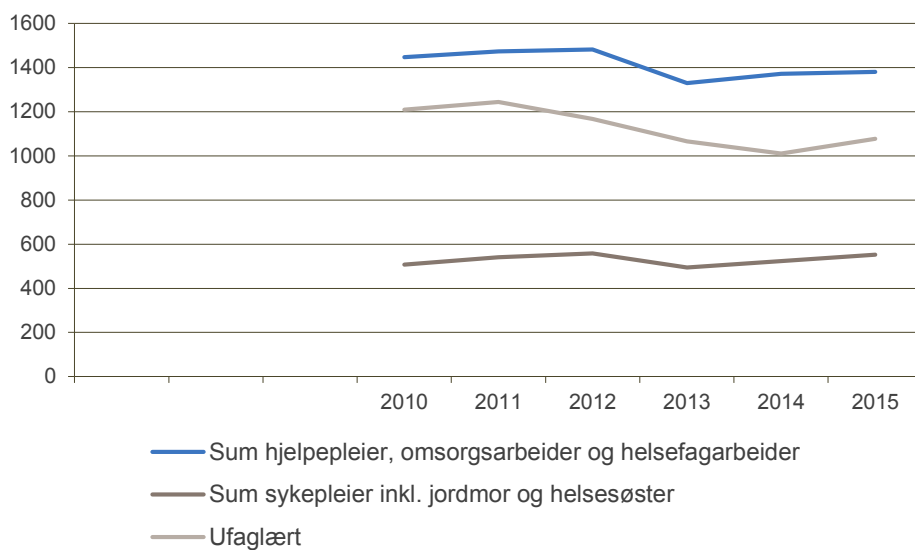

Mellom 2010 og 2015 har det vært en vekst i antall årsverk totalt i brukerrettede tjenester i Buskerud på 129 årsverk. Antall sykepleierårsverk (inkludert jordmor og helsesøster) har økt med 238 og det har blitt en reduksjon av ufaglærte med 118 årsverk. Helsefagarbeidere o.l. er omtrent uendret med 9 færre i 2015 sammenlignet med 2010. Endringen for helsefagarbeidere har vært arbeidssted. Det jobber nå 67 færre helsefagarbeidere o.l. i hjemmetjenester og 76 flere i institusjon. Endringen skiller seg fra landet ellers hvor det har vært en stor økning av helsefagarbeidere i hjemmebaserte tjenester (+1410) og en reduksjon i institusjon (-550).

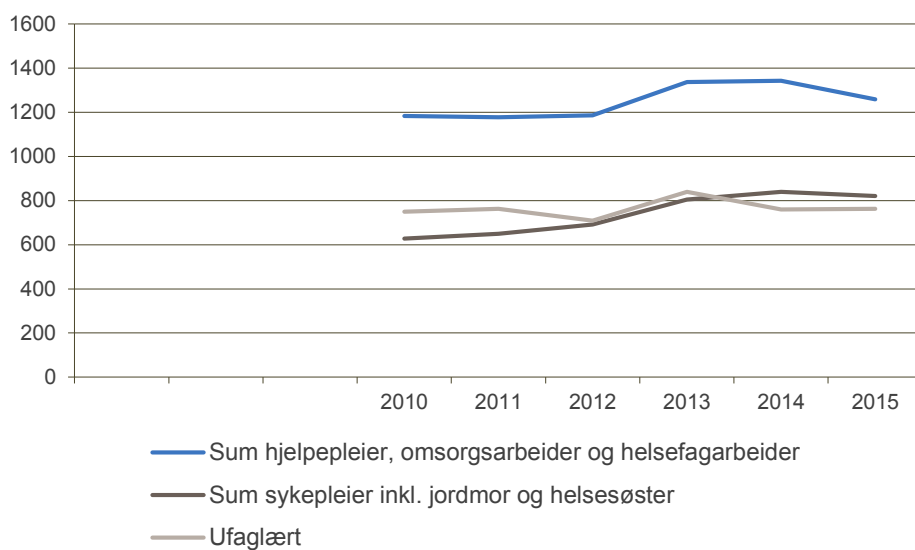
Økningen i sykepleierårsverk er fordelt med 45 flere i hjemmetjenesten og institusjoner har blitt styrket med 193 flere sykepleierårsverk. Dette skiller seg fra landet for øvrig hvor økningen av sykepleierårsverk har vært størst i hjemmebaserte tjenester.

Reduksjonen på ufaglærte årsverk har vært størst i hjemmebaserte tjenester med en reduksjon på 131 årsverk. Mens det i 2015 var en nedgang på 13 årsverk i institusjon sammenlignet med 2010. Dette skiller seg fra landet ellers, hvor nedgangen på ufaglærte har vært størst på institusjon. Det er et nasjonalt mål å ha flere med fagutdanning. Høyere kompetanse bidrar til bedre pasientsikkerhet.

Hjemmebaserte tjenester

Institusjon

Ut fra disse tabellene er institusjoner forsterket med 282 årsverk og hjemmetjenester redusert med 153 årsverk. Kommunene i Buskerud har vektlagt å styrke institusjonstjenester mer enn hjemmebaserte tjenester. Dette er en forskjell fra landet ellers hvor hjemmesykepleien har økt mest. Samhandlingsreformen

har bidratt til økt behov for både årsverk og kompetanse i institusjoner. Samtidig er det behov for en robust og faglig sterk hjemmetjeneste som kan bidra til å utsette innleggelse på sykehjem.

Utfordringer for helse- og omsorgstjenestene

Det er fortsatt mange som arbeider deltid. Dette er uheldig med hensyn til kontinuitet i tjenestene. Bare 39,3 % helsefagarbeidere mm hadde arbeidstid på 30 timer eller mer per uke i 2015. 66,7 % sykepleiere hadde arbeidstid på 30 timer eller mer per uke i 2015.

Andel årsverk utført av ansatte 55 år og eldre var 26,6 % i 2015. Det betyr at en stor andel av arbeidstakerne må erstattes innen få år. Samtidig står kommunene overfor en stor rekrutteringsjobb for å møte utfordringer med hensyn til økende andel eldre over 80 år.

Tilskudd til dagaktivitetstilbud for personer med demens

Siden 2012 har Helsedirektoratet støttet etablering og videre drift av dagaktivitetstilbud til hjemmeboende personer med demens. Dagaktivitetstilbud vil kunne stimulere til og bygge opp under egenmestring tilpasset den enkeltes funksjonsevne. Et dagtilbud til hjemmeboende personer med demens kan også bidra til at de som ønsker det kan bo hjemme så lenge som mulig, og gi nødvendig avlastning for pårørende som står i en krevende

omsorgssituasjon. I Demensplan 2020 er et av tiltakene å lovfeste dagaktivitetstilbud for hjemmeboende personer med demens fra 2020. Helsedirektoratet har gitt støtte til 208 dagaktivitetsplasser for personer med demens i Buskerud. For 2016 var det bevilget midler for 74 nye plasser. I gjennomsnitt er hver plass benyttet av 2,1 brukere. I tabellen under fremgår hvilke kommuner i Buskerud som er innvilget tilskudd fra Helsedirektoratet.

Dagaktivitetstilbud							
	Nye plasser		Videreførte plasser		Samlede plasser		
	Antall hele plasser	Antall brukere	Antall hele plasser	Antall brukere	Antall hele plasser	Antall brukere	Kommuner som har søkt i perioden
Drammen	36	82			36	82	1
Kongsberg			20	43	20	43	1
Ringerike	20	25	21	45	41	70	1
Hole	2	5	0	1	2	6	1
Flå			3	6	3	6	1
Nes			10	21	10	21	1
Gol			6	14	6	14	1
Hemsedal			4	9	4	9	1
Ål			1	2	1	2	1
Hol							
Sigdal							
Krødsherad							
Modum			4	8	4	8	1
Øvre Eiker			7	15	7	15	1
Nedre Eiker	11	20	25	53	36	73	1
Lier			3	7	3	7	1
Røyken	5	24	8	18	13	42	1
Hurum			16	34	16	34	1
Flesberg			1	3	1	3	1
Rollag			1	3	1	3	1
Nore og Uvdal			3	6	3	6	1
Buskerud	74	156	134	286	208	442	18

Rehabilitering og opptrening

Habilitering- og rehabiliteringstilbudet i kommunene

Habilitering og rehabilitering er et viktig satsingsområde for regjeringen Solberg, og var en del av regjeringserklæringen. Opptrappingsplan for habilitering og rehabilitering (2017- 2019), Prop. 1S er vedtatt og skal bidra til å løfte feltet i perioden 2017 til 2019. Det er dermed en forventning om at kommunene øker sin innsats og forbedrer sine tjenester innen habilitering og rehabilitering.

Opptrappingsplanen retter seg i hovedsak mot brukere med funksjonsnedsettelse som følge av fysisk sykdom, uavhengig av alder, diagnose og bosted. Mange har, eller vil få behov for, rehabilitering i løpet av livet. Rehabilitering av god kvalitet kan være avgjørende for å sikre den enkeltes deltakelse i samfunnet. Det blir flere eldre og flere som lever med kronisk sykdom. Den medisinske utviklingen gjør at flere reddes etter ulykker og store traumer. Flere lever i egen bolig og må mestre livet med funksjonsnedsettelse.

Landets kommuner har i tillegg 100 millioner økning i frie inntekter i 2017 til økningen i utgifter til denne opptrappingsplanen. Målsettinger og utviklingsprosesser for habiliterings- og rehabiliteringstjenester bør være nedfelt i plandokument som kommunene i løpet av 2017 skal ha laget, oppdatert eller revidert.

I forbindelse med opptrappingsplanen vil Fylkesmennene forvalte en tilskuddsordning pålydende 91 millioner fordelt på landets fylker. Sentrale mål for tilskuddet er å:

- Stimulere kommunene til tjenesteutvikling/styrking av habilitering og rehabilitering
- Kommunene skal lage en helhetlig plan for opptrening av sitt tilbud hvor de beskriver målsetting og tiltak (kompetanse, kapasitet, samhandling, brukermedvirkning, organisering, mm)

«Habilitering og rehabilitering er tidsavgrensede, planlagte prosesser med klare mål og virkemidler, hvor flere aktører samarbeider om å gi nødvendig bistand til pasientens og brukerens egen innsats for å oppnå best mulig funksjons- og mestringsevne, selvstendighet og deltakelse sosialt og i samfunnet.»

Flere med funksjonsnedsettelse bor i egen bolig og trenger trening eller opptrening

Kartlegging av hverdagsrehabilitering og koordinerende enheter

Kommunene er pålagt å ha en koordinerende enhet for habiliterings- og rehabiliteringsvirksomheten, jf. Helse- og omsorgstjenesteloven § 7-3. Den koordinerende enheten skal bidra til å sikre et helhetlig tilbud. Koordinerende enhet skal ha overordnet ansvar for arbeidet med individuell plan og for oppnevning, opplæring og veiledning av koordinator.

Med bakgrunn i opptrappingsplanen for habilitering og rehabilitering har Fylkesmannen kartlagt hvor langt kommunene pr. 31.12.16 har kommet i å etablere tilbud til hverdagsrehabilitering og etablering av koordinerende enheter for sine innbyggere. Det var god respons på kartleggingen, idet 20 av 21 kommuner besvarte.

Fylkesmannen ønsket med sin undersøkelse å få en oversikt over hvor mange kommuner som har etablert et fast tilbud om hverdagsrehabilitering, om noen av kommunene har hatt hverdagsrehabilitering som et prosjekt og hvordan dette har blitt finansiert. I tillegg var det fra Fylkesmannen side ønskelig å vite hvilke kommuner som har tilknyttet ergoterapeut og logoped i sitt tjenestetilbud, da det av sentrale myndigheter er gitt føringer for at disse faggruppene skal styrkes. Formålet er å tydeliggjøre ansvaret kommunen har for disse tjenestene. Det tas bl.a. sikte på å innføre lovkrav om ergoterapikompetanse fra 2020. I tillegg vil regjeringen starte et arbeid med å utrede rammebetingelsene for logopedtjenester i kommunene, og fra 1. januar 2017 vil det ikke være et krav om forhåndsgodkjenning for pasienter over 18 år.

Av de 20 kommunene som svarte på undersøkelsen, er det etablert hverdagsrehabilitering som et fast tilbud i 16 av fylkets kommuner, hvor 15 av kommunene har gjennomført prosjekt om hverdagsrehabilitering. Det er 2 av kommunene som har gjennomført prosjekt hverdagsrehabilitering som ikke har videreført dette som et fast tilbud til sine innbyggere i 2016.

I kommunene hvor hverdagsrehabilitering er etablert, er det god tverrfaglig sammensetning i teamene, hovedsakelig representert ved ergoterapeuter, fysioterapeuter og sykepleiere.

En av kommunene har også vernepleier tilknyttet sitt hverdagsrehabiliteringsteam. Det er store variasjoner i de ulike kommunene hvilke stillingsprosent som er avsatt til hvert team. 10 av i alt 20 kommuner har tilknyttet logoped, hvor sju av disse er i privat regi.

14 av kommunene hvor det er gjennomført hverdagsrehabiliteringsprosjekt har blitt finansiert med kommunale midler, hvor 5 av disse kommunene også har søkt om midler/ ulike tilskuddsordninger fra Fylkesmannen eller Helsedirektoratet. En av kommunene har gjennomført prosjekt kun med tilskuddsordningen fra Fylkesmannen og tre av kommunene med tilskudd fra Helsedirektoratet.

17 av 20 kommuner har etablert det lovpålagte tilbudet om koordinerende enhet for sin habilitering- og rehabiliteringsvirksomhet. Kartleggingen viser at koordinerende enhet i kommunene er organisert ulikt og i varierende grad er forankret på ledelsesnivå.

Fokusområder i Opptrappingsplanen

- Kommunene skal rustes til å ta større ansvar for feltet
- På sikt overta rehabiliteringsoppgaver fra spesialisthelsetjenesten
- Brukerperspektivet skal styrkes
- Bedre kvalitet, samhandling og koordinering mellom nivåene

Fylkesmannen gjennomførte i desember 2016 en nettverkssamling på Sole for Koordinerende enhet- habilitering og rehabilitering. Tilbakemeldingene fra kommunene var at det er store utfordringer knyttet til både tverrsektorielt samarbeid, men også mellom kommune- og spesialisthelsetjeneste. Dette til tross for at det ligger sentrale føringer om at koordinerende enhet skal bidra til samhandling og koordinering med andre fagområder og være en pådriver for samhandling på tvers av fag, nivåer og sektorer.

Kartlegging av kommunenes re- og habiliteringstilbud per 31.12.16	Ja	Nei
Har kommunen etablert hverdagsrehabilitering som et fast tilbud til brukerne?	79 %	21 %
Har det vært gjennomført prosjekter som omhandler «hverdagsrehabilitering» i kommunen?	75 %	25 %
Har kommunen etablert koordinerende enhet?	83 %	17 %
Har kommunen knyttet til seg logoped?	50 %	50 %
Har kommunen knyttet til seg ergoterapeut?	82 %	18 %

Netto driftsutg til diagnose, behandling og rehabilitering pr. innbygger

Kommune	2014	2015	2016
Drammen	1270	1441	1391
Kongsberg	1583	1624	1992
Ringerike	1499	1324	1292
Hole	1539	1441	1452
Flå	3852	4046	4052
Nes	2112	2264	3025
Gol	3596	2971	3046
Hemsedal	3112	2236	2577
Ål	2747	2869	3195
Hol	4348	4422	4422
Sigdal	1770	1794	2011
Krødsherad	1817	1744	1806
Modum	1305	1295	1316
Øvre Eiker	1288	1434	1451
Nedre Eiker	1217	1286	1353
Lier	1104	1178	1158
Røyken	1112	1167	1281
Hurum	1048	1066	1061
Flesberg	275	1833	1948
Rollag	2044	1778	2464
Nore og Uvdal	4657	4145	3883

Fysioterapeutårsverk i kommunehelsetenesta, etter virkeområde og avtaleform (K) per kommune i Buskerud

Kommune	2013	2014	2015
Drammen	69,8	70,3	74,3
Kongsberg	29,2	29,7	29,7
Ringerike	28,1	27,2	28,5
Hole	5,9	6,3	6,3
Flå	1,8	2	1,8
Nes	3	3	4
Gol	3,6	3,9	4,9
Hemsedal	3,5	3,2	3,6
Ål	8,3	8,4	8,4
Hol	6,7	5,7	5,5
Sigdal	4,9	4,9	5
Krødsherad	2,6	2,6	2,6
Modum	16,7	16	16
Øvre Eiker	15,5	18	19
Nedre Eiker	20,1	19,1	19,6
Lier	20,7	21,7	22
Røyken	17	17	17
Hurum	6,9	6,9	6,9
Flesberg	2,1	2,2	2,2
Rollag	1	2,1	2,1
Nore og Uvdal	3,3	3,5	3,5

Klager og tilsyn

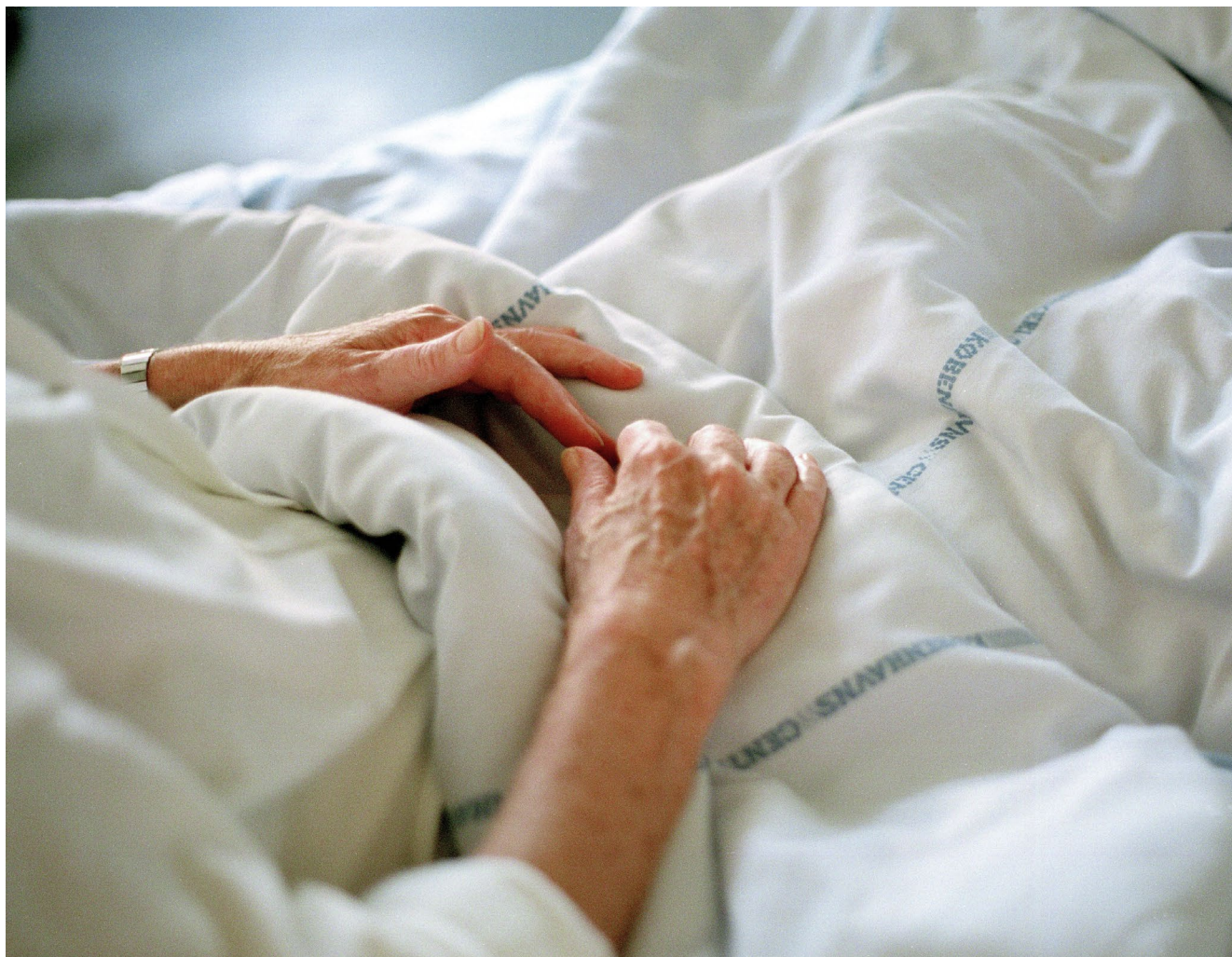
På helseområdet har embetet gjennom de siste årene hatt utfordringer med lang saksbehandlingstid og et stort antall saker som til enhver tid ligger til behandling. Fylkesmannen besluttet for 2016 at arbeidet måtte organiseres som et «Restanseprosjekt», med klart mandat og økte ressurser. Ved årsskiftet ble prosjektet avsluttet og restansene er nå under kontroll.

Det har vært for lang saksbehandlingstid både på rettighetssaker, hvor Fylkesmannen mottar klager på helsetjenester som er avslått eller har et omfang som oppleves som utilstrekkelig, og på tilsynssaker som inkluderer hendelsesbaserte tilsyn med både kommunale helse- og omsorgstjenester og spesialisthelsetjenester.

Både de som har klaget og de som er påklaget, har opplevd det som svært uheldig at embetets saksbehandlingstid har vært lenger enn de krav som Statens helsetilsyn har satt til Fylkesmannen. Vi mottok mange enkelthenvendelser hvor det ble uttrykt misnøye med lang saksbehandlingstid, men også Pasient- og brukerombudet var kritiske til situasjonen og Statens helsetilsyn var klar på at saksbehandlingstiden ikke var tilfredsstillende.

Avdelingens overordnede mål er å bidra til at fylkets innbyggere har sikre helsetjenester og at enkeltpersoner gis et helsetilbud som er tilpasset den enkeltes behov. Embetet var derfor svært lite komfortabel med de lange restansene og den lange saksbehandlingstiden.

Prosjektet hadde fokus både på effektivisering av saksbehandlingen og sikring av kvalitet og likebehandling. De enkelte sakene ble fulgt tett opp gjennom hele prosessen fra mottak til avslutning. Det ble utarbeidet nye maler til bruk i saksbehandlingen. Tverrfaglig samarbeid mellom jurister og helsepersonell ble satt i et nytt system og det var fokus på «flaskehalser». I 2017 har Fylkesmannen ambisjon om at saksbehandlingstiden skal være innenfor de krav helsetilsynet setter til oss.

**Hendelsesbaserte tilsynssaker,
helse/omsorg**

	2014	2015	2016
Saker med minst ett vurdert tilsynsobjekt	138	137	174
Lokalt avklarte saker (ingen tilsynsmessig oppfølging)	7	10	15

Type tilsynsobjekt (virksomhet/personelltype)

	Antall vurderte tilsynsobjekter	Lokale avklaringer (ingen tilsynsmessig oppfølging)	Sum
Virksomhet	100	7	107
Lege i allmennpraksis	49	2	51
Lege i legevakt	17	1	18
Lege i annen virksomhet	10	5	15
Sykepleier	13		13
Annet helsepersonell	17		17
Uautorisert helsepersonell	4		4
Sum tilsynsobjekter	210	15	225

**Restanser for klager og
tilsynssaker på helseområdet**

Antall restanser per	Hendelsesbaserte tilsynssaker	Rettighetsklager
31.12.2014	139	44
31.12.2015	132	68
31.12.2016	75	52

Klager på helse- og omsorgstjenester

Kommune	Saker behandlet	Stadfestet	Endret helt eller delvis	Opphevet, tilbakesny behandling
Buskerud	191	70 %	7 %	23 %
Drammen	34	26	2	11
Kongsberg	4	3		1
Ringerike	26	14	4	9
Hole	2	4		
Nes	1		1	
Hol	4	2	1	1
Sigdal	1	1		
Modum	4	3		1
Øvre Eiker	6	4	1	1
Nedre Eiker	22	14	1	9
Lier	6	5		1
Røyken	17	10		7
Hurum	2	2		
Rollag	1	1		
Nore og Uvdal	1	1		
Drammen BUP	4	2	2	
Manifestsenteret	1	1		
Modum Bad	22	18	2	2
Pasientreiser (samlet)	17	16	1	
Vestre Viken (samlet)	15	14		2

Bruk av tvang for de mest hjelpetrengende

Rettssikkerhet ved bruk av tvang og makt

Kapittel 9 i helse- og omsorgstjenesteloven regulerer bruken av tvang overfor personer med utviklingshemming. Formålet er å unngå eller redusere bruken av tvang og hindre at personer utsetter seg selv eller andre for vesentlig skade. Som tvang regnes både tiltak som personen ikke ønsker selv, og tiltak som objektivt er å regne som tvang.

Det er hjemmel for bruk av tvang i to ulike situasjoner: skadeavvergende tiltak og tiltak for å dekke de grunnleggende behovene til tjenestemottakeren, jf. helse- og omsorgstjenesteloven § 9-5 tredje ledd bokstav b og c. Fylkesmannen må godkjenne vedtak før de ansatte kan sette i verk tvangstiltak. Dersom det er en situasjon hvor behovet for tvang er akutt for å avverge skade, må man i etterkant av hendelsen melde fra til Fylkesmannen, jf. helse- og omsorgstjenesteloven § 9-5 tredje ledd bokstav a.

I 2016 overprøvde Fylkesmannen i Buskerud vedtak for 92 personer, mot for 96 personer året før og 100 i 2014. Antall mottatte meldinger om skadeavvergende tiltak i nødsituasjoner var 217 i 2016, hele 247 året før og i 2014 var antallet 196.

Fylkesmannen gjennomførte en systemrevisjon og 12 stedlige tilsyn etter helse- og omsorgstjenesteloven § 9-5 tredje ledd bokstav b og c i 2016. Det ble påpekt lovbrudd i 10 av de 12 stedlige tilsynene og alle kommunene som fikk avvik har enten endret sin praksis, eller er på vei til å gjøre det.

Det ble meldt om 217 enkeltmeldinger om skadeavvergende tvangstiltak for 37 personer. Som det går frem av tabellen var det en nedgang i antall personer med vedtak fra 2014 til 2015. Dette kan skyldes at det i 2015 kom nytt rundskriv, med

tydeligere presiseringer på hva som kunne ses på som fysiske tilrettelegginger rundt bruker kontra bruk av tvang. I 2016 er antall vedtak i kommunene relativt stabilt, sammenlignet med året før. Det er flere vedtak fattet etter bokstav b og c, hvor det ikke har kommet inn meldinger om skadeavvergende tiltak i nødsituasjoner i tillegg. I 2016 ble vedtak om bruk av tvang og makt avsluttet for 5 personer fordi behovet ikke lenger var tilstede, et vedtak ble opphevet av Fylkesmannen og vi mottok 5 nye vedtak om bruk av tvang og makt overfor personer som det tidligere ikke er fattet vedtak på. At antall personer med vedtak har holdt seg relativt stabilt kan skyldes en større bevissthet og bedre kunnskap i kommune på hva som er å anse som tvang eller ikke. Fylkesmannen gjennomførte høsten 2016 saksbehandlingskurs i helse- og omsorgstjenesteloven § 9-5, hvor det var 65 deltagere fra kommunene i fylket.

Som det videre fremgår av tabellen på neste side er det ikke alltid samsvar mellom innbyggertallet/kommunestørrelse og antall vedtak etter helse- og omsorgstjenesteloven § 9-5. Fra noen kommuner er det relativt få meldinger om behov for bruk av tvang. Det kan være flere årsaker til ulikt antall meldinger. Det kan være lovbrudd fordi det ikke er god nok kunnskap om hva som regnes som tvang og makt eller at det ikke er etablert gode nok rutiner for rapportering av bruk av tvang og makt. Lavt antall meldinger om vedtak kan også være positivt fordi noen kommuner er svært gode til å tenke forebygging, og finner andre løsninger slik at det unngås bruk av tvang og makt.

Antall personer med vedtak om bruk av tvang

Kommune	2014	kun b ² /c ³ -tiltak	både a og b/c	kun a-tiltak	2015	både a og b/c	kun a-tiltak	2016	både a og b/c
	Skadeavvergende tiltak i nødsituasjoner: a ¹ -tiltak				kun b/c-tiltak			kun b/c-tiltak	
Buskerud	19	78	16	28	65	25	37	70	19
Drammen	5	6		6	5	1	7	6	1
Kongsberg	1	8	4	5	9	2	2	12	2
Ringerike	3	11	3	3	8	6	5	7	5
Hole			1			1	1		1
Flå					1			1	
Nes		5			4			4	
Gol		1		1	1		1		1
Hemsedal		2			2			1	1
Ål		1			1		1		1
Hol		3			3			2	
Sigdal							1		
Krødsherad		2			1			1	
Modum		9	2		5	3	1	6	3
Øvre Eiker	1	6	1		4	2		6	1
Nedre Eiker	1	8		6	8		7	6	
Lier	3	12	5	3	10	7	3	15	2
Røyken	2	2		3	1	3	7	2	1
Hurum	1	1		1	1		1		
Flesberg		1			1			1	
Rollag									
Nore og Uvdal									

¹ Helse- og omsorgstjenesteloven § 9-5 tredje ledd bokstav a – skadeavvergende tiltak i nødsituasjoner² Helse- og omsorgstjenesteloven § 9-5 tredje ledd bokstav b – planlagte skadeavvergende tiltak i gjentatte nødsituasjoner³ Helse- og omsorgstjenesteloven § 9-5 tredje ledd bokstav c - tiltak for å dekke grunnleggende behov tjenester

Jordbruk

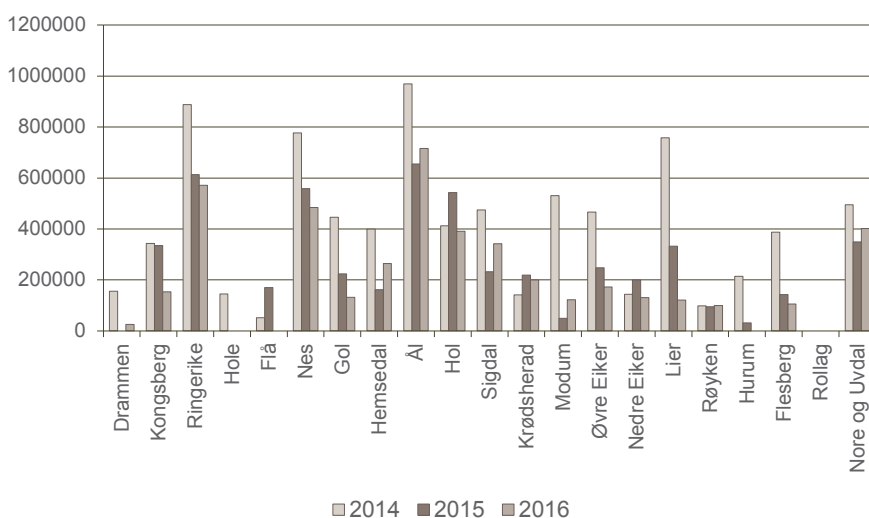
Kulturlandskap

Spesielle miljøtiltak i landbruket (SMIL)

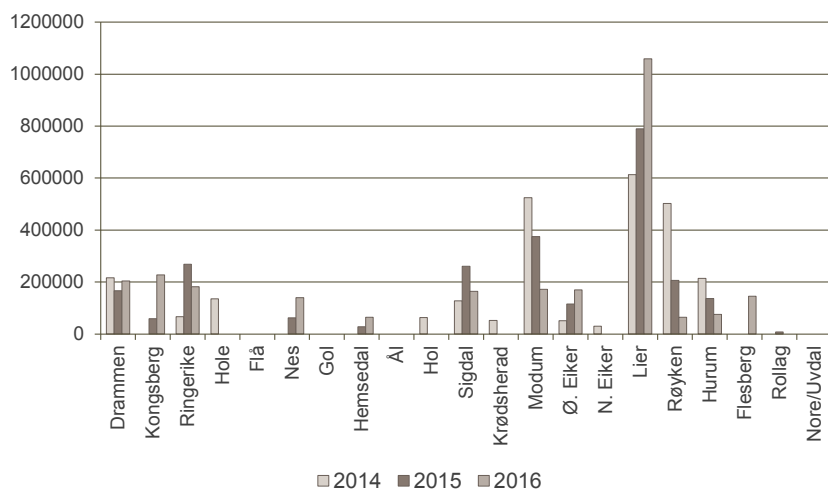
Formålet med tilskuddet er å fremme natur- og kulturminneverdiene i jordbrukets kulturlandskap og redusere forurensningen fra landbruket, utover det som kan forventes gjennom vanlig jordbruksdrift. Prosjektene og tiltakene skal prioriteres ut fra lokale behov, målsettinger og strategier. Landbruksdirektoratet fordeler midlene til fylkene etter vurdering av mottatte behov. Fylkesmannen fordeler videre til kommunene etter vurdering av mottatte aktivitetsbudsjett. Vedtakene fattes av kommunen.

Eksempler på tiltak innen kulturlandskap kan være å ta vare på det biologiske mangfoldet, gammel kulturmark, kulturminner og kulturmiljø (inkludert verneverdige bygninger). Videre kan det være aktuelt å tilrettelegge for adkomst og opplevelser i landskapet.

Eksempler på tiltak som reduserer forurensning (kalt tekniske investerings- og miljøtiltak – IMT) kan være utbedringer og suppleringer av hydrotekniske anlegg (kummer, grøfter, steinsettinger, vannutløp mm), miljøplantning, rensetiltak og omlegging til mer miljøvennlig og ekstensiv drift på spesielt erosjonsutsatte arealer og spesielle bygningsmessige miljøtiltak.

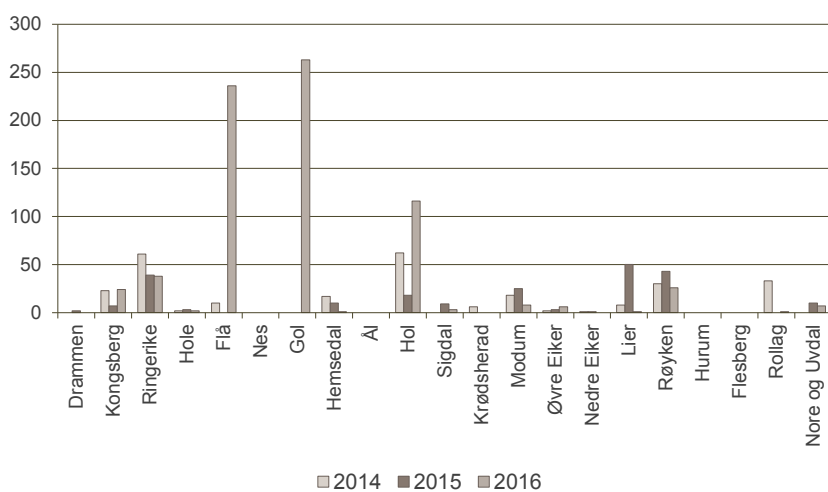

Innvilget tilskudd (i kroner) til kulturlandskap, kulturminner og verneverdige bygninger (del av SMIL) i årene 2014, 2015 og 2016.

Innvilget tilskudd (i kroner) til tekniske investerings- og miljøtiltak (IMT) i årene 2014, 2015 og 2016.

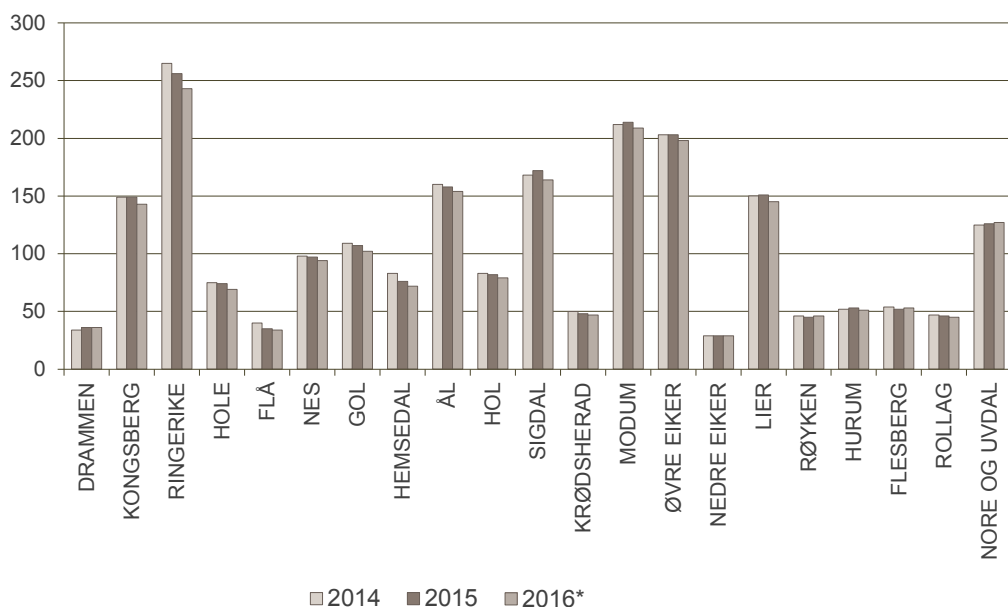
Dyrka og dyrkbar jord godkjent omdisponert etter jordloven og etter plan- og bygningsloven

Fylkesmannen skal sikre landbrukets arealer i plansammenheng og i enkeltsaker i tråd med nasjonale mål. Fylkesmannen skal bidra til å hindre nedbygging av viktige landbruksarealer, herunder jordressurser og kulturlandskap av nasjonal og regional verdi.

Nedgangen i antall aktive jordbruksforetak er mindre enn før

Tabell: Utvikling i antall foretak i jordbruket i perioden 2014-2016. Tallene er pr. 31.07. Kilde: Søknad om produksjonstilskudd i jordbruket, Statens landbruksforvaltning.
* 2016 er foreløpige tall.

Antall aktive jordbruksforetak i Buskerud var i 2016 ca 2 150. Av disse er det 79 foretak som ikke er enkeltpersonforetak. Andelen foretak der innehaver er en kvinne er ca 17 %. Kvinneandelen er svakt økende.

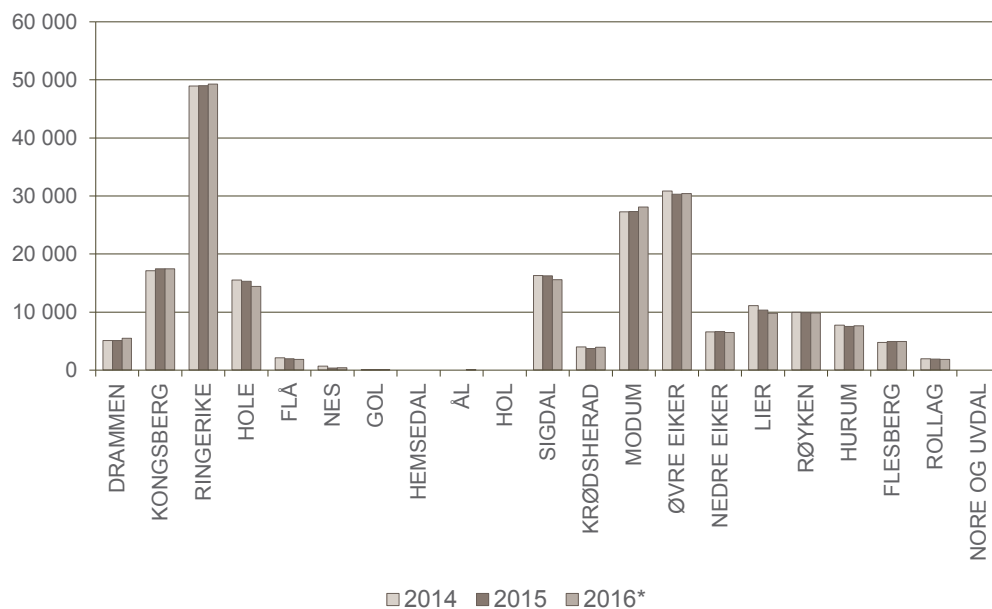
Figuren over viser utviklingen i antall foretak som søkte om produksjonstilskudd i jordbruket i perioden 2014-2016. Det er få aktive jordbruksforetak som ikke søker om produksjonstilskudd.

Den siste 10-års perioden er antall foretak som søker om produksjonstilskudd i Buskerud, redusert med 14 %, det vil si at om lag 340 jordbruksforetak i Buskerud ikke søker slike tilskudd lenger. Nedgangen pr år har vært relativt stabil i perioden og har ligget mellom 0,4 og 2,1 % i året.

I 2006 var andelen søkere under 40 år 19,8 % i Buskerud. I 2016 var denne andelen sunket til 14,6 %. Andel over 67 år har økt fra 3,1 % til 11,1 %. Buskerud har færre unge og flere eldre søkere enn landsgjennomsnittet. Rekruttering til landbruket er fortsatt en stor utfordring.

Produksjonstilskudd og andre tilskudds-ordninger har stor betydning for økonomien til jordbruksforetakene. I 2016 ble det betalt ut 402 mill kr i produksjonstilskudd, tilskudd til avløsning ved ferie og fritid og regionale miljøtilskudd til foretak i Buskerud, i gjennomsnitt kr 187 000 pr foretak.

Utviklingen i kornareal

Tabell: Utvikling i kornareal i kommunene i Buskerud i perioden 2014-2016

Kilde: Søknad om produksjonstilskudd i jordbruket, Statens landbruksforvaltning.

* 2016 er foreløpige tall

Buskerud har 7% av landets kornareal, totalt 208 000 daa. De største kornarealene er i Ringerike, Øvre Eiker og Modum.

Kornarealet i Buskerud har vært synkende på hele 2000-tallet, unntatt med en liten økning i 2014. Fra 2000 til 2016 sank arealet med over 60 000 dekar, om lag 22 %.

Fra 2000 til 2016 sank kornarealet i Buskerud med over 60 000 dekar, om lag 22 %

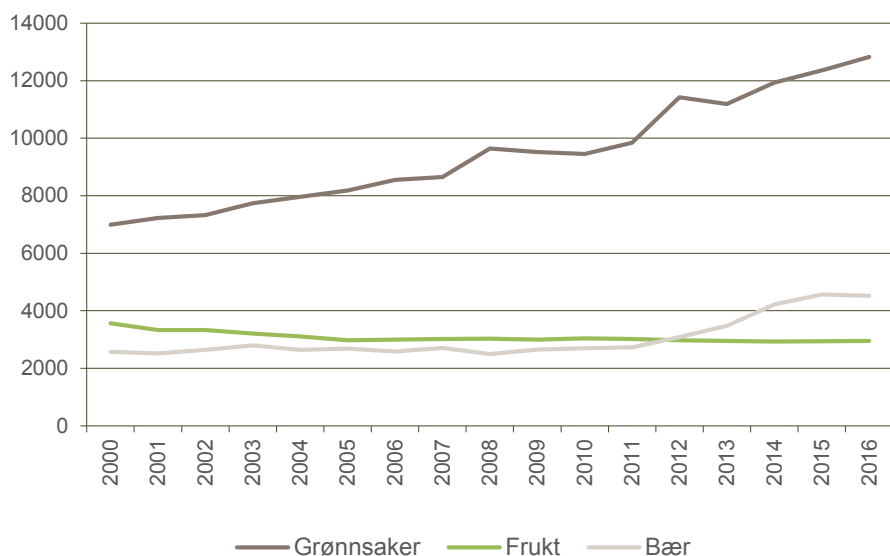
På norgestoppen i produksjon av bær

Buskerud er det fylket med størst areal av bær i Norge. Vi er det nest største grønnsaksfylke (etter Vestfold) og det fjerde største fruktfylke i landet.

I 2016 hadde vi hele 17 prosent av landets arealer av grønnsaker, 14 prosent av frukt og 20 prosent av bær. Grønnsaker stod for hele 18 prosent av førstehåndsverdien av husdyr- og planteproduksjon i Buskerud i 2016. For ti år siden utgjorde grønnsaker bare 14 prosent av denne verdien. Buskerud har også nest størst veksthusareal etter Rogaland, med tyngdepunkt i Lier.

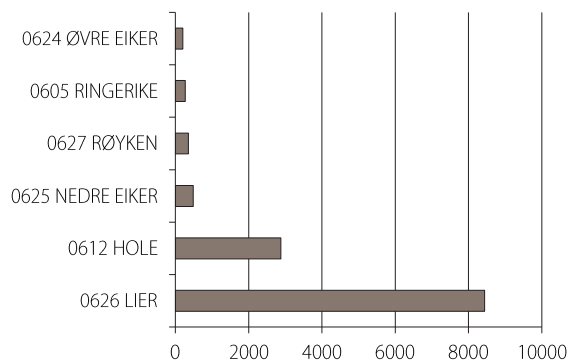
Foretakene med frukt, bær og grønnsaksproduksjon i Buskerud utgjør rundt åtte prosent av alle foretakene i landet med tilsvarende produksjon. Utviklingen i antall dekar for de ulike vekstgruppene viser nå en liten nedgang i dekar til bærproduksjon, mens økningen for grønnsaker fortsetter. For frukt er forholdene tilnærmet uendret.

Lier har de største arealene av både frukt og bær (hhv. 42 % og 34 %) og grønnsaker (66 %). Kommunene Øvre Eiker og Ringerike har også stor fruktproduksjon (hhv. 33 % og 9 %). I tillegg til Lier er også Hole stor når det gjelder produksjon av bær og grønnsaker (hhv. 28 % og 22 %).

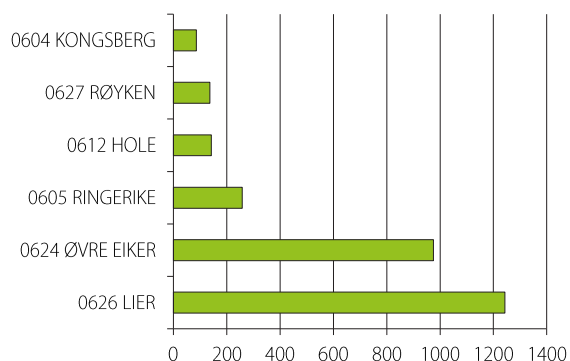

Figuren viser utviklingen i antall dekar for de ulike vekstgruppene grønnsaker, frukt og bær fra søknader om produksjonstilskudd i jordbruket per 31. juli (kilde: Landbruksdirektoratet).

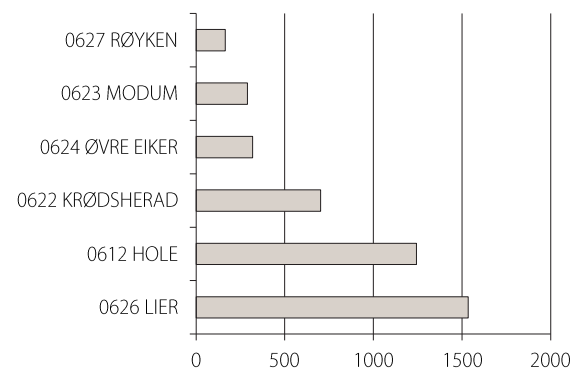
Buskerud er et nasjonalt flaggskip innen produksjon av grønnsaker, frukt og bær

Figuren viser de fem største grønnsakskommunene (dekar) i Buskerud i 2016.

Figuren viser de fem største fruktkommunene (dekar) i Buskerud i 2016.

Figuren viser de fem største bærrkommunene (dekar) i Buskerud i 2016.

Husdyr

Melkeproduksjonen har hatt en betydelig nedgang de siste årene. Ved søknad om produksjonstilskudd i august 2016, var det kun 186 bruk og 4 517 kuer igjen med melkeproduksjon i Buskerud.

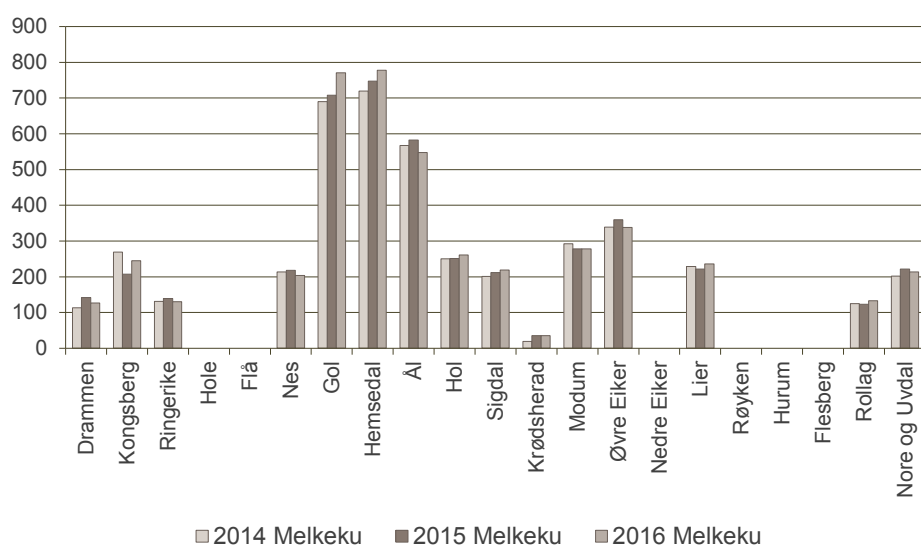
Mens antall melkekuer er redusert med 20 %, viser antall foretak en nedgang på hele 50 % de siste ti årene. Kommunene Røyken, Hurum, Nedre Eiker, Hole, Flå og Flesberg har ingen melkekuer igjen, og Krødsherad har kun 35. Den totale nedgangen i antall melkekuer er på 404 dyr bare de siste fem årene.

Buskerud er et relativt lite melkefylke med bare to prosent av landets melkeproduksjon (kvotestørrelse). Det var 17 samdrifter i Buskerud i 2016 (21 i 2013). Seks av disse ligger i Hemsedal og tre i Gol. Samdriftene har til sammen en kvote på 8,5 millioner liter. Gjennomsnittskvoten pr samdrift er 505 065 liter. I 2015 ble nærmere 30 prosent av all melkeproduksjonen i Buskerud produsert i samdrifter, mens tilsvarende tall for 2016 er 24 prosent. Totalt er det 198 foretak med disponibel melkekvote (nedgang på 11 stk. fra 2014). Totalkvoten for fylket er 35,8 millioner liter (tilsvarende tall for 2015 var 36,6).

Saueholdet er den største husdyrproduksjonen i Buskerud regnet i antall bruk og antall dyr, og det er sauehold i alle kommunene. Kommunene Nes, Ål, Hol, Nore og Uvdal og Lier har over 3 000 søyer (6 982 søyer i Ål per 31. juli 2016). Fra bunnåret 2009 til 2016 har det vært en gledelig økning på 4 755 søyer i Buskerud.

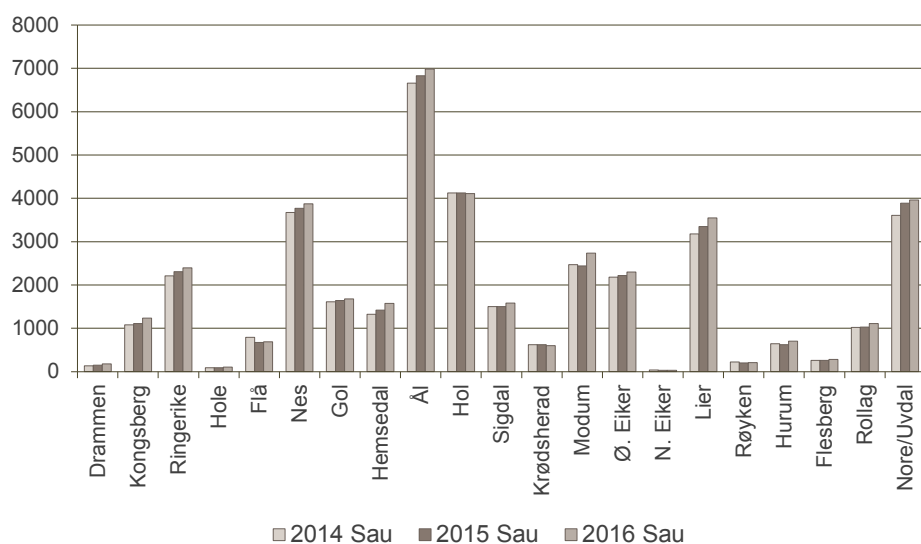
Den totale nedgangen i antall melkekuer er på 404 dyr bare de siste fem årene

Utvikling antall melkekuer

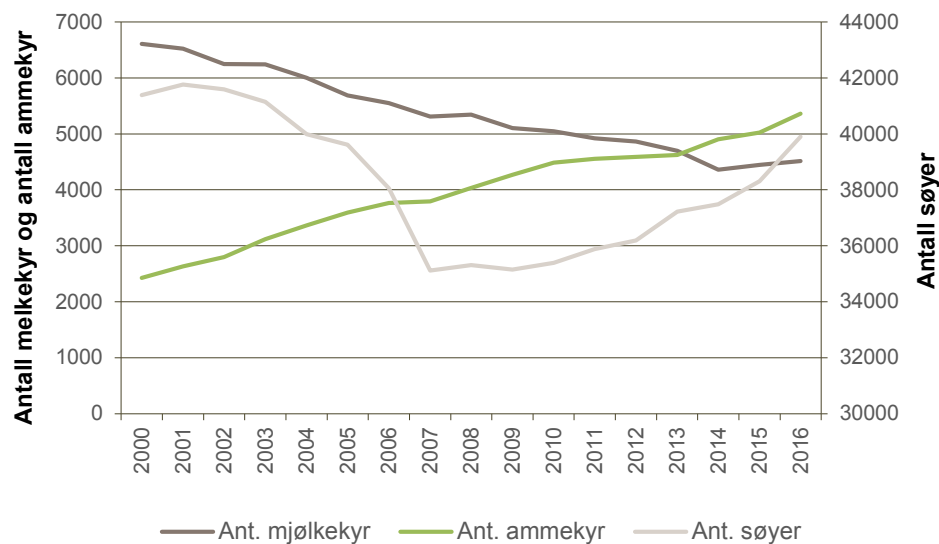

Utviklingen i antall melkekuer i Buskerud. Tallene er per 31. juli og viser antall melkekuer pr. kommune. Kilde: Søknad om produksjonstilskudd, Statens landbruksforvaltning.

Utvikling antall sauer

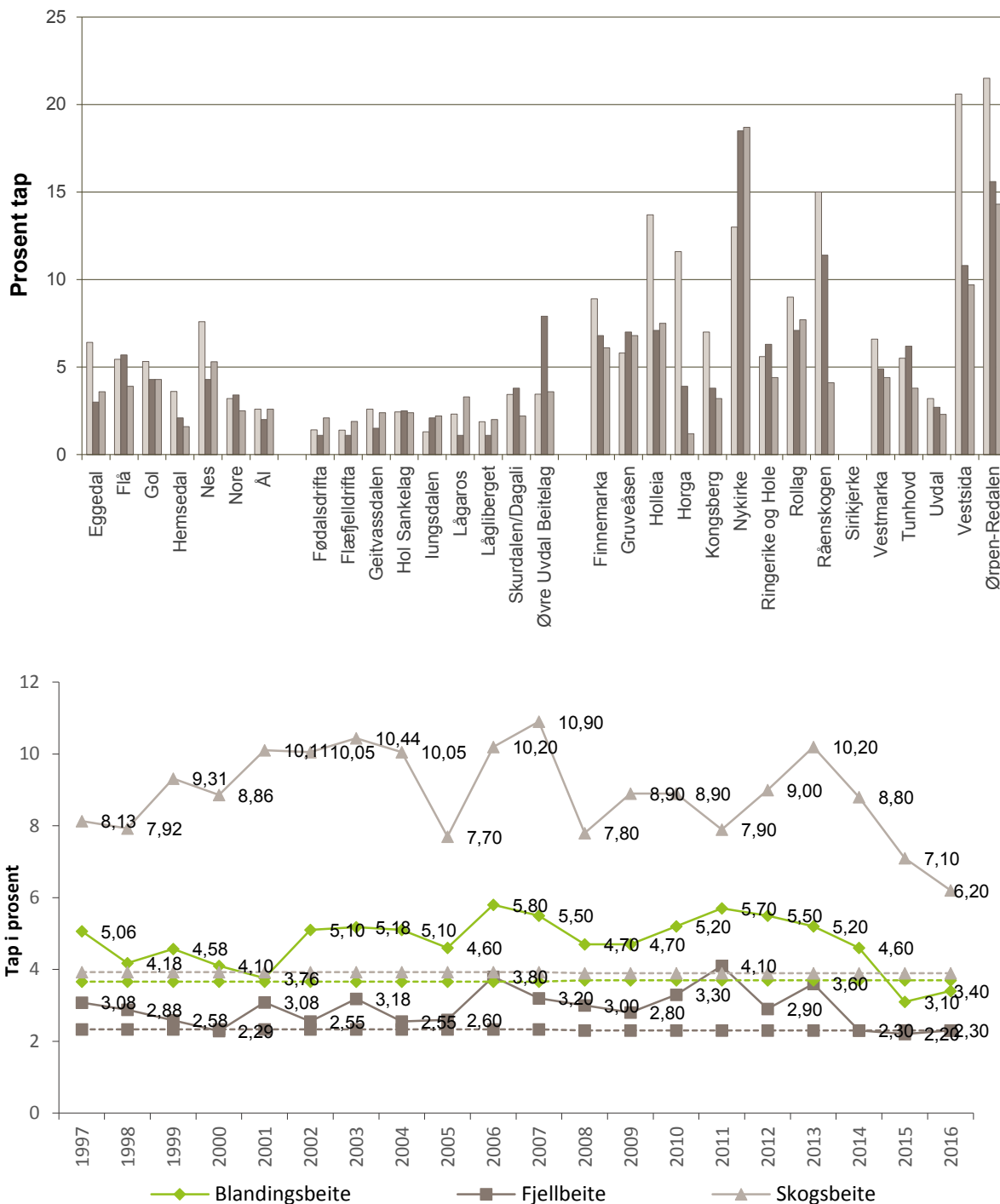
Utviklingen i saueholdet i Buskerud. Tallene er per 31. juli og viser antall søyer, 1 år og eldre. Kilde: Søknad om produksjonstilskudd, Statens landbruksforvaltning.

Rovvilt

Det er store forskjeller mellom fjell- og skogsbeiter når det gjelder lammetap. Gjennomsnittlig lammetap på skogsbeiter var i år 6,2 prosent (mot 7,1 % i 2015), mens det på fjellbeiter var 2,3 prosent (uendret). Vi må så langt tilbake som til 1994 for å finne tilsvarende lave tap (4,8 %) på skogsbeiter i Buskerud. Tapstallene for lam på fjellbeiter og blandingsbeiter har i år vært lavere eller tilsvarende

normaltapet for disse beitetypene. Normaltapet er beregnet på grunnlag av registreringer i sanke- og beitelagene i Buskerud i perioden 1983-1991, og er definert som det tapet av husdyr som erfaringsmessig inntreffer i en besetning på utmarksbeite uten forekomst av rovvilt.

Det er fortsatt beitelagene i kommunene Modum, Øvre Eiker og Krødsherad som har de største tapene, men i år er det kun to beitelag som har over ti prosent lammetap

Skogbruk

Tømmeromsetning

Innmålt/omsatt skogsvirke i Buskerud økte fra 1.023.000 m³ i 2015 til 1.078.000 m³ i 2016. Dette representerer 10,3 % av Norges avvirkning i 2016 (10,43 millioner m³).

Beregnet balansekvantum i Buskerud utført av NIBIO (Norsk institutt for bioøkonomi), (inkl. miljøhensyn og lignende) er 1.244 millioner m³ skogskubikk ved middels skogkulturinnsats. Det tilsvarer om lag 1,1 millioner salgskubikk.

Avvirkningen i 2016 ligger over gjennomsnittet for avvirkning i Buskerud de siste 5 årene og indikerer at skogeier opplever tømmerprisen som akseptable.

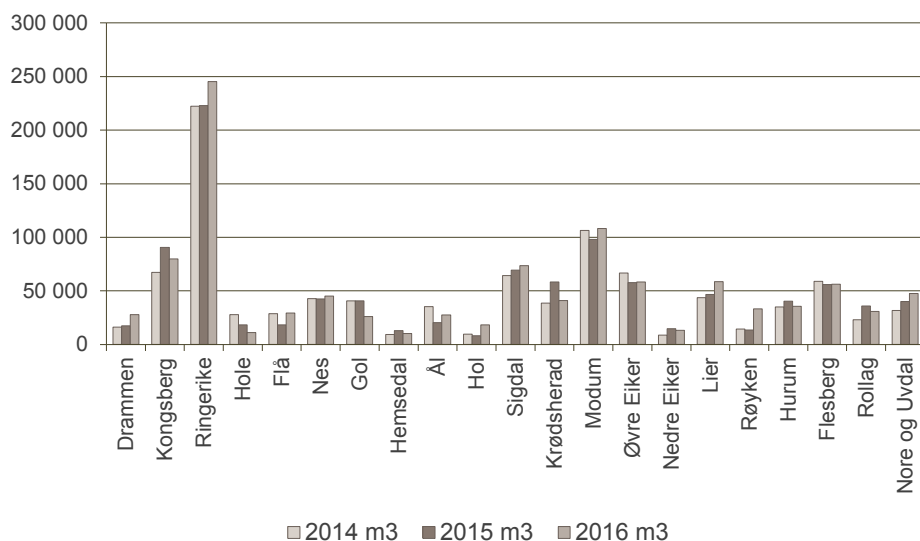
Førstehåndsverdien av det innmålte virket var i 2016 345 millioner kroner, mot 346 millioner kroner året før (342 mill kr i 2014). Det ble avsatt 53,6 millioner kroner til skogfond. Det tilsvarer et skogfondstrekk på 15,5 % av brutto tømmerverdi. Dette er en oppgang på 0,1 prosentpoeng fra året før.

Tømmerprisen var 5 % lavere i 2016 enn året før. Avsetningen på massevirke har tatt seg opp, men prisutviklingen er dårlig.

Avsetningen er blant annet bedre med bakgrunn i økt eksport over Drammen havn og transport på jernbane. God avsetning på massevirke og biprodukt fra industrien gir grunnlag for at sagbrukene i regionene får nok sagtømmer. Sagtømmerprisen var noe økende på slutten av 2016.

Fylkesmannen arbeider målrettet med å øke aktiviteten i primærskogbruket i fylket. Blant annet er «Strategi for økt aktivitet i Buskerud skogbruket 2014 -17» førende for vårt arbeid. Dette arbeidet er bredt forankret i skognæringen og bidrar positivt til økt fokus på å utnytte de skogressursene Buskerudskogbruket står for.

Videre fordeler vi de økonomiske virkemidlene i skogbruket etter tiltaksstrategier, aktivitets- og resultatrapporter fra de enkelte kommuner. Vi legger også vedtatt skogstrategi til grunn i dette arbeidet. Resultatkontroll for skogbruk og miljø er gjennomført.

Skogbruk og infrastruktur

Investering i det private skogsbilveinettet er et avgjørende tiltak for å øke produksjonen og uttaket av trevirke i Buskerud.

75 % av investeringene er knyttet til opprusting av eksisterende veinett. Behovet for nybygging er knyttet til forlengelse og sammenkobling av eksisterende skogsbilveier.

Nærhet til vei gjør det økonomisk mulig å drive nyansert og stedstilpasset skogbehandling med mindre behandlingsenheter og variasjon i hogstformer. I områder langt fra vei vil det bli drevet et utpreget høstingsskogbruk med store «engangshogster» og minimale investeringer i framtidsskogen.

Investeringene i skogsbilveinettet er dessuten svært viktige for å møte de klimaendringer skogbruket må tilpasse seg til. Skogsveiene må kunne håndtere vann på en bedre måte. Et tilfredsstillende veinett er også et viktig tiltak for å redusere kjøreskader ved terrengtransport av virke.

Tilskuddsordningen tilknyttet skogsbilvei er helt avgjørende for å få realisert rasjonelle veiløsninger på tvers av eiendomsgrensene.

Offentlig vei er også til hinder for rasjonell tømmertransport. Skognæringen har utarbeidet en prioritert liste med «flaskehalsen», som er kritiske for transport av tømmer i Buskerud. Listen brukes aktivt ved oppgradering av fylkes- og riksveinettet. Skognæringen er nå i gang med tilsvarende liste for prioritering av kommunale veier.

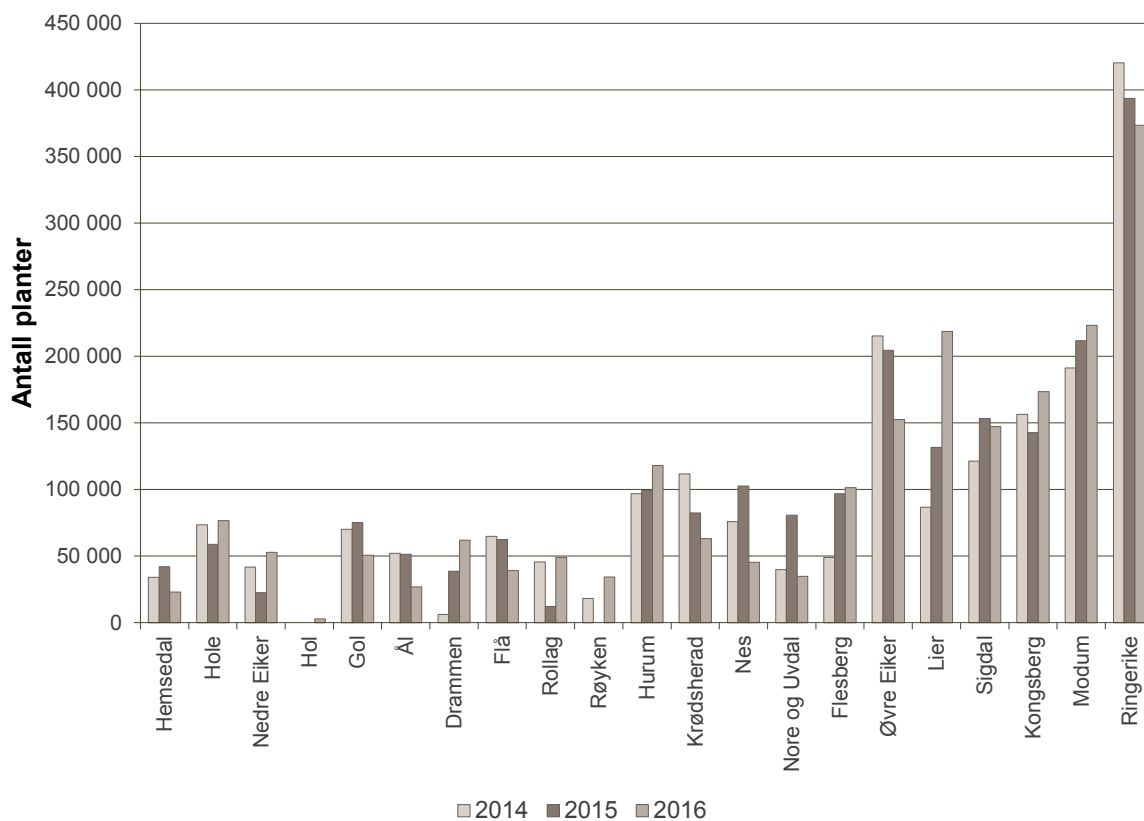
Nyplanting

Det ble registrert nyplanting av 2 068 879 skogplanter i skogfondsregnskapet for Buskerud i 2016. Dette er nesten nøyaktig det samme plantetallet som i 2015. Nyplantingen i 2016 ligger også på samme nivå som gjennomsnittet for nyplanting i Buskerud de 5 foregående årene (2 069 809 planter).

Den langsiktige trenden er at gjennomsnittlig årlig nyplanting i ti-årsperioden 2006-2016 bare er rundt halvparten av gjennomsnittet på 1990-tallet, som var 3,6 millioner planter årlig. Den gjennomsnittlige årlige avvirkningen var omtrent den

samme i de to ti-årsperiodene. Skogbruket i Buskerud har i sin strategi for økt aktivitet satt som mål å plante 2,5 millioner planter årlig i løpet av perioden 2014-17.

Fylkesmannen og kommunene har i løpet av året fulgt opp Landbruksdirektoratets foryngelseskontroll ved å kontakte og følge opp skogeiere som hadde avvirkning i 2013, og som tilsynelatende manglet foryngelse på bakgrunn av tall fra skogfondsregnskapet. Resultatene er rapportert til Landbruksdirektoratet og vil bli fulgt opp i 2017.

Forurensning

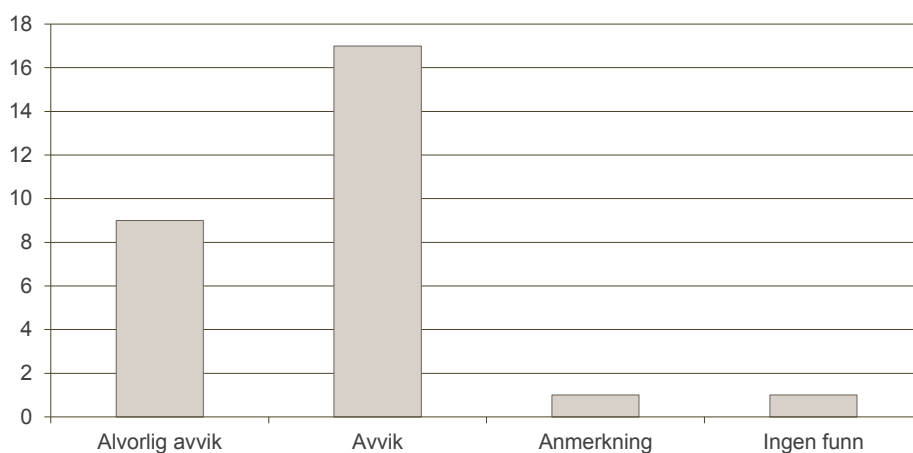
Tilsyn på forurensningsområdet

Fylkesmannen i Buskerud deltok i 3 kontrollaksjoner initiert av Miljødirektoratet i 2016; kontroll av myndighetshåndtering av lokal luftkvalitet, kontroll av tankanlegg og kontroll av betongprodusenter. I tillegg ble det gjennomført planlagt risikobasert tilsyn. Det ble gjennomført totalt 28 tilsyn. Dette er noe mindre enn forventet.

Myndighetskontroll av håndtering av lokal luftkvalitet ble gjort av en kommune og det ble kun gitt anmerkning. I aksjonen mot tankanlegg ble det ført tilsyn med fire tankanlegg. Alle tilsynene viste til dels alvorlig avvik og vil derfor bli fulgt opp med nye tilsyn.

Årets resultater viser en svært stor andel med alvorlig avvik hos virksomhetene. Dette er bekymringsfullt. Tilsynsvirksomheten vil derfor styrkes i 2017.

Funn ved forurensningstilsyn i 2016

Antall forurensningstilsyn fordelt på type funn

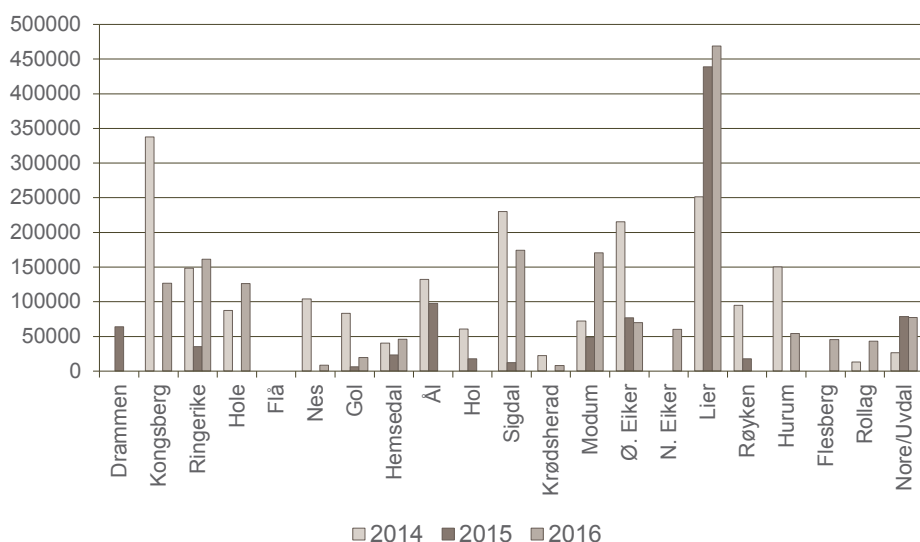
*Det er stort
behov for
å drenere
dyrka mark
i Buskerud*

Vann

Drenering/grøfting

Tilskudd kan gis til drenering av tidligere grøftet jordbruksareal. Planerte arealer er fra 1. januar 2016 unntatt vilkåret om at arealet tidligere skal være grøftet.

Tilskudd til drenering av jordbruksjord, avgrenset til systematisk grøfting, profilering og omgraving utgjør 1 000 kroner per dekar. Ved annen grøfting (avskjæringsgrøfting og usystematisk og tilfeldig grøfting/drenering) kan det gis 15 kroner per løpemeter grøft begrenset oppad til 1 000 kroner per dekar.

Regionale vannforvaltningsplaner

Norge er delt inn i ulike vannregioner, og for hver region skal det i henhold til vannforskriften utarbeides en regional vannforvaltningsplan med miljømål og tilhørende tiltaksprogram.

Klima- og miljødepartementet godkjente 4. juli 2016 følgende regionale vannforvaltningsplaner som berører Buskerud:

- **Vannregion Vest-Viken** omfatter det meste av Buskerud
- **Vannregion Glomma** omfatter deler av Røyken, Hurum, Lier, Hole, Ringerike
- **Vannregion Sogn og Fjordane** omfatter bare mindre områder i Buskerud

Vannregionene er delt inn i vannområder som igjen er inndelt i vannforekomster, for eksempel en innsjø, en elv eller et bekkefelt. I vannforvaltningsplanene er hver vannforekomst vurdert og

klassifisert, og det er fastsatt konkrete miljømål med tilhørende frister for måloppnåelse. Mange vannforekomster har i dag en dårligere tilstand enn miljømålet.

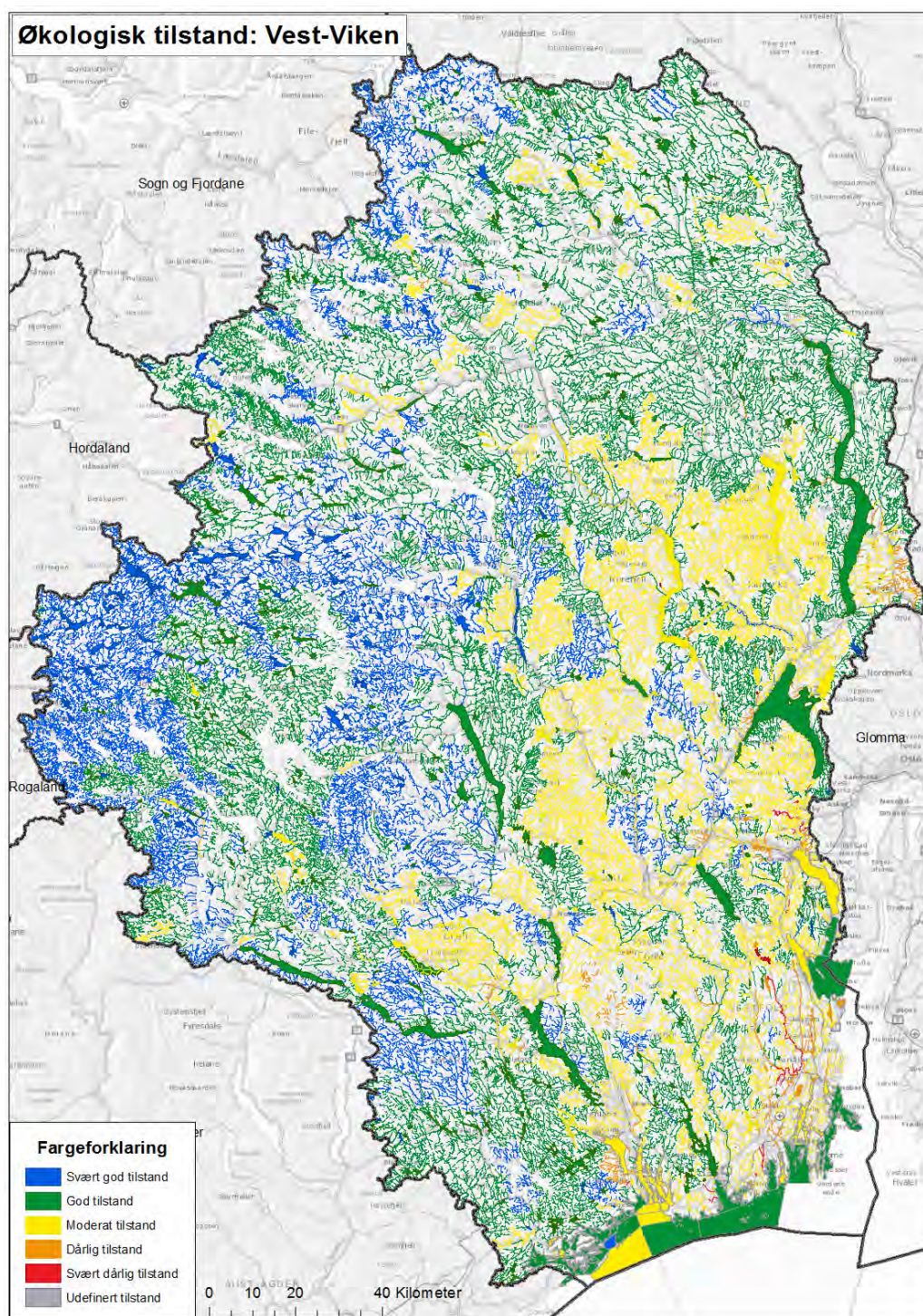
De regionale planene skal legges til grunn for all virksomhet og planlegging. Det er sektormyndighetene som har ansvaret for oppfølgingen av planene og gjennomføringen av nødvendige tiltak slik at miljømålene nås innen fristen.

Kommunene har en sentral rolle som sektormyndighet på områder knyttet til forurensning, landbruk og arealplanlegging.

All virksomhet og planlegging må vurderes ut fra hensynet til vannmiljøet og de miljømålene som er fastsatt i de regionale vannforvaltningsplanene.

Dersom en sektormyndighet fraviker den regionale planen, skal årsaken begrunnes og sektormyndigheten vurdere hvilke andre tiltak som skal iverksettes slik at miljømålet nås. Ved avvik fra

den regionale planen må vannregionmyndigheten informeres. Kommunene kan ikke vedta inngrep eller aktivitet som forringer miljøtilstanden eller gjør det vanskeligere å nå miljømålene, uten at konkrete vilkår er oppfylt, jf. vannforskriften § 12.

Kartet viser økologisk tilstand i vannregion Vest-Viken. I gule, oransje og røde vannforekomster må det iverksettes tiltak for at miljømålet skal nås. Vannforekomster med blå og grønn farge tilfredsstiller miljømålet.

Klima

Klimasats – støtteordning for å redusere utslipp av klimagasser i kommunene

Kommunene spiller en nøkkelrolle

De overordnede klimamålene er ambisiøse og alle samfunnssektorer og aktører må bidra. Målene kan ikke nås uten lokale tiltak. Kommunene spiller en nøkkelrolle på veien mot lavutslippssamfunnet, blant annet innenfor områder som arealbruk og transport, energiløsninger, landbruk, avfall og egne bygg og innkjøp.

De fleste kommunene i Buskerud har lokale klimaplaner, og det gjøres mye viktig klimaarbeid i kommunene. Gjennomføringen av tiltak kan likevel bli enda bedre, vi må komme fra plan til handling!

Klimasats – en ny støtteordning for kommunene

Stortinget innførte i 2016 en ny støtteordning for klimatilskott i kommunene. Ordningen gjør det mulig å søke om støtte til ulike tiltak for reduksjon i utslipp av klimagasser. Støtteordningen forvaltes av Miljødirektoratet.

Formålet er å stimulere til klimatilskott i norske kommuner ved å støtte prosjekter for klimagassreduksjon og omstilling til lavutslippssamfunnet. I lavutslippssamfunnet skal årlig klimagassutslipp per innbygger i Norge være mindre enn to tonn CO₂-ekvivalenter, mot dagens 10 tonn.

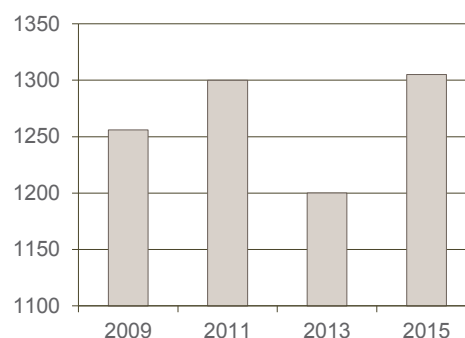
Aktuelle tiltak som kan få støtte er:

1. klimavennlig areal- og transportplanlegging
2. klimavennlig transport
3. klimagassreduserende tiltak i andre sektorer
4. forprosjekter for klimagassreduserende tiltak
5. interkommunale nettverk for kompetanseheving og erfaringsdeling

Overordnede klimamål

- Parisavtalen fastsetter at den globale oppvarmingen skal begrenses til «godt under 2,0», og vi skal tilstrebe 1,5.
- Klimaforliket innebærer at Norge frem til 2020 skal kutte globale utslipp tilsvarende 30 % av våre utslipp i 1990 og 2/3 av reduksjonen skal skje innenlands. Norge skal være karbonnøytralt senest i 2050.
- Norge og EU-landene har inngått en avtale om å kutte utslippene med tilsammen 40 % fra 1990-tall innen 2030.

1 000 tonn CO₂-ekvivalenter

Utslipp av klimagasser i Buskerud 2009-2015
(Kilde: Statistisk sentralbyrå)

Tilskudd til klimatiltak i 2016

I Buskerud søkte til sammen ti kommuner og fylkeskommunen om støtte til 28 tiltak i 2016

Kommune/fylkes-kommune	Prosjektnavn	Tilskudd i 1000 kr
Buskerud fylkeskommune	Arealstrategisk mulighetsstudie for Ringeriksregionen	385
Buskerud fylkeskommune	Fyllestasjon for biogass i Drammen.	1800
Drammen kommune	Samspill sykkel og buss: Konnerud- Drammen sentrum	240
Drammen kommune	Ladestasjoner for kommunale el-biler	750
Kongsberg kommune	Klimaeffekt av fortetting i Kongsberg	200
Lier kommune	Støtte til elbilladepunkter	400
Modum kommune	Forprosjekt – kretsløpsjordbruk i Modum	250
Nedre Eiker kommune	Klimavennlig transport - gjennomføring av tiltak	150
Røyken kommune	Ladepunkter ved kommunale virksomheter	400
Røyken kommune	Utvidelse av sykkelparkering ved Røyken stasjon	600

Prosjekter i Buskerud som fikk tilskudd gjennom støtteordningen Klimasats i 2016

Mer informasjon

Mer informasjon om støtteordningene for klima- og klimatilpasningstiltak finnes på Miljokommune.no og Miljødirektoratets hjemmesider.

**Målet er at
de negative
konsekvensene
for miljøet blir
minst mulig**

Ringeriksbane og E16 – arbeid med økologisk kompensasjon

I 2015 ga regjeringen grønt lys for å sette i gang et av Norges største samferdselsprosjekt.

Utbyggingen av E16 og nybygging av Ringeriksbanen mellom Sandvika og Hønefoss er svært ambisiøs, både i forhold til tidsplan og tekniske løsninger. Tiltaket er organisert som et fellesprosjekt mellom Bane NOR (tidl. Jernbaneverket) og Statens vegvesen som kalles for Fellesprosjektet, og blir regulert gjennom en statlig planprosess. Valgt trasé og krav til linjeføring gjør at foreslått vei og bane har fått en forholdsvis stiv kurvatur uten alt for store muligheter til å svinge utenom verdifulle arealer som det er mange av gjennom Hole og fram til Hønefoss.

Tyrifjorden våtmarksystem

Den største negative påvirkningen for naturen vil skje i Nordre Tyrifjorden våtmarksystem men også i Oslofeltets særegne kalk-relaterte naturtyper og de tilstøtende årtusen gamle landbruksarealer og kulturlandskap. De største naturverdiene er knyttet til den meanderende Storelva og dens deltaområde med en rekke ulike naturtyper og sjeldne arter. Området er av nasjonal og internasjonal verdi, og deler av våtmarksområdene er vernet og har status som Ramsarområde etter den internasjonale våtmarkskonvensjonen, Ramsar konvensjonen.

Økologisk kompensasjon

Utbyggingen utløser krav om økologisk kompensasjon med hjemmel i naturmangfoldloven, og Fylkesmannen i Buskerud

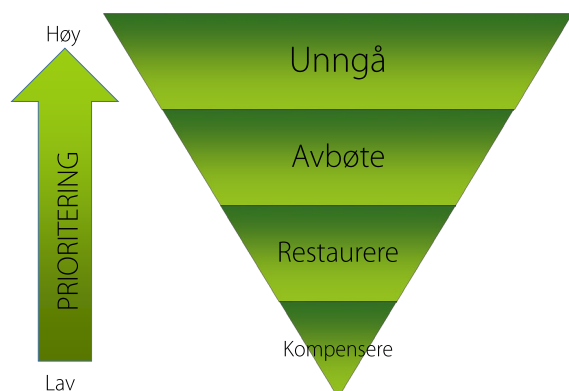
har fått i oppdrag av Klima- og miljøverndepartementet å bistå Fellesprosjektet i dette arbeidet. Både metoden og kravet om økologisk kompensasjon er forholdsvis nye i Norge, og arbeidet blir dermed ansett som et pilotprosjekt som skal øke kunnskapsgrunnlaget om prosess og metodikk for framtidig arbeid på dette området. En arbeidsgruppe ledet av Fellesprosjektet med representanter fra Fylkesmannen, kommunen og Statens vegvesen og støttet av en større referansegruppe jobber for å identifisere mulige kompensasjonsarealer og tiltak.

Kompensasjonsplan

Ettersom de varige negative påvirkningene av samferdselsprosjektet blir tydeligere i planprosessen, vil en konkret kompensasjonsplan utarbeides som foreslår konkrete arealer og tiltak som skal sikre at de tapte verdiene erstattes. Det vil også bli lagt spesielt vekt på en ryddig, åpen og løsningsorientert dialog med grunneiere og andre berørte parter når det gjelder evt nytt vern som følge av utbyggingsprosjektet. Arbeidet med økologisk kompensasjon er en følge av samferdselsprosjektet og tiltakshavers ansvar, mens Fylkesmannen vil være ansvarlig for verneprosessen. Dermed er det også naturlig at fremdriften i dette arbeidet er koblet tett til tidsplanen for planprosessen.

Kilde: Fysisk kompensasjon for jordbruks- og naturområder ved samferdselsutbygging. Rapport fra en arbeidsgruppe til Samferdselsdepartementet. 2013.

Hva er økologisk kompensasjon?

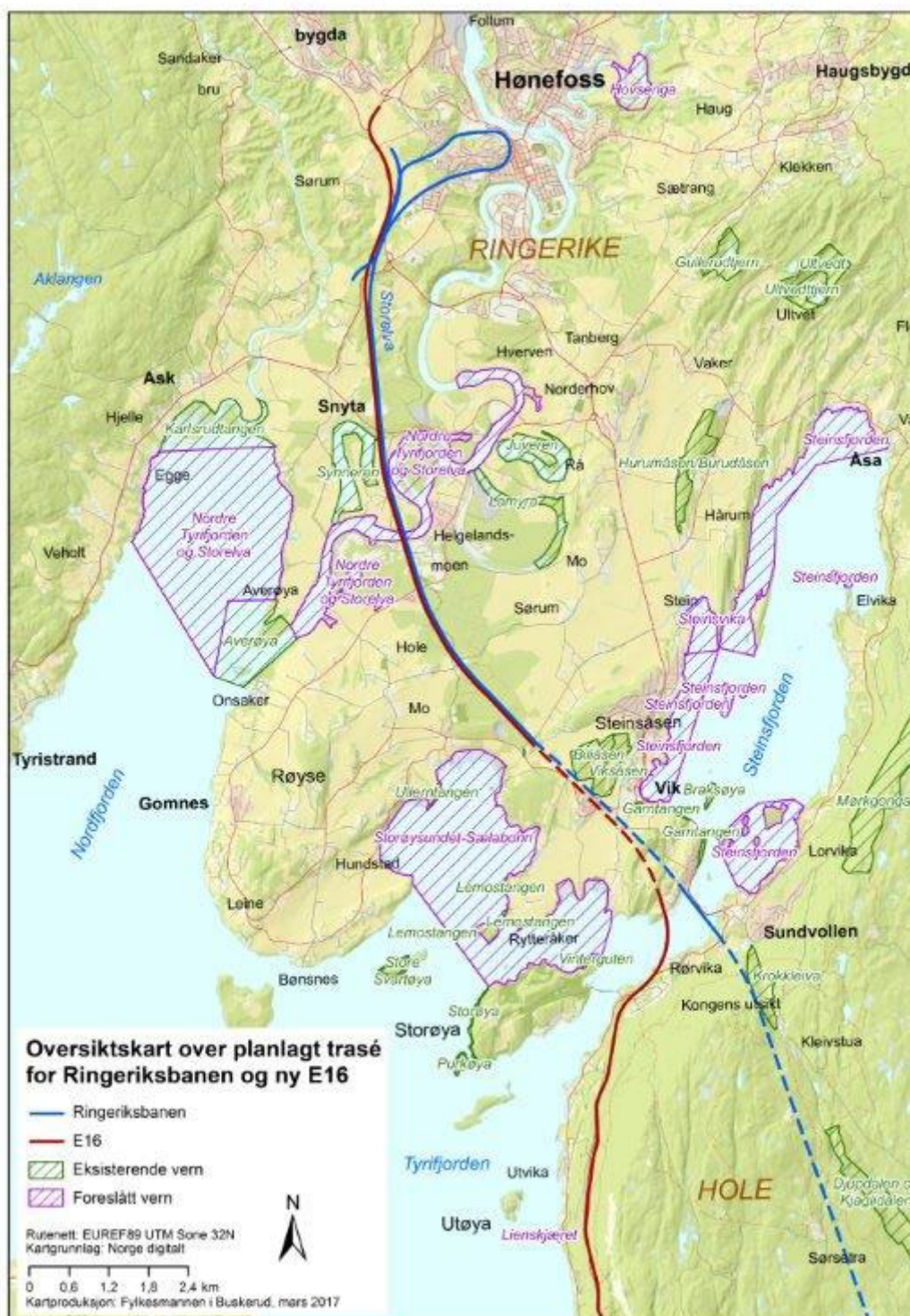
Hierarkisk framstilling av tiltak for å unngå negativ påvirkning ved utbyggingsprosjekter. Modifisert etter (Fischer 2012).

Unngå potensiell negativ påvirkning (ved f.eks. endret trasé)

Begrense og redusere omfanget av inngrep i tid og utstrekning i planleggings- og konstruksjonsfasen med avbøtende tiltak.

Restaurere direkte effekter i etterkant av inngrepet.

Motvirke resterende negativ påvirkning ved **kompensasjon** av økologiske- eller jordbruks funksjoner/kvaliteter.

Byggesak

Kontroll av enkeltkommuner

Selv om vi mottar mange klagesaker, ser vi at det er enkelte kommuner vi får svært få klagesaker fra.

For å ivareta vår rolle som rettsikkerhetsgarantist også for disse kommunene, har vi bedt om en nærmere redegjørelse for antall søknader etter plan- og bygningsloven, antall behandlede dispensasjonssaker og antall klager som kommer inn i løpet av et år. Brevet er sendt de 6 kommunene som har færrest klagesaker til behandling hos oss.

Vi har også innhentet saker på eget initiativ etter at vi har blitt kjent med at det foreligger vedtak som kan være i strid med plan- og bygningsloven. Dette har ført til at vi har opphevet flere vedtak som ugyldige etter forvaltningsloven § 35. Dette gjelder særlig dispensasjonsvedtak der begrunnelsene har vært mangelfulle og sakene heller ikke har vært tilstrekkelig utredet med høring i forkant av vedtak. Fylkesmannen gjør dette for å sikre at loven praktiseres riktig og så likt som mulig fra kommune til kommune. Vi kommer derfor til å fortsette med denne formen for områdeovervåkning fremover, og vil innhente saker som vi mistenker er for dårlig begrunnet.

Kommune	Antall saker behandlet i 2016	Omgjort/ opphevet
Drammen	34	5
Flesberg	2	1
Flå	2	0
Gol	1	0
Hemsedal	8	0
Hol	15	3
Hole	5	0
Hurum	14	1
Kongsberg	11	2
Krødsherad	0	0
Lier	19	1
Modum	3	1
Nedre Eiker	7	1
Nes	5	0
Nore og Uvdal	2	0
Ringerike	7	3
Rollag	1	0
Røyken	34	7
Sigdal	5	1
Øvre Eiker	7	2
Ål	7	1
Settesaker	5	1
Totalt	194	30

Stor økning i antall klagesaker

Fylkesmannen hadde en stor økning i antall klagesaker etter plan- og bygningsloven i 2016 og mottok hele 216 klagesaker mot 169 i 2015.

Dette er en litt uventet oppgang ettersom vi hadde forventet færre klagesaker etter endringene i plan- og bygningsloven 1. juli 2015 der færre tiltak enn tidligere ble søknadspliktige.

Vi har avsluttet 194 klagesaker i 2016. Kommunens vedtak er stadfestet i 149 av sakene, mens vi har opphevet eller omgjort kommunens vedtak i 30 saker. Dette gir en omgjøring på 15,5 %. Av de øvrige sakene er to klager avvist, syv saker er trukket tilbake før vi fattet nytt vedtak og syv saker er returnert kommunen for videre behandling.

18 av sakene var klage på reguleringsplaner. Her ble en av klagen tatt til følge slik at reguleringsplanen ble opphevet.

77 av sakene gjelder klager på dispensasjonsvedtak. Øvrige klagesaker gjelder klager på byggetillatelser, gebyrer, avvisning med mer.

Gjennomsnittlig saksbehandlingstid var i 1. tertial på 79 dager, 86 dager i annet tertial, og 92 dager i 3 tertial. Fylkesmannen har et krav om å behandle klagesakene innen 12 uker (84 dager). På bakgrunn av blant annet stor økning i innkomne saker, har vi dessverre en gjennomsnittlig saksbehandlingstid som overstiger dette.

Antall behandlede klagesaker fra de ulike kommunene varierer fra 0 saker fra Krødsherad til 34 saker fra Drammen og Røyken.

Plansaker

Stortinget og regjeringen gir retningslinjer og rammer som kommunene skal legge til grunn i arealforvaltningen.

Fylkesmannen kan fremme innsigelse til arealplaner eller klage på vedtak om dispensasjon dersom disse anses å være i strid med nasjonale eller viktige regionale interesser. Samtidig har kommunen fått et større ansvar for å sikre nasjonale og regionale føringer. Regjeringen har vektlagt at lokaldemokratiet skal vektlegges sterkere enn tidligere.

Fortsatt få innsigelser

Få plansaker blir møtt med innsigelse. I 2016 ble det fremmet innsigelse til 3 planer (1 kommuneplan og 2 reguleringsplaner). Fylkesmannen uttalte seg til 250 dispensasjonssaker og påklaget 4 saker.

Fylkesmannen har i 2016 gitt høringsuttalelser til 17 kommuneplaner og kommunedelplaner. Det er også gitt 3 uttalelser til konseptvalgutredninger.

I tillegg er det avgitt høringsuttalelser til 167 reguleringsplaner.

Mekling i plansaker

Det er gjennomført mekling i en kommunedelplan. Tre innsigelsessaker er oversendt Kommunal- og moderniseringsdepartementet for endelig avgjørelse. To av disse sakene og en sak fra 2015 ble avgjort av departementet i 2016. Fylkesmannen fikk medhold og delvis medhold i alle sakene.

Kommunale planstrategier

I løpet av første år i valgperioden skal kommunestyret gjøre en systematisk vurdering av hvilke planoppgaver som skal gjennomføres for å møte utfordringer i samfunnet og tjenesteytingen.

Aktuelle temaer:

- Klima, areal og transport
- Støy
- Naturmangfold, landskap og friluftsliv
- Klimatilpasninger, vann og vassdrag

Det er gitt uttalelse til 17 kommunale planstrategier.

Alle nye kommune-/kommunedelplaner og områdereguleringer inngår i forsøket

Samordningsprosjektet - ny måte å jobbe på

Forsøket som har pågått siden 2015 bidrar til tettere samhandling med statlige etater.

Samordningen betyr at Fylkesmannen skal motta statlige etaters høringsuttalelser med innsigelser til arealplaner og foreta en samlet vurdering av dem. Fylkesmannen har fått utvidet kompetanse til å avskjære innsigelser fra andre statlige myndigheter på nærmere betingelser.

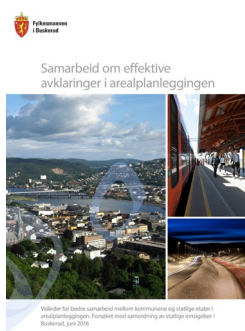
Formålet er å få til en mer effektiv og målrettet behandling av plansaker og et bedre samarbeid mellom kommunene og statlige myndigheter. Det er også et mål at forsøket vil bidra til å styrke kvaliteten på og gjennomførbarheten av de kommunale arealplanene.

Det er utarbeidet en veileder til etatenes eget bruk og som hjelpemiddel til kommunene. Her finner du oversikt over de statlige etatenes ansvarsområder, type tema og plansaker det oftest kan oppstå konflikt i og tiltak for å forebygge unødvendige konflikter.

Samordning i 2016

Når det gjelder samordning av enkelt saker, inngår kommuneplaner/kommunedelplaner og områdereguleringer i forsøket. 8 planer ble samordnet i 2016, og det ble fremmet innsigelse til 5 av planene.

Avskjæringsadgangen har heller ikke vært brukt dette året, men innsigelsene til 2 av sakene ble ikke videresendt da de ble avklart gjennom drøftingsmøter mellom kommune og statlige etater.

Les veilederen på
Fylkesmannens hjemmeside

Planlegging på tvers

Det pågår for tiden en rekke store samferdselstiltak i fylket. Flere av disse prosjektene strekker seg over kommunegrensene.

Utbyggingsmønster og transportsystem må samordnes på tvers av kommunegrensene i samarbeid mellom kommunene, fylkeskommunene og staten. Alle disse prosjektene krever betydelig med ressurser ved deltakelse i samarbeidsgrupper, innspill og uttalelser gjennom planprosessene.

Pågående store samferdselsprosjekter i Buskerud

Ringeriksbanen/E16 Skaret-Hønefoss

Samferdselsdepartementet har bedt Jernbaneverket og Statens vegvesen om å sette i gang formell planlegging av Ringeriksbanen og videre planlegging av E16 Skaret-Hønefoss. Planarbeidet skal gjennomføres som felles, statlig reguleringsplan for de to prosjektene, uten å gå veien om kommunedelplan. Ringeriksbanen og E16 skal binde Ringeriksregionen sammen med Osloregionen i et felles bo- og arbeidsmarked. Reiselivsstedene i Hallingdal bindes tettere mot Østlandet og Oslo og Bergen kommer én time nærmere hverandre i reisetid. Planprogrammet har vært på offentlig ettersyn. Mer informasjon om prosjektene finnes på Statens vegvesens og Jernbaneverkets hjemmesider.

E16 Nymoen-Eggemoen

En ny forbindelse mellom Nymoen/Hensmoen og Eggemoen vil inngå som en del av ringveg rundt Hønefoss og inngå som en del av en ring 4 utenfor Oslo. Når vegen er bygget vil også Hønefoss sentrum avlastes for gjennomgangstrafikk som er en stor belastning på lokalmiljøet. Mer informasjon om prosjektene finnes på Statens vegvesen.

Intercity Drammen – Kobbervikdalen

I henhold til Nasjonal Transportplan 2014 – 23, skal det stå klart et nytt dobbeltspor på strekningen Drammen – Kobbervikdalen i 2024. Det vil gi et sammenhengende dobbeltspor mellom Oslo og Tønsberg, og er en del av InterCity-satsingen på Østlandet. Mer informasjon om prosjektene finnes på Bane NOR.

Dobbeltspor jernbane Gulsbogen – Hokksund

Regjeringen har besluttet at det skal planlegges dobbeltspor fra Drammen til Hokksund som ledd i utviklingen av fremtidens transportløsninger i Buskerudbyen. Et dobbeltspor vil åpne for to tog i timen til Mjøndalen og Hokksund. Samtidig jobbes det med planer for modernisering av stasjonene i Mjøndalen og Hokksund. Regjeringen har videre besluttet å utrede strekningen mellom Hokksund og Kongsberg før ordinær planlegging starter. Mer informasjon om prosjektene finnes på Bane NOR.

Dobbeltspor jernbane Kongsberg – Hokksund

Jernbaneverket utreder ulike konsepter for et bedre jernbanetilbud på strekningen Hokksund-Kongsberg. Jernbaneverket studerer hvordan dobbeltspor på hele eller deler av strekningen vil kunne gi et forbedret tilbud og om dette bør skje gjennom utbedring av eksisterende trasé eller bygging av ny. Mer informasjon om prosjektene finnes på Bane NOR.

Rv 35 Hokksund – Åmot

Statens vegvesen Region sør planlegger ny rv. 35 Hokksund–Åmot og ny fv. 287 Åmot-Haugfoss. Rv 35 er en viktig vegforbindelse mellom E134 og E16 i Buskerud.

Mer informasjon om prosjektene finnes på Statens vegvesen.

Rv 23 Dagslett – Linnes

Rv. 23 er bindeleddet mellom E6 og E18. Statens vegvesen skal bygge ny firefelts riksveg mellom Dagslett i Røyken kommune og Linnes i Lier kommune.

Mer informasjon om prosjektene finnes på Statens vegvesen.

*Kommunene er gode
på krisehåndtering,
men har fortsatt
forbedringspotensial i
overordnet planverk*

Beredskap

Kommunal beredskapsplikt

Fylkesmannen gjennomførte ni øvelser i 2016. Samtlige av fylkets kommuner har nå vært gjennom øvingsscenarioet lengre strømbrydd på vinterstid. I tillegg ble det gjennomført seks tilsyn med kommuners beredskapsplikt.

Fylkesmannens inntrykk er at Buskerud med sitt varierende landskap og både små og større kommuner - har en gjennomgående god krisehåndteringsevne og det jobbes stadig mer med samfunnssikkerhet og beredskap.

Likevel ser Fylkesmannen at det er behov for å arbeide mer systematisk og grundigere etter forskrift om kommunal beredskapsplikt.

Samtlige av kommunene hadde i 2016 avvik relatert til helhetlig risiko- og sårbarhetsanalyse (ROS). Det er behov for at kommunene øker fokus og detaljering innen sårbarhetsvurderinger. Det er også forbedringspotensialer i overordnet beredskapsplanverk. Alle kommuner hadde avvik relatert til manglende samordning med øvrige, sektorielle beredskapsplaner og andre relevante, offentlige og private krise- og beredskapsplaner. Mangelfull plan for befolkningsvarsling går også igjen.

Havnivåstigning og klimaendringer

Stormflo og havnivåstigning var et sentralt tema i noen større plansaker. I arbeidet med områdeplan for nytt sykehus på Brakerøya hadde Fylkesmannen tett kontakt med Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB) om beregning av stormfloverdier og havnivåstigning frem mot år 2100, og forsvarlig sikringsnivå i henhold til disse.

DSB har temaveileder for havnivåstigning og stormflo. Denne gir Fylkesmannen og kommunene et bedre verktøy for å ivareta en føre-var-tilnærming i sin arealplanlegging og øvrig samfunnssikkerhets- og beredskapsarbeid.

Fylkesmannen arrangerte i 2016, med bistand fra NVE, et seminar for kommunene med fokus på klimautfordringer og arealplanlegging.

I 2017 skal Fylkesmannen fortsette sin veiledning av kommunene med særskilt fokus på revidert havnivå- og stormfloveileder i tillegg til nye som kommer. Blant annet revidert veileder for samfunnssikkerhet i arealplanlegging og ny temaveileder om sikkerhet rundt storulykkesvirkomheter. De nye veilederne vil bidra til økt fokus på ROS-analysens muligheter for å ivareta samfunnssikkerhet i arealplanleggingen etter plan- og bygningsloven.

Fylkesmannen i Buskerud

Fylkesmannen er statens representant i Buskerud og har ansvar for at vedtak, mål og retningslinjer fra Stortinget og regjeringen blir fulgt opp i fylket. Fylkesmannen skal ivareta rettsikkerhet for innbyggerne, bidra aktivt til samfunnsutviklingen og sørge for samordning.

Sentrale oppgaver for Fylkesmannen:

- sikre innbyggerne de rettigheter og tjenester de har krav på
- sørge for at nasjonal politikk blir gjennomført
- samordne offentlige virksomhet i fylket
- veilede og støtte kommunene
- bidra aktivt i plan- og utviklingsarbeidet
- være talerør for Buskerud overfor sentrale myndigheter

Fylkesmannen utfører sine oppgaver gjennom saksbehandling, veiledning, dialog, tilsyn og utviklingsarbeid.

Våre kjerneverdier er **KVALITET - RESPEKT - TILLIT**

Organisasjonen

Fylkesmannen i Buskerud har ca 135 medarbeidere som er organisert i fire fagavdelinger og to staber som vist på organisasjonskartet. I Buskerud er embetet organisert med en embetsledelse, bestående av fylkesmannen og assisterende fylkesmann, og en stab bestående av kommunikasjonsrådgiver og fagdirektør samt en administrasjonsstab.

Organisasjonskartet nedenfor viser dagens organisering av fylkesmannsembetet i Buskerud.

STATENS HUS

I redaksjonen

Kirsti Retvedt, kommunikasjonssjef

Lisbet Wølner, seniorrådgiver i Kommunal-, justis- og beredskapsavdelingen

Kjartan Stokke, seniorrådgiver i Barnehage-, utdannings- og barnevernsavdelingen

Une Borg Kjølseth, fagsjef i Helse-, sosial- og vergemålsavdelingen

Otto Galleberg, fagsjef i Landbruks- og miljøvernavdelingen

Layout og design: **Astrid Krokeide**, Kommunal-, justis- og beredskapsavdelingen

Rapporten kan du også lese på vår nettside www.fylkesmannen.no/Buskerud

Fylkesmannen i Buskerud

Telefon sentralbord: 32 26 66 00

E-post: fmbupost@fylkesmannen.no

Statens Hus, Grønland 32, Drammen

Postadr.: Postboks 1604, 3007 Drammen

www.fylkesmannen.no/Buskerud